

උප

▲ උප-**Thupa**: උප-ස්උප ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආර්යපුද්ගලයන් සිහිකිරීම පිණිස, ධාතු තැන්පත් කිරීමට ගොඩ නංවන ස්මාරකයන්ය. එලෙස ස්මාරකයන් ඉදිකිරීම පිණිස සුදුසු උතුමන් : බුදුන්වහන්සේ, පසේ බුදුන් වහන්සේ, තථාගත ශ්‍රාවකයෝ, සක්විති රජ. බලන්න: ස්උප. සටහන: ‘උපවංසය’ පැරණි සිංහල ග්‍රන්ථයේ, පැරණි ලංකාවේ ස්තූප ගැන විස්තර දක්වා ඇත. මූලාශ්‍රය:අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.5.5.5. උපාරභ සූත්‍රය, පි.492.

උම

▲ උමභය- **obstinacy**: උමභය යනු සිතේ ඇති තද බවය (අකීකරුබව), දහම් අවවාද ඇසීමට, පිළිපැදීමට ඇති අකමැත්තය. මෙය උපකෙලෙසභයකි, මෙය අකුසලයකි, අරභත්වය පිණිස පහකරගතයුතු කරුණකි. බලන්න: අරභත්, මුරණ්ඩුබව, උපකෙලෙස.

උර

▲ උර-උරි-**Thera Theri**: වැඩිහිටි භික්ෂු භික්ෂුණියන් උර උරි ලෙසින් හඳුන්වයි. බලන්න: තෙර-තෙරි.

▲ උර ගාථා උරි ගාථා- **Thera gatha Theri gatha** : උර උරි ගාථා පාළිය, ත්‍රිපිටකයේ, බුද්ධික නිකායට අයත් 8 නි ග්‍රන්ථය වේ. බුදුන් වහන්සේගේ, ශ්‍රාවක ශ්‍රාවිකාවන් විසින්, තමන් මගඵල ලබාගැනීම නිසා උපන් ප්‍රීතිය පළකිරීමට පැවසූ උදාන, තමන් තුල ඇති උතුම් ගුණ ප්‍රකා කරන ගාථා, බුදුරජාණන් වහන්සේ ගේ ගුණ පවසන ගාථා, බුදුහිමියන් වෙතින් අසා දැනගත් ගාථා, ඒ ඒ අවස්ථාවන්හි ප්‍රකාශ කළ ගාථා මෙහි ඇතුළත්වේ. මේ සියලු ගාථාවන් එක්කොට ප්‍රථම සංගායනවේදී සජ්ජායනා කරන ලදී. තෙරුන් 264 කගේ ගාථා උර ගාථා නිපාතයට ඇතුළත්වේ. තේරී ගාථා 73කි.බලන්න: බු.නි:උර උරි ගාථා.

▲ උර නම් භික්ෂුව- **Bhikkhu Threa**: බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:1.

උල

▲ උල්ල තිස්සා මෙහෙණ-**Thulla Tissa Meheniya**: බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:4.

▲ උල්ල නන්දා මෙහෙණ-**Thulla Nanda Meheniya**: බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:4.

ද ඉකාටස: දක,දග,දභ,දස,දඩ,දට,දත,දන,දණ,දප,ද බ,දඹ, දම,දය,දර,දල, දළ,දව,දස,දශ,දෂ,දභ

දක

▲ දකඛිණාව(පාලි): දක්ඛිණාව-**Dakkina**: දක්ඛිණාව යනු උතුම් දානයය. බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පිරිනමන සිව්පස දක්ඛිණාව ය. බලන්න: දානය. දක්ඛිණාව, පුජා පිළිගැන්වීම, එහි ඵල විපාක-ආනිසංස ආදී විස්තර

පිණිස බලන්න: ම.නි: දකඛිණාවිභංග සූත්‍රය. ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ: පි: 313: “දකඛිණ: සත්කාර සහිතව දෙන දානය, උත්තම දානය, විවරාදී සිව්පසය”.

▼ දක්ෂිණාවට සුදුසු උතුමන් දෙදෙනක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

“දානය පිළිගැන්වීමේ නිරත පුද්ගලයන්ට-ත්‍යාගශීලී අයට, දාන මාන පිළිගැන්වීමට සුදුසු දෙදෙනක් මේ ලෝකයේ සිටි: සේඛ හා අසේඛය. කයින් වචනයෙන් හා සිතීන් සෘජුව හැසිරෙන ඔවුන්, ත්‍යාගශීලීන්ට, පින් ඇතිකරන කෙතකි, ඔවුන්ට කරන පුජා මහා ඵල ඇතිකරයි”. “සෙබො අසෙබො ව ඉමසමීං ලොකෙ - ආහුණෙය්‍යා යජමානා නං භොනති, තෙ උජ්ජුභුතා කායෙන වාචාය උද වෙතසා-බෙතං තං යජමානානං එඤ්ඤිතං මහජලනති” In this world the trainee and one beyond training are worthy of the gifts of those practicing charity; upright in body, speech, and mind, they are the field for those practicing charity; what is given to them brings great fruit) .බලන්න: සේඛ හා අසේඛ. සටහන්: * ම.නි: දකඛිණාවිභංග සූත්‍රයේ මේ පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.** සේඛ:පුහුණුවේ යෙදීසිටින, අසේඛ: රහතන්වහන්සේ. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි:(1):2 නිපාත:2.1.4.4 සූත්‍රය, පි. 162 , EAN: 2: 35.5 Sutta, p.61.

▲ දකඛිණෙය්‍යා (පාලි): දක්ෂිණාවට සුදුසු - worthy of offerings දකඛිණෙය්‍යාලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දාන මාන පුජා කිරීමට සුදුසු, සිල්වත් ගුණවත් උතුම් පුද්ගලයන් ගැනය. මෙය සංඝයා සතු ගුණයකි. බලන්න: සංඝ ගුණ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.6 ආහුණෙය්‍ය සූත්‍රය,පි.70, 11 නිපාත 11.2.1 හා 11.2.2. මහානාම සූත්‍ර, පි.645.

▲ දකඛිණෙය්‍යා අග්නි-Dakkinwyya agni: ධර්ම ගුරුවරු නමැති ගින්න. මේ ගින්නටද -ගුරුවරුන්ටද පුද සත්කාර කලයුතුබව මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: දිස.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- පි. 381 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 367.

▲ දක්ෂිණාගර්භ ගින්න-Dakkinagarha ginna: මින් පෙන්වා ඇත්තේ උතුම් සංඝයාට නින්දා පරිභව කිරීමෙන් ඇතිවෙන දුක-අයහපත් කම්මවිපාක ගැනය. බලන්න: ආරියඋපවාද. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:මහායඤ්ඤවග්ග: 7.1.5.3 අග්ගි සූත්‍රය, පි.364.

▲ දක්ඛිණගිරිය-Dakkinagiri: මගධ දේශයට දකුණින් පිහිටි කඳු ප්‍රදේශයකි. මහා සැරියුත්, මහා මුගලන් ඇතුළු බුදුන් වහන්සේගේ සංඝයා, දහම් වාරිකාව සඳහා මෙහි වැඩම කර ඇත. මෙහිදී, උත්තරා නන්ද මාතා උපාසිකාව, අගසව් දෙනම ඇතුළු සංඝයාට මහා දානක් පිරිත්මනලදී. බුදුන් වහන්සේ එම දානය ප්‍රසංසා කර වදාළ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3. බුදුන් වහන්සේ පරිනිබ්බානයෙන් පසු ආනන්ද තෙරුන්, නවක සංඝ පිරිසක් සමග මේ ප්‍රදේශයේ සංචාරය කළ බව මෙහි දක්වා ඇත.බලන්න: උපග්‍රන්ථය:4 මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (2) කස්සපසංයුත්ත: 4.1.11 විවර සූත්‍රය, පි.352.

▲ **දකුණු විසුද්ධි- Purification of offerings:** දකුණු විසුද්ධි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දක්ෂිණාව- බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පිරිනමන දාන පිරිසුදුවට පත්වන ක්‍රමයයි: **1)** දායකයා නිසා පිරිසුදු වන, ප්‍රතිග්‍රාහකයා නිසා පිරිසුදු නොවන දානය: දායකයා සිල්වත්ය, ප්‍රතිග්‍රාහකයා දුස්සිල්වත්වීම. **2)** ප්‍රතිග්‍රාහකයා නිසා පිරිසුදුවන, දායකයා නිසා පිරිසුදු නොවන දානය: ප්‍රතිග්‍රාහකයා සිල්වත්ය, දායකයා දුස්සිල්වත්වීම. **3)** දායකයා හා ප්‍රතිග්‍රාහකයා යන දෙදෙනාම නිසා පිරිසුදු නොවන දානය : දෙදෙනාම දුස්සිල්වත්වීම. **4)** දායකයා හා ප්‍රතිග්‍රාහකයා යන දෙදෙනාම නිසා පිරිසුදුවන දානය දෙදෙනාම සිල්වත්වීම. **බලන්න:** ම.නි: දකුණු විසුද්ධි සූත්‍රය, දාන මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.3.4 පටම අග්‍ර හා 4.2.3.5 දුතිය අග්‍ර සූත්‍ර, පි. 170, EAN: 4: 74.4 & 75.5 foremost suttas, p. 178.

▲ **දකුණු දේශය-Southern Province:** බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ දකුණු දේශය ලෙසින් විස්තර කර ඇත්තේ වර්තමාන ඉන්දියාවේ දකුණු ප්‍රදේශයයි- දකුණු ඉන්දියාව. එම ප්‍රදේශයේ පැවති මලවුන් අනුස්මරණය ක්‍රමයක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න:** ආර්යධෝමවනය හා ආනාර්යධෝමවනය.

▲ **දුක: පාලි: දුක්ඛං- suffering:** දුක්ඛ හෙවත් දුක (කායික හා මානසික වේදනා) බුදුදහමේ ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇති මූලික සිද්ධාන්තයේ දෙවන ධර්මතාවය. සියලුදේ දුකය (සබ්බං... දුක්ඛං) යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දුක සත්‍යයකි, චතුරාර්ය සත්‍යයේ පළමු සත්‍යයයි. එය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමෙන් (පරිඥෙය්‍ය) දුකින් මිදිය හැකි බව ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අනිච්ච දුක්ඛ අනාත්ම. සටහන්: දුක අවබෝධ කිරීම පිළිබඳව බලන්න: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුබාදක සංයුත්ත: 4.1.14 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 510, ESN: 35: Salayathanasamyutta: 38 Jambukhādaka-Samyutta: 14 Suffering, p. 1409. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත: 1.5.2 දුක්ඛසූත්‍රය, පි.87.ESN:35: Vedanasamyutta: 23.1 All, p. 1225.

▼ **දුකේ උපත:** සියලු දුක් තණ්හාව මුල් කර ඇත, අනුවණ පුද්ගලයා ඒ නිසා පුනපුනා සසරට පැමිණේ. එහෙත්, සංඛාරයන්හි අනිත්‍යබව දකින, සසර දුක ජාතිය ප්‍රභව කොට ඇත ය දකින ප්‍රඥාවන්තයා, උපධි හැර සසරෙන් මිදේ (දුක්ඛනිරෝධය). මූලාශ්‍රය: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-4 පුන්තක මානවක, පි.340.

▼ **දුක තුන් ආකාරවේ - Three kinds of sufferings:** බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ, දුක්ඛතා. කතමා තිස්සො: දුක්ඛදුක්ඛතා, සඛ්ඛාරදුක්ඛතා විපරිණාම දුක්ඛතා. ඉමාසං ඛො භික්ඛවෙ, තිස්සන්තං දුක්ඛතානං අභිඤ්ඤාය, පරිඤ්ඤාය, පරිකඛයාය, පභානාය අරියො අට්ඨිඛභීකො මග්ගො භාවෙතඛො...” . තුන් ආකාර දුක: 1) දුක්ඛදුක්ඛ - as pain (කායික හා මානසික වේදනා නිසා ඇතිවන දුක) 2) සංඛාර දුක්ඛ -(as inherent in formations) (වේතනා-සකස්කිරීම් නිසා ඇතිවන දුක) 3) විපරිණාම දුක්ඛ (as due to change) (වෙනස්වීම-

විපරිනාමය නිසා ඇතිවෙන දුක). දුක පිලිබඳ විශේෂ දැනුම පිණිස (අභිඤ්ඤාය - direct knowledge), දුක පරිපූර්ණලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම පිණිස(පරිඤ්ඤාය- full understanding), දුක මුළුමනින්ම විනාශ කිරීම පිණිස (පරිකියාය- utter destruction) දුක සහමුලින්ම ප්‍රභිණය කරගැනීම පිණිස, (පහානය -abandoning) ආර්ය අටමග යහපත් ලෙසින් වඩා ගතයුතුවේ. සටහන: සෑප වේදනා අවසන්වීම විපරිනාම දුකකි, සකස්කිරීම ඇතිව නැතිවීම සංකාර දුකකි. බලන්න: ESN: note: 274, p. 1560, ත්‍රිවිධ දුක. සටහන: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ජම්බුබාදාකසංයුත්ත: 4.1.14 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි.510, සැරියුත් තෙරුන් ත්‍රිවිධ දුක පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: දිස.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡේදය 10, පි. 380 , EDN: 33 Sangiti Sutta: The Chanting Together-section 10, p. 366, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.15 දුක්ඛතා සූත්‍රය, පි.156, ESN: 45: Maggasamyutta: 165.5 Suffering, p. 1710.

▼ දුකට මූල-Root cause for suffering: දුක, අස ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. දුක යනු රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඤාණය ය (පංචඋපාදානස්කන්ධය).

“...කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, අසං: රූපං... වේදනා... සඤ්ඤා... සඛබාරා... විඤ්ඤාණං අසං”. දුකට මූල (අසමූලඤ්ච): තණ්හාවය: පුනර්භවය ඇතිකරන, නන්දිරාග සහගත, ඒ ඒ භවයන් ගැන අභිනන්දනය කරණ තණ්හාවය. එනම්: කාම, භව හා විභව තණ්හාවය:

“...කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, අසමූලඤ්ච: යායං තණ්හා පොතොභවිකා නාදිරාගසහගතා තත්‍රතත්‍රාභි නනාදුතී, සෙය්‍යාපීදං:කාමතණ්හා, භවතණ්හා, විභවතණ්හා. ඉදං චූළවති භික්ඛවෙ, භික්ඛවෙ අසමූලනති...” සටහන: දුක ඇතිවීමට හේතුව පංච ස්කන්ධය උපාදාන කිරීමය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත:1.1.3.10 අසමූල සූත්‍රය, පි. 84, ESN: 22: Khandasamyutta: 30.10 The Root of Misery, p. 1025.

▼ දුක ඇතිවීම හා නැතිවීම: සළායතන මගින් බාහිර අරමුණු අලවාගැනීමෙන් ඇතිවන වේදනාව පිලිබඳ ඇති තණ්හාව, දුක ඇතිවීමය. එම තණ්හාව සහමුලින්ම අවසන්කිරීම නිසා ඇතිවන උපාදාන නිරෝධය, ඒ නිසා ඇතිවන භව නිරෝධය දුක නැතිවීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. සටහන්: * මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය හා එය අවසන්වීමය. ** සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්තය: අරහත්තවග්ගය: දුක්ඛ සූත්‍රය: යමක් පිලිබඳ ඇති තණ්හාව අවසන් කරගැනීම දුක නැතිවීමයයි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.5.3 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 134, ESN:12 Nidanasamutta: V Householders: 43.3 Suffering, p. 672.

▼ දුක හා දුක ඇතිවීම වතුරාර්ය සත්‍යයේ 1 නි හා 2 නි සත්‍යයන්වේ. දුක යනු: ඉපදීම... මහලුවීම...ලෙඩරෝග ඇතිවීම...මියයාම...අප්‍රියන් හා එක්වීම ...ප්‍රියයන්ගෙන් වෙන්වීම...පතන දේ නොලැබීම දුකය. කෙටියෙන් පවසන්නේ නම් මේ මුළු පංචඋපාදානස්කන්ධ යම දුකය:

“ ඉද බො පන භික්ඛවෙ, දුකං අරියසව්‍වං: ‘ජාතිපි දුකං ජරාපි දුකං ව්‍යාධිපි දුකං මරණමපි දුකං අප්පියෙහි සමපයොගො දුකෙකං

පියෙහි විප්‍රයොගො දුකෙකා යමපිච්ඡං න ලහති තමපි දුකං සඛබ්බෙනන පඤ්චුපාදානකකකා දුකං...” (Now this, bhikkhus, is the noble truth of suffering: birth is suffering, aging is suffering, illness is suffering, death is suffering; union with what is displeasing is suffering; separation from what is pleasing is suffering; not to get what one wants is suffering; in brief, the five aggregates subject to clinging are suffering). දුක ඇතිවීම යනු තණ්හාවය: යළිඋපත ඇති කරන, කාමය හා ඒ පිලිබඳ ඇල්ම ඇති, ඒතැන හා මේ තැන සතුට සොයායන, ඒ ඒ භවයන් හි ඇල්ම ඇති කරන තණ්හාවය: කාමතණ්හාවය, භවතණ්හාවය, විභව තණ්හාවය:

“ ඉද බො පන භික්ඛවෙ, දුකඛසමුදයො අරියසච්චං: ‘යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසභගතා තනු තනුභිනනන්දිනී, සෙය්‍යාපීදං: කාම තණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා’...” සටහන්: * කාමතණ්හාව: කාම වස්තූන් පිලිබඳ ඇති ඇල්ම **භවතණ්හාව: ශාශ්වත දිවයි සභගත තණ්හාවය- සසර පැවැත්ම ගෙනයාමට ඇති ඇල්ම **විභවතණ්හාව: සහමුලින්ම නැතිවීමට ඇති ඇල්ම- උච්චේද දිවයි සභගත තණ්හාවය. (Now this, bhikkhus, is the noble truth of the origin of suffering: it is this craving which leads to renewed existence, accompanied by delight and lust, seeking delight here and there; that is, craving for sensual pleasures, craving for existence, craving for extermination). මූලාශ්‍ර: වින.පි: මහාවග්ග: 1: 22 : පි. 101, සංයු.නි: (5-2): සච්චසංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මවක්ක ජපවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: 56: Saccasamyutta: 11.1 Setting in Motion the Wheel of the Dhamma, p. 2276.

▼ සලායතන නිසා දුක ඇතිවේ: අභ්‍යන්තර සලායතන 6 ක්‍රියාත්මකවීම දුක ඇතිවීමය: ඇසෙහි, කණෙහි, නාසයෙහි, දිවෙහි, කයෙහි, සිතෙහි යම් ඉපදවීමක්, පැවැත්මක්, නිපදවීමක්, පහළවීමක් වේ නම් එය දුක ඇතිවීමය, රෝගයන්ගේ ඇතිවීමය, ජරාමරණය පහළවීමය ශී ඛුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

“යො භික්ඛවෙ වකඛුස්ස... සොතස්ස... සානස්ස... ජීවහාය...කායස්ස... මනස්ස උප්පාදොධිති අභිනිබ්බතති පාතුභාවො, දුකඛස්සෙසො උප්පාදො රොගානං ධිති ජරාමරණස්ස පාතුභාවො”. සටහන්: ඉපදවීම යනු නිමිති ගැනීම: ඇසෙන් රූප, කණෙන් ශබ්ද ආදී වගයෙන්. සලායතන සමනය වීම දුක නිමාවීමය: ඇසෙහි, කණෙහි, නාසයෙහි, දිවෙහි, කයෙහි, සිතෙහි යම්, නිරෝධයක්, සමනයවීමක් (වූපසම), රෝග නැතිවීමක්, ජරාමරණය අවසන්වීමක් වේනම් එය දුක නිමාවීමය. බාහිර නිමිති නිසා දුක ඇතිවේ: බාහිර නිමිති -අරමුණු 6:රූපයේ, ශබ්දයේ, ගඳසුවදේ, රසේ, පහසේ, සිතුවිලි වල යම්, යම් ඉපදවීමක්, පැවැත්මක්, නිපදවීමක්, පහළවීමක් වේ නම් එය දුක ඇතිවීමය, රෝගයන්ගේ ඇතිවීමය, ජරාමරණය පහළවීමය. බාහිර නිමිති සමනය වීමෙන් දුක නිමාවේ: රූපයේ, ශබ්දයේ, ගඳසුවදේ, රසේ, පහසේ, සිතුවිලි වල යම්, නිරෝධයක්, සමනයවීමක් (වූපසම), රෝග නැතිවීමක්, ජරාමරණය අවසන්වීමක් වේනම් එය දුක නිමාවීමය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සලායතන වගග: 1.2.9 හා 1.2.10 උප්පාද සූත්‍ර, පි. 54, ESN: 35: Salāyatanasamyutta: 21.9 & 22.10 Arising of suffering, p. 1224.

▼ සයභංග පිලිබඳ ඇල්ම ප්‍රභීණය දුකින් මිදීමය-Terminating the pleasures for six factors is end of suffering: පස්කම් සැපය (පංචකාම ගුණ) හා මනස යන සයභංග -ආයතන පිලිබඳ ඇති ඇල්ම දුරු කර ගැනීම දුකෙන් මිදීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

“පඤ්ච කාම ගුණාලොකෙ මනොඡට්ඨා පච්චේදිතා එක් ජන්දං විරාජේඤා එවං දුකං පමුච්චතී ති”. බලන්ත: පංචකාම ගුණ මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (1):සගාචචග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.3.10 එණිජන්ස සුත්‍රය, පි. 58, ESN: 1: Devatasamyutta: 30.10 Antelope Calves, p. 93.

▼ දුක කෙරෙහි නිබ්ද්දාව ඇතිකරගැනීම-:ඒ සඳහා ඇති පිළිවෙත 6 ආකාරය: 1) දුක දත යුතුය- Suffering should be understood.ජාතිය-උපත... ජරාව-මහළුවීම... ව්‍යාධිය-ලෙඩවීම... මරණය... ශෝකය... පරිදේව-විලාපදීම... දුක්වේදනා...දොම්නස, උපායාස, කැමති දේ නොලැබීම දුකය. කෙටියෙන් පවසන්නේ නම් , පංච උපාදාන ස්කන්ධයම දුකය.

“ජාතිපි දුකං ජරාපි දුකං ව්‍යාධිපි දුකං මරණමපි දුකං සොක පරිදේව දුකං දොමනස්සුපයාසපි දුකං යමපිච්ඡං න ලභති තමපි දුකං, සඛබ්බෙන පඤ්චුපාදානකංකං දුකං”

2) දුකේ නිදාන සම්භවය (උත්පත්ති කරුණ) දත යුතුය (the source and origin of -Suffering should be understood) තණ්හාව දුකේ නිදානයය.

3) දුකේ විවිධත්වය (වෙමත්තතාව) දත යුතුය (the diversity of Suffering be understood). අධිමාත්‍රදුක (extreme suffering) අල්පමාත්‍රදුක (slight suffering) සෙමින් පහවෙන දුක (දන්ධවිරාගී - suffering that fades away slowly) ඉක්මනින්ම පහවෙන දුක (ක්ෂිප්‍රවිරාගී -suffering that fades away quickly).

4) දුකේ විපාකය දත යුතුය (the result of suffering should be understood): දුකේ විපාක දෙආකාරය: සම්මෝහ විපාක- දුකට පැමිණි කෙනෙක් විලාප කියමින්, සෝකකරමින් සිහිමුලාවට පත්වේ. පර්යේෂණ විපාක; දුකට පත් කෙනෙක්, ඒ දුක නැතිකර ගැනීමට කවරෙක් පිහිට වේද කියා සොයයි. 5) දුක්ඛ නිරෝධය දත යුතුය (the cessation of suffering should be understood) තණ්හාවේ නිරෝධය, දුක්ඛ නිරෝධයය. 6) දුක්ඛ නිරෝධගාමිණි ප්‍රතිපදාව දත යුතුය දත යුතුය (the way leading to the cessation of suffering should be understood) එනම්, ආර්යඅට්ඨකය. මේ කරුණු 6 යහපත් ලෙසින් දන්නා ආර්ය ශ්‍රාවකයා, නිබ්බේදික බ්‍රහ්මචරියාවට දුක්ඛ නිරෝධය දන්නේය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4) 6 නිභත: 6.2.1.9 නිබ්බේධිකසුත්‍රය,පි.220,EAN:6: 63.9 Penetrative,p.355.

▼ අනභිනිවෘතිය-යළි උපතක් නොවීම දුක නැතිවියාමය. බලන්ත: අභිනිවෘතිය.

▼ අභිඤ්ඤිය ධර්මතා ඇතිකර ගැනීම දුක කෙළවර කරගැනීමේ මගය. බලන්ත:අභිඤ්ඤිය ධර්ම.

▼ පංචඋපාදානස්කන්ධය මගේ යයි අභිනන්දනය නොකරන්නේ නම් ඔහු දුකින් මිදී ඇත. බලන්න: අභිනන්දනය.

▼ ආයතන ඇතිවීම දුකය. බලන්න: ආයතන.

▼ දුක ගෙනදෙන මග (කෘෂ්ණමග) වැරදි මගය. බලන්න: සුඛ මාර්ගය- දුක්ඛ මාර්ගය.

▼ දුකට මූල නම් තණ්හාවය. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි (3): ඛන්ධසංයුත්ත: භාරවග්ග: 1.1.3.10 අසමුල සූත්‍රය, පි.84

▼ දුක යනු සසර ගමනය. බලන්න: සුඛ භාදුක. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පයම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.

▼ අටලෝදහම යථා ලෙසින් අවබෝධ කිරීමෙන් දුක අවසන්කරගත හැකිය. බලන්න: අටලෝදහම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්ඤා සූත්‍රය, පි. 116, EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▼ දුක අවබෝධය විමුක්තිය පිණිසය: දුක, යථා පරිදි අවබෝධ කරගැනීම විමුක්තිය පිණිසය.

“රූපං භික්ඛවෙ දුකං, වෙදනා ... සඤ්ඤා... සඛබාරා... විඤ්ඤාණං දුකං. එවං පසසං ...සුතවා අරියසාවකො රූපසමිමපි ...වෙදනයපි... සඤ්ඤායපි... සඛබාරෙසුපි... විඤ්ඤාණසමිමපි නිබ්බිදුති. නිබ්බිදුං වීරජුති, වීරාගා විමුච්චති, විමුක්තසමිං විමුක්තමිති ඤාණං හොති: බිණා ජාති චූසිතං බ්‍රහ්මවරියං කතං කරණියං නාපරං ඉක්ඛායාති පජානාතීති” .රූපඋපාදානස්කන්ධය...වේදනා... (මුළු පංච උපාදානස්කන්ධයම) දුක යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ දැක කළකිරීම ඇතිකරගන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, ඒවාට නොඇලි විමුක්තිය ලබා ගනී. බලන්න: අනත්තලක්ඛණ සූත්‍රය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිත්‍ය වග්ග: 1.1.2.2 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 66, ESN:35: Salayatanasamyutta: 13.2 Impermanent, p. 1018.

▼ පංච උපාදානස්කන්ධයම දුකය: තණ්හාවෙන් පංච උපාදානස්කන්ධය, මමය, මගේය, මගේ ආත්මය (මමංකාරය) යයි අල්වාගැනීම දුකය. එම තණ්හාව දුරුකර ගත යුතුය. ඒ සඳහා ඇති පටිපදාව නම් ආරිය අටමගය. සටහන: පංචඋපාදානස්කන්ධයම දුක බව විදසුන් නුවණින් දැනගනීම අරභත්වය ලැබීම බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත: අනිච්චවග්ග. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.1.2 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 302, ESN: 22: Khanda samyutta: 104.2 suffering, p. 1096.

▼ සතර මහා ධාතු දුකය: සතර මහා ධාතු (මහාභූත) ඇතිවීම, ඒවාට ඇලීම දුකයයි මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.4.5, 2.4.6 . 2.4.7 සූත්‍ර, පි. 291, ESN:14: Dhatusamyutta: 34.5, 35.6, 36.7 suttas, p. 778.

▼ **යළි උපත නිසා දුක ඇතිවේ:** සැරියුත් මහා තෙරුන්, වදාලේ යළි උපත දුක බවය. යළි උපතක් නැතිනම් දුක් විඳීමක් නොමැත. යළි උපතක් ඇතිවිට දුක ඇතිවීම අපේක්ෂා කළයුතුවේ. ශිතය, ශ්‍රීෂ්මය, බඩගින්න, පිපාසය, මළපහකිරීම, මුත්‍රාපහකිරීම, ගින්නෙන් අපදාවීම, පොලු, පිහි, වලින් අපදාවීම, නැදෑ මිතුරන්ගේ බැණුම් ඇසීමට සිදුවීම ආදිය දුකකි. එහෙත්, යළි උපතක් නොවේ නම් පෙරකී දුක් ඇතිනොවේ. එය සැපයකි. **බලන්න:** යළි උපත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.

▼ **දුක කෙළවර කිරීම:** දුක කෙළවර කරගැනීමට පිහිටවන ධර්මතා 10 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ එක් ධර්ම කරුණක්, යහපත් ලෙසින් දන්නා දකිනා හික්ෂුවට දුක අවසන් කර නිවන සාක්ෂාත් කරගත හැකිවේ: **1** සියලු සත්ත්වයෝ අභාරනිසා පෝෂණයවේ **2** නාමරූප **3** ත්‍රිවිධ වේදනා **4** සිව් ආකාර (ආහාර) පෝෂණය **5** පංච උපාදාන ස්කන්ධය **6** සලායතන **7** විඥාණය ස්ථාන හත **8** අටලෝදහම **9** සත්කාමාස නමය **10** දස අකුසල්. **බලන්න:** මහා දස ධර්ම ප්‍රශ්න. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්ච සූත්‍රය, පි. 116 ,EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▲ **දුක්බානුපස්සි- Mindful reflection of suffering:** මෙය අනුසති භාවනාවකි. සැදැහැයෙන් පැවිදිවූ කුල පුත්‍රයන්ට සුදුසු භාවනාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. පංච උපාදානස්කන්ධයේ දුක මෙතෙහි කරමින් කරන භාවනාවකි, එම අනුසතිය යහපත් ලෙස දියුණු කරගැනීමෙන් සියලු දුකෙන් මිදේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත: කුක්කුලවග්ග: 1.3.4.13 දුක්බානුපස්සි සූත්‍රය, පි.348.

▼ **දුක්බානුපස්සි වඩන ලෝකයාට ආහුණෙයා, පාහුණෙයා වන උතුම් පුද්ගලයන් 7 ක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත.** මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: අනුසයවග්ග: 7.1.2.7 දුක්බානුපස්සි සූත්‍රය, පි.318.

▲ **දුක්ඛ ආරිය සත්‍ය-Dukka Ariya saccha:** චතුරාර්යසත්‍යයේ පළමු සත්‍යයය. **බලන්න:** චතුරාර්යසත්‍ය

▲ **දුක්ඛ සමුදය ආරියසත්‍ය-Dukkasa mudaya Ariya saccha:** දුක ඇතිවීම මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න:** චතුරාර්යසත්‍ය

▲ **දුක්ඛ නිරෝධ ආරියසත්‍ය-Dukka nirodha Ariya saccha:** දුක නැතිවීම මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න:** චතුරාර්යසත්‍ය

▲ **දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිණී පටිපදා ආරියසත්‍ය-Dukka nirodhagaamini patipada Ariya saccha:** දුක නැතිකිරීමේ ප්‍රතිපදාව මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න:** චතුරාර්යසත්‍ය, ආර්ය අටමග.

▲ **දුක ඉන්ද්‍රිය-Duka indriya:** ඉන්ද්‍රිය 22න් එක් ඉන්ද්‍රියක් ලෙස දුක ඉන්ද්‍රිය පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ඉන්ද්‍රිය.

▲ **දුක්ඛුදය ධම්ම- Dukkhu draya Dhamma :** දුක්ඛුදය ධම්ම (දුකගෙනදන) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: ප්‍රාණසාතය. සොරකම- අදත්තාදනය, කාමයේ වරදවා හැසිරීම- කාමමිථ්‍යාවාරය, මුසාවාදය, පිසුණාවාවය, පරුෂාවාවය, සම්ප්‍රජ්ඵලාප, ලෝභය, ව්‍යාපාදය, මිථ්‍යා

දිවිය. මේවා මිථ්‍යා දස ධම්ම, මිථ්‍යාමග ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.
මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: සාධුවග්ග: 10.4.3.10 දුක්ඛුද්‍රය සූත්‍රය, පි.534.

▲ දුක්ඛධම්මය- Nature of suffering:දුක්ඛධම්මය යනු දුකේ ස්වාභාවයය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:
“රූපය...වේදනාව...සංඥාව...සංඛාර...ච්ඡායන යනු දුක් ස්වාභාවය ඇත්තේය” (Form...Feeling ... Perception ... Volitional formations ... Consciousness is of a painful nature). මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.2.6 දුක්ඛධම්ම සූත්‍රය, පි.382, ESN: Radhasamyutta: 16.6 Painful nature, p. 1123.

▲දුක්වේදනා-Dukvedana: දුක් වේදනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කායික වේදනය. බලන්න: ත්‍රිවිධ වේදනා, ඉන්ද්‍රිය.

▲ දුකින් විසීම හා සැපෙන් විසීම- Dwell in suffering & dwell in happiness: දුකින් වාසය කිරීමට හේතුවන ධර්මතා : ක්‍රෝධය, උපනාහය, මකඛය, පළාසය, ඊෂ්‍යාව, මසුරුබව, මායාව , සටකපටබව, අහිරිකය හා අනොත්තප්පය. මේ කෙළෙස් ඇති පුද්ගලයා දුකසේ වාසය කරණ කෙනෙකි. එහෙත්, ඒවා අත හැර: අක්‍රෝධය, අනුපනාහය, අමකඛය, අපළාසය, අභීෂ්‍යාව, නොමසුරු-මසුරු නැතිකම, අමායාව, සටකපට නැතිබව, හිරි හා ඔත්තප්ප ආදී කුසල ධම්ම ඇතිකර ගත්තේ නම් ඔහු සැපසේ වාසය කරණ කෙනෙකි. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: ක්‍රෝධ වග්ග-සූත්‍ර,පි. 226, EAN:2: XVI Anger: Suttas, p. 73.

▲ දුක්ඛකථා කථා- Dukkatha katha: දුක්ඛකථා කථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කිසියම් කතාවක් නිසා අසතුටට පත්වීම, අප්‍රසාදය ඇතිවීම හා කතා කරන කෙනා ගැන කිසිමට පත්වීමය. 1) අශුද්ධාවත් කෙනෙකුට ශුද්ධාව ගැන කතාකිරීම 2) දුසිල්වත් කෙනෙකුට ශීලය ගැන කතාකිරීම 3) අල්පශ්‍රැත (අඩු දැනුම) කෙනෙකුට බහුශ්‍රැතබව ගැන කතාකිරීම 4) මසුරු කෙනෙකුට ත්‍යාගශීලිබව ගැන කතාකිරීම 5) ප්‍රඥාව නැති කෙනෙකුට ප්‍රඥාව ගැන කතාකිරීම. බලන්න: සුක්ඛා කථා. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.1.7 දුක්ඛකථා සූත්‍රය, පි. 316, EAN: 5: 1567.7 Wrongly Addressed Talk, p. 288.

▲ දුක්ඛාපට්ඨදා දක්ඛණ්ණදා - Practice that is painful with sluggish direct knowledge: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අනුගමනය කරන ප්‍රතිපදා 4 න් එකකි. අවබෝධය කල්ගතවන, දුක් පිළිවෙතය. බලන්න: සතර මාර්ග ප්‍රතිපදා.

▲ දුක්ඛාපට්ඨදා ඛිප්පණ්ණදා- practice that is painful with quick direct knowledge: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අනුගමනය කරන ප්‍රතිපදා 4 න් එකකි. අවබෝධය ඉක්මන්-ක්ෂණික, එහෙත් පිළිවෙත දුකය. බලන්න: සතර මාර්ග ප්‍රතිපදා.

▲ දුක්විපාක- Dukvipaka: දුක් විපාක ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තුන් දොරින් අයහපත් ක්‍රියා කිරීම නිසා මෙලොව හා පරලොව විදීමට සිදුවන දුක් වේදනය. දුක්ඛ විපාක ධර්මය නම් මිථ්‍යාදිවිය මුල් කරගත් මිථ්‍යාමගය. බලන්න: කම්මි. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.4.112

දුක්විපාක සූත්‍රය, පි. 472, EAN:10: 135.2 The Noble Dhamma, p. 548.

දග

▲ **දාගැබ-Dagaba:** උතුම් පුද්ගලයන් සිහිපත් කිරීමට, වන්දනා මාන කිරීම පිණිස බෞද්ධයන් සදා ඇති උප ආදිය දාගැබ ලෙසින්ද හඳුන්වයි. බලන්න: ස්තූප.

▲ **දුගතිය-bad destinations:** දුගතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අයහපත් කර්ම විපාක එල දීම පිණිස -දුක්විදීමට සිදුවන, යළි උපත ලබන නරක ස්ථානයන්ය: නිරය, තිරිසන්ලෝකය, ප්‍රේත ලෝකය, අසුරනිකාය ආදියය. කෙනෙක් තුන්දොරින් අකුසලක්‍රියා කරන්නේනම්, මිථ්‍යාදිවිධිය ඇත්නම් ඔහු ගේ යළි උත්පතිය දුගතියය. බලන්න: සතර අපාය, අසුරනිකාය, ප්‍රේත, තිරිසන්ලෝකය, නිරය. සටහන: බරපතල අකුසල නිසා කෙනෙක් දුගතියේ- අවිච්චරයේ බොහෝ දුක් විදි. බලන්න: අවිච්චරය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: කම්ම වග්ග සූත්‍ර, පි. 468, EAN:4: Kamma: p. 227, අංගු.නි (1) 3 නිපාත: දේවදුතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය, පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36. 6 Messengers, p.92, මනි: (3) 3.3.10, දේවදුත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941.

▼ **දස අකුසල** කිරීම නිසා දුගතියේ යළි උපත සකස්වනබව මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: ජාත්‍රසොණි වග්ග: 10.4.2.10,චුන්ද සූත්‍රය, පි.508, EAN: 10: Jāṇussoṇī: 176.10, Cunda,p.553.

▼ **අයහපත් ධර්ම වරියාව -අධම්ම වරියා, දුගතියට මගකි.**මූලාශ්‍ර:අංගු.නි:(6):10 නිපාත: කරජකාය වග්ග:10.5.1.10. අධම්ම වරියා සූත්‍රය, පි.588, EAN: 10: 220.10 Conduct contrary to the Dhamma, p.561

▼ **සතර ධර්මය** ඇති ආර්ය ශ්‍රාවකයා (සෝතාපන්න) සියලු දුගතියෙන් මිදී ඇත. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත:11.2.4 දුග්ගති සූත්‍රය, පි.196, ESN:55 Sithapattthisamyutta:14.4.Bad destination, p.2200.

▼ **ඉවසීම නැතිකම**, ක්‍රෝධය, අමනාපය, හිරිඔතස් නැතිවීම, උපකෙලෙස නිසා ඇතිවන කෙලෙස්, කෙනෙක් දුගතියට පත්කරයි. ආර්යන්ට නින්දා කිරීමද (ආර්යඋපවාදය) දුගතියට හේතුවේ. බලන්න: අක්කාන්තිය, ආර්ය උපවාද, ක්‍රෝධ, අමනාපය, අහිරිකය හා අනොත්තප්පය, උපකෙලෙස.

▲ **දුගීබව-Poverty:** දුගීබව-දිළිඳුබව-දුප්පත්කම- දළිද්ද, කාමහෝගී ලෝකයාට දුකකි. ණයගැතිබව, දුගීබවට හේතුවේ. බලන්න: කම්ම, ඉණ,දළිද්ද සටහන්: * මසුරුකම, ලෝභය නිසා කෙනෙක් මතු භවයේ දී දුගීබවට පත්වේ. ** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක්, පුජා කලයුතු ශ්‍රමණ බ්‍රහ්මණ ආදී උතුමන්ට පුජා නොකිරීම -දන්තොදීම දුගී බවට හේතුවකි: බලන්න: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448. ** කාම හෝගීවීම නිසා මිනිසුන් දිළිඳු බවට පත්වේ. බලන්න: කාමහෝගී

පුද්ගලයෝ. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (4) 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.3 ඉණසුත්‍රය, පි.138.

දභ

▲ දැඟුල් නුවණ- Two finger wisdom: එක්සමයක මාරයා, සෝමා තෙරණිය අසලට පැමිණ දැඟුල් නුවණ ඇති ස්ත්‍රීන්ට උත්තම බව ලබාගැනීමට නොහැකිය යයි පවසා ඇත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: 2: සෝමා තෙරණිය, පි. 10 සටහන: කාන්තාවන්, බත් පිසනවිට, ඇඟිලි දෙකක් ඔබා බත් පිසී තිබේද යයි බලන නිසා සාමන්‍ය සමාජයේ දැඟුල් නුවණ, කාන්තවකගෙ ප්‍රඥාව දක්වීමට යොදාගෙන ඇත.

දස

▲ දීඝ වාරිකා- Lengthy Wandering: දීඝ වාරිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා ධර්ම මාර්ගය වඩාගැනීම පිණිස, ගිහියන්ට ධර්මය දේශනා කිරීම පිණිස යන දුර ගමන්ය. ලෝකයාගේ සුවය සැපය පිණිස දහම් වාරිකාවල යෙදීමට බුදුන් වහන්සේ සිය ශ්‍රාවකයන්ට අනුසාසනා වදාළහ. නියම අරමුණ නොමැතිව, නුසුදුසු අවස්ථාවේ (අවස්ථිත), වාරිකාවේ යෙදීමෙන් විපත්-ආදීනව ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) නොඇසූ ධර්මය ඇසීමට නොලැබීම 2) ඇසූ ධර්මයේ නො පැහැදිලි තැන් පිරිසිදු කරගැනීමට නොහැකිවීම 3) ඇසූ ධර්මය පිලිබඳව විසාරද නොවීම 4) දරුණු රෝගාබාධ ඇතිවීම 5) මිත්‍රයන් නොසිටීම 6) මෙතක් නො ලැබූ අධිගමය නොලැබීම 7) ලැබූ අධිගමයක් ඇත්නම් එය වැටියාම 8) තමන් යම් අධිගමයක් ලැබුවේ නම් ඒ පිලිබඳ ස්ථිර බව- විසාරද බව නොමැතිකම. එහෙත්, අවස්ථානුරූපව (සමවස්ථිත) වාරිකාවේ යෙදන සංඝයාට එම කරුණු ඇති නොවීම නිසා වාරිකාවේ යහපත් ප්‍රතිඵල - ආනිසංස ලබා ගත හැකිවේ. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (3): 5 නිපාත, 5.5.3.1 හා 5.5.3.2 දීඝවාරික සුත්‍ර, පි. 438, EAN:5 : 221.1 & 222.2 Lengthy wanderings, p. 307.

▲ දීඝායු උපාසක-Digayu upasaka: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ දීඝජානු කෝලිය පුත්‍ර-Dighajanu Koliyaputtha: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ දීඝනක පරිබ්‍රාජක-Diganaka paribrajaka: බලන්න: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ දීඝපරාජන යක්සෙනවි-Dighaparajana Yakka: අනුරුද්ධ, නන්දිය හා කිම්බිල තෙරුන්, අරහත්ත්වයට පත්වීම ගැන මෙතුමා බුදුන් වහන්සේට පැවසීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: නන්දිය තෙර.

දඩ

▲ දැඩි ආශාව- strong desires: මෙය ලෝභය, අබිජ්ජා, මහේව්ජනාවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අකුසලයකි. බලන්න: ලෝභය, ත්‍රිවිධ ධම්මතා.

දට

▲ දැක්ම - To see: දැක්ම යනු දැකීමය -ධර්මයට අනුකූලව දැකීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්මතා පිළිබඳ යථාතව - ඇත්ත ඇති සැටියෙන් දැකිය යුතු බවය. එමගින්, සත්‍ය අවබෝධ වේ. බලන්න: යථාභූතඥානය.

▼ ත්‍රිවිධ වේදනා දැකීම පිළිබඳව බලන්න: සංයු.නි: සළායතන වග්ග: වේදනාසංයුත්ත: සභාථාචග්ග: 1.20.5 දැක්ම සූත්‍රය.

▼ පංචඋපාදානස්කන්ධය, සළායතන හා බාහිර අරමුණු දැකීම පිළිබඳව බලන්න: අනත්තලක්ඛණ සූත්‍රය, ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය.

▼ ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය ආදී වූ ඉන්ද්‍රිය 5 දැකීම පිළිබඳව බලන්න: සංයු.නි: මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.8 දැක්ම සූත්‍රය.

▲ දිට්ඨි: පාලි: දිට්ඨි- Views: දිට්ඨි යනු මිනිසුන්තුල ඇති විවිධ මත, විශ්වාස, දර්ශන (දැකීම), අදහස්, ආකල්ප ආදියය. ධර්මයට අනුව ඇති කරගතයුතු දිට්ඨිය නම් සම්මා දිට්ඨියය. සම්මා දිට්ඨිය තිබීම සසරින් ගැලවීමට මගය, මිථ්‍යා දිට්ඨිය සසර ගමන දික් කරයි. සටහන: දිට්ඨි පිළිබඳ වැඩි විස්තර පිණිස බලන්න: ම.නි: (1) වූළ වෙදල්ල සූත්‍රය, ම.නි: (2) මහාමාලුන්කය සූත්‍රය හා අග්ගිවච්චගොත්ත සූත්‍රය, ම.නි: (3) පඤ්චත්තය සූත්‍රය, දී.ස.නි: (1) චුභ්මජාල සූත්‍රය.

▼ අලාමක දිට්ඨි අනර්ථය පිණිස වේ: අලාමක දිට්ඨි නිසා කුසල් සිතක් ඇති නොවේ. එම දිට්ඨි: 1) වැඩදායක නොවේ 2) මගබ්බසරට මුල් නොවේ 3) නිර්වේදය පිණිස නොවේ 4) විරාගය පිණිස නොවේ 5) නිරෝධය පිණිස නොවේ 6) උපසමය-කෙළෙස් හැර දැමීම පිණිස නොවේ 7) අභිඥාණය- විශේෂ දැනුම පිණිස නොවේ 8) සම්බෝධිය පිණිස නොවේ 9) නිවන- සසරින් ගැලවීම පිණිස නොවේ. එම නිසා, යමක් ගැන සිතන්නේ නම් චතුසත්‍ය මෙනෙහි කරන්න, විරිය වඩා නිවන ලබා ගැනීමට කටයුතු කරන්න යයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද කර ඇත. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.1.8 චිත්තා සූත්‍රය, පි. 290, ESN: 56: Sacchasamyutta: 8.8 Reflection, p. 2272.

▼ පහකරගත යුතු දිට්ඨි : අපණ්ණක ධර්මය-දුකින්මිදීමේ මග-වඩාගැනීම පිණිස පහකරගතයුතු දිට්ඨි හා මත: 1) ශුන්‍යවාදය/ නාස්තික දිට්ඨි (doctrine of nihilism) 2) අකිරියවාදය (The doctrine of non-doing) ක්‍රියාවන් පිළිනොගැනීම 3) අහේතුක වාදය- හේතුඵල ධර්මය පිළිනොගැනීම (doctrine of non-causality) 4) අරූප චුභ්ම ලෝක නැතය යන පිළිගැනීම 5) භව නිරෝධය- නිවන පිළිනොගැනීම. බලන්න: අපණ්ණක ධර්මය. සටහන: ඉහත මත පිළිබඳ වැඩිදුර විස්තර පිණිස බලන්න: දී.ස.නි: ශ්‍රමණඵල සූත්‍රය. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2): 2.1.10 අපණ්ණක සූත්‍රය, පි.124, 2.1.1 හා කන්දරක සූත්‍රය පි. 18, EMN: 60: Apannaka Sutta- The Incontrovertible Teaching, p. 478 & EMN: 51: Kandaraka Sutta, p. 425.

▼ දිට්ඨි පහකර ගැනීමේ ක්‍රමය: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ලෝකය හෝ ආත්මය පිළිබඳව නොයක් ආකාර දිට්ඨි උපදියි. යම් දෙයක් ආශ්‍රිත එම දිට්ඨි ඇතිවෙන්නේ නම්, එහි ලැග සිටින්නේ නම්, ඒවා භාවිතා කරන්නේ නම්, ඒ බව යථා නුවණින් යුතුව දැකිය යුතුය

(යථාභූත ඥානයෙන්): ‘මෙය මගේ නොවේ, මෙය මම නොවේ, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ ය’ යි දැකීමෙන් එම දිවියී පහ කර ගත හැකිය, විසිකර දැමිය හැකිය” (... as to those various views that arise in the world associated either with doctrines of a self or with doctrines about the world: if [the object] in relation to which those views arise, which they underlie, and which they are exercised upon is seen as it actually is with proper wisdom thus: ‘This is not mine, this I am not, this is not myself,’ then the abandoning and relinquishing of those views comes about). සටහන්: * අටුවාවට අනුව ‘යම් දෙයක්’ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංචස්කන්ධය ය. එනම්, ජීවත්වන පුද්ගලයෙක්: රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඥානය යන ස්කන්ධ 5 තමායයි - පුද්ගලයෙක් යයි සැලකීමය. ** එම ප්‍රකාශයෙන් පෙන්වා ඇත්තේ: පංචස්කන්ධය, ආත්මය නොවේ (මගේ නොවේ ආදී) යයි විදසුන් නුවණ පහළ වන්නේ සෝතාපත්ති මගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් බවය. බලන්න:EMN: notes: 104 & 105, p. 1072. මූලාශ්‍ර: ම.නි:(1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 111, EMN: 8 Effacement, p. 108.

▼ බුද්ධ අනුගාමිකයන්ගේ දිවියී:අන්‍ය ආගමික පිරිසක් විමසනු ලැබූ අනේපිඬු (අනාථපිණ්ඩික) මහසිටානන්, බුදුන් වහන්සේගේ ධර්මය අනුගමනය කරන කෙනෙක් ලෙසින් තමා දරන දිවියීය මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) අන්‍ය ආගමිකයන් දිවියී 10 ක් දැරීමට හේතුව එම කරුණු පිළිබඳව අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් බැලීම හෝ වෙනත් කෙනෙක් පැවසූ දෙයක් නිසා මතයක් ඇති කරගැනීම නිසාය:

‘දැන් ඒ දිවියී ඇතිවී තිබේ, එය හේතුභූතය (හේතුවක් නිසා ඇතිවිය), චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, එනිසා, ඒවා අනිච්ච ස්වභාවය දරයි. අනිච්ච ස්වභාවය ඇති ඕනෑම දෙයක් දුකකි. මේ දුක, තමාගේ මතය යයි ඔබ හැම අල්ලා ගෙන සිටී’ 2) සිටුකුමා තමා දරන දිවියීය මෙසේ පවසා ඇත:

“ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. දුක ගතදෙන දේ මගේ නොවේ. මම එය නොවේ, මෙය මගේ අත්තමය නොවේ’. මේ තමා’ මගේ දිවියීය.” සටහන්:* ඉන්පසුව පරිබ්‍රාජකයෝ මෙසේ ඇසූහ: “ගහපතිය, ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. මේ දුකටද ඔබ ඇලී සිටින්නේ? අල්ලාගෙන සිටින්නේ?” ** පිළිතුර: “භාන්තේ, ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. දුක පිළිබඳව ඇති සැටියෙන්, පැහදිලිලෙසින්ම, ප්‍රඥාවෙන් මෙසේ දැක්කෙමි: මෙය මගේ නොවේ, මම මෙය නොවේ, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ’. මේ තමා උතුම් ලෙසින්ම ඉන් මිදීම, එය මම අවබෝධකළෙමි”.

“ යං බො භනෙන කිඤ්චි භූතං සංඛතං වෙනයිතං පටිච්චසමුප්පන්නං තදනිච්චං යදනිච්චං, තං දුකං, යං දුකං තං ‘නෙතං මම, නෙසොභමසම්, න මෙසො අත්තාති’. එවමෙනං යථාභූතං සමමාප්පඤ්ඤාය සුද්ධියං තස්ස ච උත්තරිං නිස්සරණං යථාභූතං

පජානාමිති” (Bhante, whatever has come into being and is conditioned, a product of volition, dependently originated, is impermanent. Whatever is impermanent is suffering. Having clearly seen what is suffering as it really is with correct wisdom thus: ‘This is not mine; I am not this; this is not my self,’ I understand as it really is the superior escape from it.” ** සිටුවරයා එම සිදුවීම බුදුන් වහන්සේට පැවසූ අවස්ථාවේ, උන්වහන්සේ, සිටුවරයාට ප්‍රසංසා කොට ඔහුගේ පිළිතුරු අනුමත කළහ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත, 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය, පි.360, EAN:10: 93-3 View, p. 534.

▼ අන්‍යආගමික දිට්ඨි -Views of other sectors: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අන්‍ය ආගමිකයන් අතර පැවති දිට්ඨි දහයකි: 1 ලෝකය සදාකාලිකය 2 ලෝකය සදාකාලිකය නොවේ 3 ලෝකය අසීමිතය, 4 ලෝකය අසීමිත නොවේ 5 ආත්මය හා කය එකමදෙයකි, 6 ආත්මය එකකි, කය වෙනත් එකකි, 7 තථාගතයන් මරණින් පසු සිටී, 8 තථාගතයන් මරණින් පසු නොසිටී, 9 තථාගතයන් මරණින්පසු සිටී හා නොසිටී, 10 තථාගතයන් මරණින්පසු සිටීන්තේ ද වේ නොසිටීන්තේද වේ. “සසුනො ලොකොති වා අසසුනො ලොකොති වා, අනතවා ලොකොති වා අනතතවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං සරීරනති වා අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරනති වා හොති, තථාගතො පරමමරණාති වා න හොති තථාගතො පරමමරණාති වා හොති ච න හොතිච තථාගතො පරමමරණාති වා නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරමමරණාති වා” (The world is eternal’ or ‘The world is not eternal’ ‘The world is finite’ or ‘The world is infinite’, ‘The soul and the body are the same’ or ‘The soul is one thing and the body another’, ‘The Tathāgata exists after death’ or ‘The Tathāgata does not exist after death’ or ‘The Tathāgata both exists and does not exist after death’ or ‘The Tathāgata neither exists nor does not exist after death’)

සටහන: සංයු.නි (3) ඛන්ධවග්ග:දිට්ඨිසංයුත්තයේ, මේ දිට්ඨි 10 ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වාඇත.මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය, 10.1.2.10 හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය, පි.82-84, 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය,පි.360, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499, 93-3 View, p. 534.

▼ අන්‍යආගමික දිට්ඨි 10 පිලිබඳ බුද්ධ දේශනාව: එක් සමයක උත්තිය පරිබ්‍රාජික, දිට්ඨි 10 ගැන විමසුවිට, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: ඒ කරුණු 10 ගැන තමන්වහන්සේ ප්‍රකාශ කර නොමැත. එයට හේතුව: “ උත්තිය, මම විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සත්ත්‍වයන් විගුද්ධිය පිණිස, සෝක විලාප මැඩපවත්වා ගැනීම පිණිස, දුක්වේදනා හා දොමනස අභවරකරගැනීම පිණිස, මාර්ග ය ලැබීම පිණිස, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස, ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරමි” “අභිඤ්ඤාය බො අහං සාවකානං ධම්මං දෙසෙමි සත්තානං විසුඤ්ඤායා සොකපරිඤ්චානං සමතිකකමාය දුක්ඛදොමනසුනං අත්ථගමාය ඤායසු අධිගමාය නිබ්බානසු සවජීකිරියායාති”

සටහන්: * ඉන්පසුව, උත්තිය, බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙලෙස විමසූහ:

“ගුරු ගෝතම, එසේ ... ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරනවිට, මුළු ලෝකයම, එහෙමත් නැත්නම් ඉන් අඩක් නැත්නම් තුනෙන් එක් පංගුවක් වත් නිවන් දකිනවාද?” . ඒ අවස්ථාවේදී බුදුන් වහන්සේ පිළිතුරු නොදී නිශ්ඛේදවූහ. ** එවිට, ආනන්ද තෙරුන්, බුදුන් වහන්සේගේ නිහඬ වීම පිළිබඳව උත්තිය වැරදි ලෙසින් සිතා ඔහුට අයහපතක් වේ යයි දැන මෙසේ වදාළහ:

“ උත්තිය, ඔබගේ ප්‍රශ්නය පිළිබඳව මම උපමාවක් කියන්නම්, සමහර නුවණැති පුද්ගලයෙක් උපමාවකින් පැවසූ විට ඒ පිළිබඳ තේරුම් ගනී: රජෙක් සතු ප්‍රාන්ත නුවරක් ඇත. එම නුවර-නගරය සවිමත් පවුරු ප්‍රාකාර, ආදියෙන් වටකර ඇත; ඇතුළුවීමට ඇත්තේ එක් දොරටුවක් පමණි. එහි දොරටුපාලකයා නුවණැති, දක්ෂ, බුද්ධිමත් කෙනෙකි. නුවර ප්‍රකාරය පරීක්ෂා කරණ ඔහුට, බලලෙක් වැනි කුඩා සතෙකුට උචිත් ඇතුළුවීමට නොහැකි, විවර නැතිබව පෙනේ. නුවරට කොපමණ සෙනගක් ඇතුළුවෙනවාද, පිට වෙනවාද යයි ගණනක් කීමට ඔහු නොදනී. එහෙත්, යම්කිසි ලොකු සත්කයෙක් නුවරට ඇතුළු වෙනවානම් හෝ පිට වෙනවානම්, එම සතා නුවර දොරකඩින් ඇතුළුවී හෝ පිටවිය යුතු බව ඔහු දනී. එලෙස, උත්තිය, මුළුලොවම හෝ ඉන් අඩක් හෝ තුනෙන් දෙකක් හෝ විමුක්තියට පත්වෙනවා ද යන්න ගැන තථාගතයන්ට අදාළ නොවේ. එහෙත් තථාගතයන් මේ පිළිබඳව නියතවම දනී:

“විමුක්තිය ලැබූ හෝ ලබන හෝ මතුවට ලබාගන්නා ලෝකයේ ඕනෑම පුද්ගලයෙක් පළමුව ප්‍රඥාව දුර්වල කරන පංච නිවරණ ප්‍රභීණය කලයුතුය; ඉන්පසු සතර සතිපට්ඨානය මනාව පිහිටුවාගත් සිතකින්, නිවැරදි ලෙසින් සජ්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වැඩිය යුතුය. මේ ක්‍රමයට සත්කයෝ ලෝකයෙන් නිකුත්ව (සසරින්) විමුක්තිය ලබාගනී, ලබනී, (මතුවට) ලබාගනී. උත්තිය, ඔබ පළමුව ඇසූ ප්‍රශ්නයම, නැවත වෙනත් ආකාරයකින්, භාග්‍යවතුන්වහන්සේගෙන් විමසූහ; එමනිසා, උන්වහන්සේ ඔබට පිළිතුරු නොවදාළහ”. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5- උපමා:ප්‍රඥාවන්ත දොරටු පාලයා, මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.5. උත්තිය සූත්‍රය,පි.374, EAN:10: 95-5 Uttiya, p.536.

▼ දිට්ඨි 10 පිළිබඳ ආනන්ද තෙරුන් ගේ ප්‍රකාශය: එක් සමයක, කොකනද පරිබ්‍රාජක, දිට්ඨි 10 පිළිබඳව විමසූ විට, ආනන්ද තෙරුන් පැවසුවේ: තමන්හට එම දිට්ඨි නොමැතිබවය. එවිට, පරිබ්‍රාජකයා නැවත මෙසේ ඇසූහ: “එයට හේතුව එම දේ ගැන ඔබ නොදන්න නිසාද? දකින්නේ නැති නිසාද?” තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:

‘මිත්‍රය, මම නොදන්නවා නොවේ, නොදකිනවා නොවේ, මම දනිමි, මම දකිමි’. එසේ දන්නා දකිනා අයුරු කෙසේද? යයි පරිබ්‍රාජකයා විමසූවිට තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:

“ ඒ දිට්ඨි (10) , මනසින් ඇතිකරගත් දේය; ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරණ පදනමය (මූලය), ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරණ අධිතාලමය, ඒවා සිත උත්මාදකරන දිට්ඨියන්ය, ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරයි, ඒවා දිට්ඨි ගලවාදායි. ඒ බව මම දනිමි, දකිමි. ඒ ගැන මම දන්නා දකිනා නිසා “මම නොදනිමි නොදකිමි’ යයි මම කියන්නේ මන්ද?”. “යාවතා ආචුසො දිට්ඨිගතා යාවතා දිට්ඨිවයානං දිට්ඨාධිට්ඨානං දිට්ඨිපරිසුට්ඨානං දිට්ඨිසමුට්ඨානං

දිට්ඨිසමුත්ථානො. තමභං ජානාමී, තමභං පසාසාමී, තමභං ජානනොතා,
තමභං පසාසනොතා කාසාභං චකකාමී ‘නජානාමී, නපසාසාමී’ ති. ‘ජානාමභං
ආචුසො පසාසාමී’ති” සටහන: තෙරුන්ගේ ප්‍රකශය අසා, උන්වහන්සේ
ආනන්ද තෙරුන් බව දැනගත් පරිබ්‍රාජයාක මෙසේ පැවසූහ:

“ ඇත්තවශයෙන්ම, මා දැන සිටියේ නැහැ, මම ඔබ වහන්සේ
වැනි මහා ඇදුරුකුමෙක් ගෙන් ප්‍රශ්න අසන බව; ඒ බව දැන සිටියා නම්
මෙතෙක් දුරට මම කතා කරන්නේ නැහැ. ඔබ වහන්සේ මා කමාකරන
සේක්වා” මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: 10.2.5.6.කොකනද සූත්‍රය,
පි.378, EAN: 10: 96-6. Kokanada, p. 536.

▼ බුද්ධ දේශනා පිළිබඳ අන්‍යආගමිකයන් ගේ දිට්ඨි හා මත-Views of
other sectarians on the teaching of the Buddha.: බුදුන් වහන්සේ
වැඩසිටි සමයේ විසූ අන්‍ය ආගමිකයන්, බුද්ධ දේශනා පිළිබඳව මෙවැනි
මත පළකර ඇත: 1) ශ්‍රමණ ගෝතම, හැම තපස්බවක්, හැම දුෂ්කරවූ
තවුස්දමක් ගරහයි. 2) ශ්‍රමණ ගෝතම, සෑමදෙයක්ම අභෝසිකරන්නෙකි
(වෙනසිකො -abolitionist), ඔහු නිශ්චිත ප්‍රකාස කිරීමෙන්
වැලකිසිටි.සටහන්: ඔවුන්ගේ ඒ මත පිළිබඳව වම්පා නුවර, වජ්ජියමාහිත
ගහපති මෙසේ කරුණු දක්වා ඇත: 1) “ ...භාග්‍යවතුන්වහන්සේ, හැම
තපස්බවක්, හැම තවුස්දමක් ගරහන්නේ නැත. යමක් ගැරහිය යුතුනම්,
උන්වහන්සේ ඒදේ ගරහති; යමක් පැසසිය යුතු නම් උන්වහන්සේ ඒදේ
පසසති. ගැරහියයුතු දේ ගරහන, පැසසිය යුතු දේ පසසන ,භාග්‍යවතුන්
වහන්සේ, විභජ්ජවාදීය, එක් පසක් පමණක් ගෙන කටයුතු නො
කරන්නේය”. 2) “... භාග්‍යවතුන්වහන්සේ නියතලෙසින්ම, ‘මේ කුසල
ධර්මය’ ‘මේ අකුසල ධර්මය’ යයි ප්‍රකාශකර ඇත; එලෙස,
භාග්‍යවතුන්වහන්සේ, කුසල දහම කුමක්ද අකුසල දහම කුමක්ද ? යයි
ප්‍රශ්න කලවිට, උන්වහන්සේ, ඒ ගැන නිශ්චිතවම පෙන්වා ඇත.
උන්වහන්සේ අභෝසි කරන්නෙක් හෝ නියත ප්‍රකාශ නොකරන
කෙනෙක් නොවේ”. සටහන: වජ්ජියමාහිත ගහපතිගේ ප්‍රකාශය බුදුන්
වහන්සේ අනුමත කර ඇත. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.2.5.4.
වජ්ජියමාහිත සූත්‍රය,පි.368, EAN:10: 94-4 Vajjiyamāhita, p.535.

▼ දිට්ඨි -බුදුසසුනට බාහිර -Views external to Buddhasasana
බුදු සසුනෙන් බැහැර විවිධවූ දිට්ඨි ඇති පුද්ගලයන් අතුරින් මෙබඳු
දිට්ඨියක් ඇති අය අග්‍ර බව බුදුහිමි වදාළහ:

“අතීතයෙහි නොසිටියේ නම්, වර්තමානයේ කර්ම සකස් කරන
ආත්මභාවයක් විය නොහැකිය. වර්තමානයේ නොසිටීනම්, අනාගතයක්
සඳහා කර්ම සකස්වීමක් නැත, අනාගතයේ ඇතිවීමක් නොවේ”.එවැනි
දිට්ඨියක් ඇතිකෙනෙකුට භවපැවැත්ම (සසර) පිළිබඳව පිළිකුළක්
නොමැත, එසේම භවනිරෝධය පිළිබඳව ද පිළිකුළක් නැත”. මූලාශ්‍ර:
අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි.134, EAN:10:
The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▲ දිට්ඨිගතවීම-Established in views: දිට්ඨිගතවීම ලෙසින් පෙන්වා
ඇත්තේ මිථ්‍යාදර්ශන 2ක් ඇතිව භවයට ඇලීමය. 1) ලෝකය ශාශ්වත
යන දිට්ඨිය -ආත්මය හා ලෝකය ස්ථිරයයි සැලකීම 2) උචේඡවාද
දිට්ඨිය (ආත්මය හා ලෝකය මරණින් මතු නැතය යයි සැලකීම). එහෙත්
නුවණැස ඇති ප්‍රඥාවන්තයෝ එම අන්ත දෙකට නොපැමිණ, පංච

උපාදානස්කන්ධයේ යථා තත්වය අවබෝධ කර දිට්ඨිවලට නොපැමිණ සිටිනි. මූලාශ්‍රය: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.12 දිට්ඨිගත සූත්‍රය, පි.402.

▲ දිට්ඨි අනුසය - ditṭhānusayo: මෙය අනුසය ධර්මයකි, විවිධ මත ගැන සිත යට පවතින කෙළෙස්සය. බලන්න: අනුසය.

▲ දිට්ඨි ආසුච-Ditti asrava: ආසුච -ආසව 4 න් එකකි, සිත කෙළෙසන කරුණකි. බලන්න: ආසුච.

▲ දිට්ඨි ඔසය- the flood of views: සසර ඇද ගෙනයන, අකුසල් ජලප්‍රවාහ 4න එකකි. බලන්න: ඔස සතර.

▲ දිට්ඨධම්ම: පාලි: දිට්ඨධම්ම-in the present life-ditṭha-dhamma දිට්ඨධම්ම යනු මෙලොව දී දැකිය හැකි ධර්මතාවයන්ය. උදාහරණයක් ලෙසින් මෙලොව දී එල දෙන කර්ම දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත. පරලොව දී විපාක දෙන කර්ම සම්පරායික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. නිවන මේ ජීවිතයේදීම දැකිය හැකි ධර්මයකි. බලන්න: කම්ම, සම්පරායික ධර්ම.

▲ දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම-Ditṭha-Dhamma-Vedaniya-Kamma කර්ම විපාක ඇතිකරන එක අවස්ථාවක් ලෙසින් දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. තමන් විසින් කරනලද යහපත් හෝ අයහපත් කර්ම වල ප්‍රතිවිපාක මේ ජීවිතයේදීම විදීමය. බලන්න: කම්ම, කම්මවිපාක.

▲ දිට්ඨධම්ම නිබ්බාන: පාලි: දිට්ඨධම්ම නිබ්බානසුතො - Nibbāna in this very life: දිට්ඨධම්ම නිබ්බානසුතො යනු මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීමය- නිවීමය. දිට්ඨධම්ම නිබ්බානය පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇතිබව ආනන්ද තෙරුන් වදාළහ:

“ඇවැත්නි, මේ සසුනේ මහණ...ප්‍රථම ජානයට පැමිණ වාසය කරයි...(එලෙස සිටි ජාන) එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව (පර්යායෙන්බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී” “ මේ සසුනේ මහණ... ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තියට පැමිණ වාසය කරයි... (එලෙස සිටි අරූප) එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී” “...මේ සසුනේ මහණ මුළුමනින්ම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය ඉක්මවා සඤ්ඤාවේදයින නිරෝධයට පැමිණ වාසය කරයි. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා විපස්සනා ප්‍රඥාවෙන් දැකීමෙන් ඔහුගේ ආසව ක්‍ෂයවේ. එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී”. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග: 9.1.5.10 දිට්ඨධම්ම නිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 566, EAN:9: 51.10. Nibbāna in this very life, p. 485.

▼ රහතන්වහන්සේ මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාඇත. රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඤාන යන ධර්මතා (පංච උපාදානස්කන්ධය) පිළිබඳ කළකිරි, නොඇලි, නිරෝධවී, උපාදාන රහිතව විමුක්තිය ලබා, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගත් ආර්ය උතුමානම් රහතන්වහන්සේය. (if one, through revulsion towards form... feeling ... perception ... volitional formations ... consciousness, through its fading away

and cessation, one is liberated by non-clinging, one can be called a bhikkhu who has attained Nibbāna in this very life) මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 22: Khandasamyutta: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▲ දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය: පාලි: දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා- pleasant abiding here and now. ආර්ය විනයේ දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය- මෙලොවදීම සුවපත්ව වාසය කිරීම ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, සිව් ජාන සමාපත්ති (1-4 ජාන) ලබා ගැනීමය. බලන්න: අෂ්ඨ සමාපත්ති, සිව් ජාන. සටහන්: * රහතන්වහන්සේ මේ ජීවිතයේදීම දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය ඇතිව සිටී. ** මේ ජීවිතයේම සුවය සැපය ඇතිව වාසයකිරීම පිණිස-දිට්ඨධම්මසුඛවිහරණය පිණිස බුදුන් වහන්සේ දුර ආරණ්‍යසේනාසන වල වැඩ වාසය කලබව මෙහි පෙන්වා ඇත. බලන්න: ආරක්‍ෂක සේනාසන, අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.10 සූත්‍රය,පි. 157. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8. Sallekha Sutta- Effacement, p.108.

▼ ආර්යවිනයේ, සිව්ජාන සමාපත්ති හඳුන්වා ඇත්තේ මේ ජීවිතයේදීම විදිනා සුඛ විහරණ ලෙසින්ය- දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා. බලන්න: අෂ්ඨ සමාපත්ති.

▼ කායගතා සතිය වැඩි දියුණු කරගැනීමේ ඵලයක් ලෙස මේ භවයේදීම සැප විහරණය ඇතිව වාසය කිරීමට ලැබේ (දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරාය සංවත්තති). බලන්න: කායගතාසතිය.

▲ දිට්ඨිනිෂ්ඨානඛන්ති: පාලි: දිට්ඨිනිෂ්ඨානකඛන්ති- reflective acceptance of a view :දිට්ඨිනිෂ්ඨානඛන්ති යනු, යම්දෙයක් යහපත් ලෙසින්ම පිළිගැනීම පිණිස භාවිතා කළයුතු ධර්මතා 5 න් එකකි. මෙය ධර්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුකිරීම පිණිස අවශ්‍ය අංගයකි. සටහන්: * දිට්ඨි=යම්කිසි කරුණක් ගැන සිතේ ඇති මතය-විශ්වාසය, නිෂ්ඨාන= ඒ පිළිබඳව විමසා බැලීම, ඛන්ති= එසේ විමසා බලා ඇති කරගන්නා නුවණ. මෙය අවබෝධයකි. එහෙත්, ප්‍රත්‍යාවේක්ෂ ඥානය නොවේ. බලන්න: පංච ධර්මතා-ක්‍රමානුකූල පුහුණුව පිණිස. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2): 2.5.5. වඩකී සූත්‍රය, පි. 672, EMN: 95 Cankī Sutta, p. 704.

▲ දිට්ඨිනිස්සය-Dittinissaya: දිට්ඨිනිස්සය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ සීලය මගින් පාරිශුද්ධ බව පැතිමය. බලන්න: ශීලය.

▲ දිට්ඨිප්‍රාප්ත: පාලි: දිට්ඨිප්‍රාප්තො -the one attained to view: දිට්ඨියට පැමිණි ආර්ය උතුමාය (vision attainer). සත් ආර්ය පුද්ගලයන් ගෙන් කෙනෙකි. ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය බලවත්ය. තථාගත ධර්මය ප්‍රඥාවෙන් විමසා බලා විභාගකර ආර්ය සත්‍ය නුවණින් දැක ඇත. අප්‍රමාදව කටයුතු කරන්නේ නම් මේ භවයේදීම අරහත්වය ලබාගත හැකිය. බලන්න. උත්තම දස පුද්ගලයෝ, සත් ආර්ය පුද්ගලයෝ. සටහන්: බුදුන් වහන්සේ, සැරියුත් මහා තෙරුන්හට දිට්ඨිප්‍රාප්ත පුද්ගලයා පිළිබඳ වදාළ විස්තරය පිණිස බලන්න: අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.1 සූත්‍රය ,පි. 260, EAN:3:

21.Savitṭha, p. 85. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2) 2.2.10 කිට්‍තියෙහි සූත්‍රය, පි. 251, අංග.නි: (6) 10 නිපාත: 10.1.2.6 ආනුෂංගික සූත්‍රය, පි.70,

▲ දිට්ඨි යොගය: පාලි: දිට්ඨියොගො- the bond of views: දිට්ඨි යොගය යනු ලෝක සත්ත්වයා සසරට බැඳ තබන බැඳීම- කෙලෙස් බැඳීම 4 න් එකකි, භානභාගිය ධර්මයකි. බලන්න: සතර යොග, භානභාගිය ධර්ම.

▲ දිට්ඨිසම්පන්න: පාලි: දිට්ඨිසම්පන්නානං- attend to certainty: දිට්ඨිසම්පන්න ලෙසින් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් පුද්ගලයෙකුට බුදුන් වහන්සේ කෙරෙහි ඇති විශ්වාසය තහවුරුවීමය, ශ්‍රද්ධාවෙන් පිලිගැනීමය, සම්මා දිට්ඨියට පැමිණීමය- දිට්ඨිය සම්පූර්ණවීමය. දිට්ඨිසම්පන්නත්ව පළමුවම ඇතිවන්නේ සෝතාපන්න වූ විටය. සටහන: දිට්ඨිසම්පන්නවීම හා අවේච්චාසහගත ප්‍රසාදය ඇතිවීම සමානය. බලන්න: අවේච්චාසහගත ප්‍රසාදය, සෝතාපන්න.

▼ යම් කෙනෙක් මා කෙරෙහි නිසැකබවට- නියතබවට පත්වේද, ඔවුන් හැම දිට්ඨි සම්පන්න ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

“ යෙ කෙච්ඡි කඛවෙ, මයි නිට්ඨංගතා, සබ්බෙ තෙ දිට්ඨිසම්පන්නානං...” . සටහන: සෝතාපන්න- අරභත්වයට පත්වන සියලු ආර්ය පුද්ගලයෝ දිට්ඨි සම්පන්නය. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.2.3 නිට්ඨංගත සූත්‍රය, පි.244, EAN:10: 63.3 Certainty, p. 519.

▼ දිට්ඨි සම්පන්න සෝතාපන්න පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: ඔහු ධර්මතා 6 ක් ප්‍රමිණය කර ඇත: සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බතපරාමාස, අපායගමනිය රාගය, දෝසය හා මෝහය. ඔහුට කළනොහැකිදේ (අභබ්බදේ): 1 තමාගේ ගුරුවරයාට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 2 ධර්මයට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 3 සංඝයාට ගෞරව නොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 4 ශික්ෂා පුහුණුවට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 5 පන්සිල් හැරදැමීමට හා 62ක්වූ දිට්ඨිවලට පැමිණීමට 6. කාමාවචර ලෝකයේ අටවැනි උපතක් ලැබීමට, කිසිම සංඛාරයක්: 7 නිත්‍ය 8 ශුභ ලෙසින් ගැනීමට 9 කිසිම ධර්මයක් ආත්ම ලෙසින් ගැනීමට 10 ආනන්තරිය කර්ම කිරීමට 11 අත්ධවිශ්වාස හා හක්නිය මගින් ආධ්‍යාත්මික පිරිසිදුව ලැබේ යයි කටයුතු කිරීමට 12 බුදුසසුනට බාහිර පුද්ගලයෙක් ගුරුවරයා කර ගැනීමට. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.4.6 සිට 6.2.4.10 සූත්‍ර, පි. 268, EAN:6: 90.6 to 94.10 p. 362.

දත

▲ දුත කර්ම- Missionary: දුත කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්ම දුතසේවයය. සංඝයා, පිරිස- සමුහය වෙතට පැමිණ ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා කිරීමය. දුත කර්මය පිලිබඳ තිබිය යුතු ගුණ: 1) යහපත් ලෙසින් ඇසීමට හැකිබව 2) යහපත් ලෙසින් අනුන් (ධර්මය) ඇසීමට පොලඹවා ගැනීමට හැකිබව 3) යහපත් ලෙසින් ඉගෙනීමට හැකිබව 4) යහපත් ලෙසින් අනුන්ට උගැන්වීමට හැකිබව 5) යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට හැකිබව 6) යහපත් ලෙසින් අනුන්ට අවබෝධ කරවීමට හැකිබව 7) අදාළ දේ හා අදාළ නොවන දේ කුමක්ද යන්න දැනගැනීමේ හැකියාව තිබීම 8) සන්ඛු සරුවල්-කළහ ආදිය නොකරන

කෙනක් වීම. මේ කරුණු 8 සමන්විත සැරියුත් තෙරුන් ධර්ම දුත සේවයට අනගියයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. “යමෙක්, විවාදසුළු පිරිස අතරට පැමිණ නොසැලී සිටීද, වචන අතනොහරිද, දහම් පණ්ඩිය නොසහවයිද, සැකනැතිව (දෙගිඩියාව) කතා කරයිද, ප්‍රශ්න අසනවිට අවිනිශ්චිත නොවේද- නොකිපේද, එවැනි මහණ ඒකාන්තයෙන්ම දුතකර්මයට සුදුසුවේ, අනගිවේ”. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: 8.1.2.6 දුතෙයා සූත්‍රය, පි.100, EAN:6: 16.6.Mission, p.421.

▲ දුත සේවය- Messenger service: දුතසේවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පණ්ඩි ආදිය කිරීමය. ගිහියන්ගේ පණ්ඩි පත් ආදී සේවයේ වැලකුණ සංඝයා ස්වල්පයය, එහෙත්, එසේ කරණ අය බොහෝය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත:12.10.3 දුතෙයා සූත්‍රය, පි.370, ESN:56: Saccha samyutta: 93.3 Messages, p. 2369.

▲ දුතිය ජානය-The second jhana: සතර ජානයන් ගෙන් දෙවැනියට එළඹෙන ජානය දුතිය-ද්විතිය ජානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. බලන්න: ජාන,සිව්ජාන.

▲ දුතියා- The second: දුතියා යනු දෙවැන්නාය- සහකාරයා/ සහායකාවය.මේ දීර්ඝ සසරේ, එක් භවයක සිට තවත් භවයකට ආදී වශයෙන්, ගමන් කරන මිනිසාගේ (පෘතග්ජන) සහායකාව - දෙවෙතියා ලෙසින් ගමන් කරන්නේ තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

“තණ්හාදුතියො පුරිසො දීසමඤ්ඤාන සංසාරං...” .මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150.

▼ මිනිසාගේ සහයකාව-දෙවැන්නිය කවරුද? යයි දෙවියෙක් ඇසූ පැණයට, පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“ගුද්ධාව, පුරුෂයාට දෙවැන්නියවේ...”

සටහන: * මෙහිදී පුරුෂයා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සත්පුරුෂයාය ** එම පුද්ගලයාට අනුසාසනා කරන්නේ ප්‍රඥාවය,නිවනට මැනවින් ඇලුන ඔහු සියලු දුකින් මිදේ. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (1): සගාඵවග්ග: දේවතා සංයුත්ත:1.6.9 දුතියා සූත්‍රය, පි. 96, ESN:1: Devatasamyutta: 59.9 Partner,p.139.

▲ දෙතිස් මහාපුරිස ලක්ෂණ-Thirty two marks of the great man සියලු මහා පුරුෂයන්හට ඇති උතුම් කායික ලක්ෂණ දෙතිස් මහා පුරුෂ ලක්ෂණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.උත්තම පුරුෂයන්ට 32 ක් වූ මහා පුරිස ලක්ෂණ ඇතිබව, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ඉන්දියානු සමාජයේ පැවති පිළිගැනීමකි. සූත්‍රදේශනාවන්ට අනුව එබඳු ලක්ෂණ ඇත්තේ බුදුවරු හා සක්විති රජවරුන්ටය. බලන්න: බුදුන් වහන්සේ, ලක්ෂණ, මහාපුරුෂ ලක්ෂණ. සටහන :දී.ස.නි: (1) අම්බට්ඨ සූත්‍රය, ම.නි:සේලසූත්‍රය ආදී සූත්‍ර ගණනාවකම මහා පුරිස ලක්ෂණ විස්තර කර ඇත.

▼ බාවෙරි බ්‍රහ්මණයා, තම සිසුන්ට බුදුන් වහන්සේ හඳුනා ගන්නා ආකාරය මෙසේ පවසා ඇත:"පිලිවෙලින් විස්තර කරණ ලද පරිපුර්ණවූ

දෙතිස් මහපුරිස් ලකුණු වේදයෙහි ආයේය.යම් පුරුෂයකු ගෙ
ගරුවයන්හි තෙල මහපුරිස් ලකුණු වෙන් නම්, ඔහුට දෙගතියක් ම එයි,
තෙවැන්නක් නොවේ. ඉදින් හේ ගිහිගෙයි වෙ නම්...සක්විති රජය. ඉදින්
ගිහිගෙයින් නික්ම සසුන් වැඩි නම්...අරහත් අනුත්තර සම්බුද්ධ
වේ"සටහන: බාවෙරි බුභ්මණ හට මහා පුරිස ලක්ෂණ වලින් 3 ක් ඇතිබව
බුදුන් වහන්සේ වදාළහ, බලන්න: 1023 ගාථාව. මූලාශ්‍රය:
බු.නි:සුත්තනිපාත:පාරායනවග්ග:වස්තු ගාථා: 1004-1007.

දිද

▲ දාදු කැටය උපමාව-Simile of the gambling cube:
බලන්න:උපග්‍රන්ථය:5

දන

▲ දානය- offerings: දානය යනු දීමය, ත්‍යාගශීලී බවය, මසුරුකම
නැතිබවය. අභාර, පාන, ඇඳුම්, නිවාස, බෙහෙත් -සිව්පසය ආදිය ලෝභය
නැතිව, තව කෙනෙකුගේ යහපත තකා දීමය. දානය කුසලය ක්‍රියාවකි,
යහපත් විපාක ඇතිකරයි. දානපාරමිතාව, බෝසතුන්ගේ දස පාරමිතාවන්
ගෙන් එකකි. බලන්න: දකුණි, ත්‍යාගශීලී. සටහන්: * අංගු.නි: 5:
නිපාත: දානවග්ගයේ දාන පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **
දානය, වාගය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බලන්න: වාගය. ** දානය දීම හා
නොදීම නිසා දෙවිලොව හා මිනිස් ලොව ලැබෙන විපාක වල වෙනස හා
පැවිදිබවට පත්වුවට ලැබෙන විපාක වල වෙනස මෙහිදී විස්තරකර ඇත.
ඒ පිළිබඳව කරුණු 5 ක් බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. බලන්න: අංගු.නි: (3): 5
නිපාත: සුමනාවග්ග:5.1.4.1. සුමනා සූත්‍රය, පි.72.

▼ දානය, ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුවලින් එකකි, උතුම් සැප විපාක ලැබේ.
බලන්න: ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු

▼ දානය පිරිනමන ආකාරය හා එහි යහපත් විපාක මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා
ඇත. බලන්න: මහා දානය. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (5): 9 නිපාත:9.1.2.10
වේලාම සූත්‍රය, පි.456, EAN:9:20.10 Velāma, p.469.

▼ දානය පිරිනැමීමේදී අංග 6 ක් සම්පූර්ණ විය යුතුවේ. බලන්න: ජලඅංග
දානය.

▼ දානය පිරිනැමීම යහපත් විපාක -ආනිසංස ඇති කරයි: කප් 91 ක
කාලය බලනවිට දන් දුන් කුලයක් පිරිහීමට පත් නොවූ බව බුදුන්
වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. එසේම, සිල්ඇතිව, බොහෝ දන්දුන්
ධනවත් කුලයන්ද, දාන අනුසස් නිසා මහත්වයට පත්වී ඇත. මූලාශ්‍රය:
සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ගාමිණිසංයුත්ත: 8.1.9 කුල සූත්‍රය, පි.610

▼ බුදුන් සරණගිය, සිල්වත්, ප්‍රඥාවන්ත කෙනෙක් දාන පුජා කරයි,
එවැනිම වෙනත් පුද්ගලයෙක් දාන පුජා නොකරයි. ඔවුන්ට මෙලොව හා
පරලොව ලැබෙන විපාකයන්හි වෙනස මෙහි පෙන්වා ඇත.
මූලාශ්‍රය:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමනාවග්ග: 5.1.4.2 චූන්දිසූත්‍රය, පි.76.

▼ දානය පිරිනැමීමෙන් පසු සුදුසු අනුමෝදනා කල යුතුය. බලන්න: ත්‍රිවිධ
අනුමෝදනා.

▼ **දානය පිරි නැමීමේ ඵල:** යහපත් ලෙසින් උතුමන්ට දානය දෙන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම දැකිය හැකි ඵල - සාන්දෘෂ්ටික, හතරක් (සතර සාන්දෘෂ්ටික දාන ඵල) මෙහි දක්වා ඇත: ඒ දානපතියා: බොහෝ දෙනාට ප්‍රියවේ, සත්පුරුෂයෝ ඔහු ඇසුරු කරති, සමාජයේ ඔහු ගැන කීර්තිය පැතිරේ, ඔහුට ඕනෑම සභාවකට බිය රහිතව ඵලඹීමට හැකියාව ඇත. මරණින් මතු සුගතියේ උපත ලබයි. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමනාවග්ග: 5.1.4.4 සිහසේනාපති සූත්‍රය, 5.1.4.5 දානආනිසංස සූත්‍රය, පි.82,

▼ **කවරෙකුට දානය දීම සුදුසුද? පසේනදී කෝසල රජු කල විමසීම පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:** යම් කෙනෙක් කෙරෙහි සිත පහදින්නේ නම් ඔහුට දීම සුදුසුය. **කවරෙකුට දෙන දානය මහත්ඵල වේද? :** සිල්වතාට දන් දීමෙන් මහාඵල ලැබේ, පංච නිවරණ පහ කළ උතුමාට දෙන දානය මහා ඵල ඇතිකරයි. අසේබවු රහතුන්ට දෙන දානය මහා ඵල ඇතිකරයි. සටහන: අසපු, පැන්පොකුණු , සක්මන්මලු , වනසේනාසන, අහාර පැන් ආදියද රහතුන් කෙරෙහි පහන් සිතින් දීම අග්‍ර බව මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (1) කෝසල සංයුත්ත: 3.3.4 ඉස්සන්ථ සූත්‍රය, පි.206.

▼ **කුමක් දිය යුතුද? එක්සමයක දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ ඇසූහ:** 1) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් බලය දෙන්නේද? 2) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් වර්ණය දෙන්නේද? 3) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් සැපය දෙන්නේද? 4) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් ඇස් දෙන්නේද? 5) සියල්ල දෙන තැනැත්තා කවුද? බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ **ආහාර** දෙනකෙනා බලය දෙයි. **වස්ත්‍ර** දෙනකෙනා වර්ණය (අලංකාරය) දෙයි. **යාන** දෙන කෙනා සැප දෙයි. **පහන්** -ආලෝක දෙනකෙනා (පහන්පුජා) ඇස් (පෙනීම) දෙයි. **යමෙක් ආවාස** දෙන්නේනම් හෙතෙම **සියල්ල** දෙන්නෙක්වේ (සබ්බ දාන) . **යමෙක් ධර්මය අනුශාසනා** කරන්නේ නම් ඔහු **අමාත්‍ය (deathless- නිවන)** දෙන්නේය”. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1) : සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: ආදිත්ත වර්ගය, කිංදද සූත්‍රය , පි. 82, ESN: 1: Devathasamyutta: 42.2 Giving what ? , p. 117.

▼ **දාන දීමට හේතු:** පුද්ගලයන් විවිධ හේතූමත දාන පිරිනමන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) පළමුව නින්දා අපහාස කර දෙන දානය 2) බිය නිසා දෙන දානය 3) පෙරදී කෙනෙක් තමාට දුන්බව සිහිකර දෙන දානය 4) දන්දීම නිසා, ලබන තැනැත්තා තමාටත් පෙරලා දෙයි යන සිත ඇතිව දෙන දානය 5) දීම යහපත්බව සිතා දෙන දානය 6) ඉවුම් පිහුම් නොකරන මිනිසුන් ගැන සිතා, තමන් උයන පිහන නිසා ඔවුන්ට දියයුතුය යයි සිතා දෙන දානය 7) දීම නිසා තමන්ට නම්බුනාම ලැබේ යයි සිතා දෙන දානය 8) තමන්ගේ සිත පිරිසුදු කරගැනීමට, පහන් කර ගැනීමට දෙන දානය 9) කැමැත්ත නිසා දෙන දානය 10) තරඟ සිතින් දෙන දානය 11) අවිද්‍යාව නිසා දෙන දානය 12) අනුන් විවේචනය කරයි යන බිය නිසා දෙන දානය 13) පරම්පරාවේ පුරුද්ද තබාගැනීම පිණිස දෙන දානය 14) දෙවිලොව සැප පතා දෙන දානය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.1 දාන සූත්‍රය හා 8.1.4.3 දානවස්තු සූත්‍රය, පි. 172, EAN:8: 31.1 Giving & 33.3 Grounds, p. 430.

▼ ගුණවත් සිල්වත් සංඝයාට දන්දීම නිසා දේවලෝක උත්පත්තිය ලබන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. දානය පිරිනැමීමට සුදුසු ගුණ 6 ක් මෙහි මෙහි විස්තර කර ඇත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: මහාවග්ග:6.2.1.5 දාරුකම්මික සූත්‍රය,පි.194.

▼ අභාර දාන: කෙනෙක් මසුරුකම දුරුකර පහන් සිතීන් හා සැදැහැයෙන් ආභාර දෙන්නේද, එමගින් ලබන පින් මෙලොව හා පරලොව යහපත පිණිස වේ. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි:(1): සගාඨවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: අන්ත සූත්‍රය, පි. 84, ESN:1: Devatha samyutta : 43-3 food, p. 118.

▼ කැඳබත් දන්දීමේ අනුසස්- Offering of Rice porridge: කැඳබත් අවුසදයක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ, එම දානයේ දීමේ අනුසස් 10 ක්වේ: කැඳබත් දෙන තැනැත්තා 1) ආයුෂ දෙයි 2) වර්ණය දෙයි 3) සැපය දෙයි 4) බලය දෙයි 5) නුවණ දෙයි 6) පානය කළ කැඳ බඩගිනි නසයි 7) පිපාසාව දුරු කරයි 8) වාතය අනුලෝම කරයි 9) වස්තිය පිරිසිදු කරයි 10) නොපැසි ඉතිරිවූ (කුසේ) අභාර පැසවයි. මිනිස් සම්පත් හෝ දෙවි සම්පත් ලබනු කැමැත්තා නිති කැඳ දන්දීම සුදුසුය. මූලාශ්‍රය:වින.පි: මහාවග්ග පාළි 2 , පි 56.

▼ දානයේ අනුසස්: උතුමන්ට, සතුටු සිතීන් දාන පිරිනැමීම නිසා අනුසස්- පින් ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ම.නි: දකුණිච්චිගග සූත්‍රයේ, දානය පිරිනැමීමේ අනුසස් විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. දානය දෙන තැනැත්තා, ප්‍රතිග්‍රාහකයාට (ලබන තැනැත්තාට) කරුණු 5 ක් දෙයි: ආයුෂ, ශරීර වර්ණය, සැපය (කායික හා මානසික), බලය (ශක්තිය) හා ප්‍රතිභානය (නුවණ).

“ආයුං දෙනි, වණං දෙනි, සුඛං දෙනි, බලං දෙනි, පටිභාණං දෙනි” (One gives life, beauty, happiness, strength, and discernment)

යහපත් සිතීන් දානය දෙන පුද්ගලයන්හට: මෙලොව හා පරලොව සැප ලැබේ, දීර්ඝ ආයුෂ හා කීර්තිය ලැබේ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.1.4.7 භෝජන සූත්‍රය, පි.86, EAN: 5: 37.7 Food, p. 249.

▼ යහපත් සිතෙන් දෙන දානයේ යහපත් විපාක මෙලොව මෙන්ම පරලොවදී ද විදීමට හැකිවේ. බලන්න: පින්දීම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, EAN:10: Jāṇussoṇī,177.11, p.554.

▼ යහපත් ලෙසින් දෙන දානය නිසා යහපත් උත්පත්ති -දානුපත්ති 8 ක් ලැබීම මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:දානවග්ග: 8.1.4.5 දානුපත්ති සූත්‍රය, පි.178.

▼ දානයේ අනුසස් 5 ක්: 1) බොහෝදෙනාට ප්‍රියවීම 2) සත්පුරුෂ ආශ්‍රය ලැබීම 3) පන්සිල් නොකඩා සිටීමට හැකිවීම 4) කීර්තිය පැතිරීම 5) මරණින් මතු ස්වර්ගයේ උපත ලැබීම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.1.4.5 දානආනිසංස සූත්‍රය, පි. 84, EAN:5: 35.5 The Benefits of giving, p. 249.

▼ **බ්‍රහ්මචාරීන්ට දන් පිරිනැමීම:** බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට, සුනිධ හා වස්සකාර යන අජාසත් රජුගේ, මහා ඇමතියන් විසින් දෙනලද දාන යේ අනුසස්, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:

“යම් පෙදෙසක පණ්ඩිත අය වාසය කරනවිට, ඔවුන් සිල්වත්වූ බ්‍රහ්මචාරීන් හට දන් දී, එහි සිටින යම් දෙව්වරුන්ට පිං පුදයි. ඒ පින් ලද දෙවියෝ ඔවුන්ට බුහුමන් කරති. මවකු තම ඇකයෙහි සිටින පුතුට මෙන් දෙවියන් ඔවුන්ට අනුකම්පා කරති. එලස දෙවියන්ගේ දයාව ලත් ඔවුන්හට සෑම කල්හිම යහපත ඇතිවේ”. මූලාශ්‍ර: වින.පි: මහාවග්ග 2: පි 70 හා දී.ස.නි: (2): මහාපරිනිර්වාන සූත්‍රය, පි.156, EDN : 16 Maha parinibbana Sutta, p 175.

▼ **සංඝයාට දන්දීම:** එක්සමයක, විසාබා සිටුදුව-විසබා මහා උපාසිකාව, ආභාර දාන, කැඳ දාන, වස්ත්‍ර දාන සංඝයාට පුජාකිරීමට අවසර ලබාගත් අවස්ථාවේ, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“සුගතයන්වහන්සේගේ ශිල සම්පන්නවූ යම් ශ්‍රාවිකාවක් ප්‍රමුදිතව ආභාර පාන දේද, මසුරුමල මැඩ ස්වර්ගයට හිතවූ, ශෝක දුරු කරන්නාවූ, සුව ඵලවන්නාවූ දන් දේද, ඕ තෝමෝ දිවාමය ආයුෂ (පරලොවදී) ලබයි. පහවූ රාගාදී රජස් ඇති, පවි නැති මාර්ගයට පැමිණ, පින් කැමති ඕ තෝමෝ සුවපත්ව රෝග රහිතව ස්වර්ග ලෝකයෙහි බොහෝ කලක් සතුටු වෙයි”. මූලාශ්‍රය:වින.පි: මහාවග්ග 2: පි. 214.

▼ **දෙවියන් දාන වර්ණනා කිරීම:** එක්සමයක සතුල්ලස්කායික දෙව්වරු සමුහයක්, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ දානය පිරිනැමීමේ අනුසස් පැවසූහ: 1) පින් කැමති අය දන්දීම මැනවි 2) ස්වල්පයක් ඇති කල්හිද දීම මැනවි 3) ශ්‍රද්ධාවෙන් දෙන දානය මැනවි 4) දැහැමින් ලත් දෙයක් ආරියන්හට දීම මැනවි 5) දීමට සුදුසු අය තෝරාගෙන දීම මැනවි 6) දනය දීමේදී ප්‍රාණසාතයෙන් වැලකීම මැනවි. ඒ දෙව්වරුන්ගේ ප්‍රකාශ මානාව පවසන ලදබව පැවසූ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“ සැදැහැයෙන් දෙන දානය නන් අයුරින් පසසන ලදී. දානයට වඩා ධර්ම පදය හෙවත් ‘නිවන්’ ශ්‍රේෂ්ඨය. පෙරද, ඉතා පෙරද, නුවණැති සත්පුරුෂයෝ නිවන්ම අවබෝධ කලාහුය”. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: සාධු සූත්‍රය. පි. 64, ESN: 1 Devatha samyutta: 33.3 Good, p 100.

▼ **දන් දීම හා නොදීම:** එක්සමයක සතුල්ලස්කායික දෙව්වරු සමුහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක දානය නොදීම හා දීම පිලිබඳ ගුණ හා අගුණ පැවසූහ: 1) මසුරුකම හා අප්‍රමාදය නිසා කෙනෙක් දන් නොදේ, පින් කැමති අය දන් දියයුතුය. 2) දන් දීමනිසා -තමන් දුගිබවට පත්වේ, බඩගින්න හා පිපාස දුක ඇතිවෙය- යන බියෙන් මසුරු පුද්ගලයා දන් නොදේ. ඒහෙත්, නොදෙන නිසා ඔහුට මෙලොවද පරලොවද බඩගින්න හා පිපාස දුක ඇතිවේ. 3) මසුරුකම දුරුකොට දන් දෙන්නේනම් මෙලොවද, පරලොවද යහපත් විපාක විදීමට හැකිවේ. 4) සමහර මිනිසුන් තමන්ට ස්වල්පයක් තිබුනද, තමාසමග සිටින අය සමග ඒදේ බෙදාගනී- බෙදාදී වැළඳීම, එය පැරණි වාරිත්‍රයකි. ඔවුන් මසුරුකමින් මියගිය මිසුන් අතර නොමළ මිනිසුන්ය. සටහන: අටුවාවට අනුව මසුරුමිනිසුන් තමන් සතුදේ බෙදාහදා නොගන්නා නිසා එම දේ මැරුන දේ වැනිය. බලන්න:

ESN: note 64, p. 510. 5) බොහෝසම්පත් ඇති සමහර මිනිසුන් දන් නොදේ, එහෙත් දුප්පත් මිනිසා තමනට ඇති දෙයින් දන් දේ, එවැනි දානය, දහස් ගුණයකින් වටින්තෝය. 6) ස්වල්පයක් ඇතිකළ දීම දුෂ්කරවුවද සත්පුරුෂයා යහපත් දේ කරයි, එහෙත්, අසත්පුරුෂයා එසේ නොකරයි. සත්පුරුෂයා සුගතියේ උපත ලබයි, අසත් පුරුෂයා දුගතියට යයි. බුදුන් වහන්සේ දෙවියන්ගේ ප්‍රකාශ අනුමතකර මෙසේ වදාළහ:

“යමෙක් දුකසේ උපයා ගන්නා දෙයින් තම පවුල නඩත්තුකර, ස්වල්ප දෙයින් වුවද දන්දෙමින් දහමේ හැසිරේ. ඒ දුගී මිනිසාගේ දානයේ අගය, ධනවත් කෙනෙකුගේ මහා දානයකට වඩා දසදහස් ගුණයකින් වැඩිය”. ධනවතා දහස්ගණන් වැය කර දෙන දානය දුගියාගේ දානය තරම් අගය නොවීමට හේතුව කුමක්ද? යයි දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේ විමසුවිට උන්වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ කෙනෙක් අධර්මයෙන් වෙනත් අය පෙලා, දඩුවම්කර, ඔවුනට දුක ඇතිකර දෙන මහා දානය ‘දැහෙමින් සෙමින්’ කළ දානයේ’ (දැහැමිදානය) නො ගැනෙන්නේ එය අධාර්මික දානයක් (අදැහැමි දානය) නිසාය” සටහන: ‘දැහෙමින් සෙමින් කළදානය’: ධාර්මිකව, තමන් සතු ස්වල්පදෙයින්, ධාර්මිකව දෙන දානයවේ. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මච්ඡරි සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▼ ධර්මදානය අග්‍රය: බුදුන් වහන්සේ, දාන අතුරින් ධර්මය තකා දෙන දාන අග්‍ර යයි වදාළහ.බලන්න: අග්‍ර ධර්ම දාන.

▼ මනාප දේ දන්දීම: එක් සමයක, විසල්පුරවැසි උග්ග ගෘහපති, ඔහු කැමති ආහාර ආදිය දේ බුදුන් වහන්සේට සතුටු සිතින් පිළිගැන්වූහ. එම පුණ්‍යකර්මය නිසා මරණින් මතු දෙව්ලොව උපත ලැබූහ. සටහන: දෙව්ලොව උපත ලබා, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ තමන් මනාප දේ පුජා කළ නිසා තමන් මනාපවූ දෙව්සැප ලැබූ බව පැවසූහ. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.4 මනාපදායී සූත්‍රය, පි. 98, EAN:5: 44.4 The Giver of the Agreeable, p. 252.

▼ ආමිෂ දානය හා ධර්ම දානය: ආමිෂ දානය හා ධර්ම දානය අතුරින් ධර්ම දානය අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.බලන්න: අග්‍රදාන. මූලාශ්‍ර:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.9 දාන සූත්‍රය, පි. 480.

▼ ආරියන්ට දානය පිරිනැමීම: ආරියන්: සේඛ හා අසේඛ උතුමන්ට දානය දීම මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: දකඛිණා. සිල්වත්, පහකළ රාගය ඇති යහපත් පුද්ගලයන්, ආරියන්ට දෙන දාන නිසා දිව්‍ය ලෝක, බ්‍රහ්ම ලෝකවල යළි උපත ලැබෙන අන්දම අංගු.නි: 8 නිපාත, දානවග්ගේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. සරුබීමක වැපිරූ බීජ නිසා සරු අස්වැන්නක් ලැබේ, එලෙස, ආරිය අටමග පරිපූර්ණ කරගත් ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණ උතුමන්ට දන්දීම මහත් ඵලයක් මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවේ. බලන්න" බීජ උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5 මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.4 බෙත්තූපම සූත්‍රය, පි. 174, EAN:8: 34.4 The Field, p. 430.

▼ සංස දානය බුදුන් වහන්සේ ප්‍රමුකකොටගෙන සංසයාට පිරිනමන දානයය. බලන්න: සංස දානය.

▼ මළවුන් අනුස්මරණ දාන: මළවුන් අනුස්මරණය කිරීමට දෙන දානයේ යහපත් විපාක ඇත. බලන්න: මළවුන් අනුස්මරණය.

▼ සත්පුරුෂයන්ගේ දානය: ශ්‍රද්ධාව, හිරිමතස්ප හා කුසල සිත ඇතිව සත්පුරුෂයන් දෙන දාන නිසා ඔවුන්ට දෙව්ලොව සැප ලැබේ. බුදුන් වහන්සේ සත්පුරුෂ දාන 8ක් පෙන්වා ඇත: 1) පිරිසුදු දේ දෙයි 2) ප්‍රණීත දේ දෙයි 3) සුදුසුකල දෙයි 4) කැප දේ දෙයි 5) පරික්ෂා කර දෙයි 6) නිරතුරුවම දෙයි 7) පහන් සිතීන් දෙයි 8) සතුටු සිතීන් දෙයි. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.2 ද්විතීය දාන සූත්‍රය, පි.172 හා 8.1.4.7 සප්පුරිස දාන සූත්‍රය, පි. 186 , EAN:8: 32.2 Giving, p. 430 & 37.7 Good person’s gift, p. 432.

▼ බෙදාදී වැළඳීම: බෙදාදී ආහාර වැළඳීම බොහෝ අනුසස් ගෙනදෙන බව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ දී පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍රය : බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.6 දානසංවිභාග සූත්‍රය, පි. 372.

▼ දැහැමිදානය අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: අග්‍ර දැහැමිදානය.

▼ යහපත් ගුණ ඇති උපාසක/උපාසිකා දානශීලිය. බලන්න: ගිහිඋපාසක උපාසිකා.

▼ කාලදානය: කාලදානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සුදුසු අවස්ථාවේ තැගී, දාන ආදිය පිරිනැමීමය: 1) ආගන්තුකයන්ට දීම 2) වාරිකාවක යන අයට දීම 3) ගිලන් අයට දීම 4) සාගත කාලයෙහි දීම 5) තමන් ගේ වතුපිටිවලින් ලැබුණ ධාන්‍ය, පලතුරු ආදී වූ පළමු අස්වැන්න අන්‍යයන් හා බෙදාගැනීම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.4.6 කාලදාන සූත්‍රය, පි. 84, EAN:5: 36.6 Timely, p. 249.

▲ දන්ධපාණි ශාකා-Dandapaani Sakkyā: බුදුන් වහන්සේ, කපිල්වත්තු නුවර, මහා වනයේ වැඩසිටින අවස්ථාවක, දන්ධපාණි සාකායන්, බුදුන් වහන්සේගෙන්, එතුමන්ගේ වාදය-ඉගැන්වීම් පිළිබඳ විමසූහ. බලන්න: බුදුන්වහන්සේ. ඒ විමසීම, මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය දේශනා කිරීමට හේතුව විය. සටහන: අටුවාවට අනුව ඔහු, දේවදත්ත භික්ෂුවගේ පක්ෂය ගත් කෙනෙකි. තරුණයෙක් වුවද, ඔහු රන් හැරමිටික් ඇතිව, ව්‍යායාම පිණිස වනයේ ඇවිදීය. බලන්න:EMN: note: 226, p.1085. බලන්න: ම.නි: මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය.

▲ දාන්ත- Tamed: දාන්ත- දමනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සිත ධර්මයේ දමනය වීමය. දැමුණු සිත මහා අර්ථය පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. අදාන්ත වග්ගයේ මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 4 අදන්ත වග්ග: පි. 50, EAN:1 : IV Untamed. p. 38.

▼ බුදුන් වහන්සේ ශ්‍රාවකයන් දමනය කරන ආකාරය- ක්‍රමානුකූල පුහුණුව අනුව, මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. මැනවින් දමනය කරන ලද භස්තියෙක් සුවිනිතවන ලෙසින්, එම පුහුණුව යහපත් ලෙසින් පිළිපදින මහණ, තරුණ හෝ වේවා, මධ්‍යම වයසේ හෝ වේවා, මහලුවියේ හෝ වේවා, ක්ෂීණාශ්‍රව ලබා, දාන්තව, කාලක්‍රියා කරන්නේය

යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. මූලාශ්‍රය: ම.නි: (3) 3.3.5 දන්තභූමි සූත්‍රය, පි.320.

▲ දෝන බ්‍රාහ්මණ-Brahmin Dona: බලන්න: උප ග්‍රන්ථය:3

දණ

▲ දණ්ඩ-Punishment: දණ්ඩ යනු ලීය-පොල්ල, මුගුර වැනි අවියකි. අනුන්ට ගැසීමට භාවිතා කරන ආයුධයකි. අනුන්ට දඬුවම් කිරීම වධ හිංසා කිරීමද දණ්ඩ ලෙසින් පෙන්වා ඇත. කෙනෙක් යම්කිසි අපරාධයක්, වැරද්දක් කළවිට රටේ පාලකයන් හෝ සමාජය විසින් ඒ පුද්ගලයාට නිසි දඬුවම් පමුණුවයි. ඇතැම් අවස්ථාවල බලවත් මිනිසුන්, නිරපරාදේ බලහිත මිනිසුන්ට දඬුවම් හිංසා කරයි. ඒවා අකුසල කර්මවේ, අයහපත් විපාක ඇති කරයි. ධම්ම පදයේ: දණ්ඩ වග්ගයේ: රහතන්වහන්සේ හැර සෙසු සියලු සත්කයෝ (මිනිසුන් මෙන්ම නිරිසන් සතුන්ද) දණ්ඩනයට බිය බව දක්වා ඇත. තමන් දඬුවම්වලට බිය නිසා, වෙනත් අයද දඬුවම්වලට බියනිසා වධ හිංසා නොකළ යුතුවේ. එසේ හිංසා පීඩා කරන අය, නිවන් සුවය ලබන්නේ නැත, ඔවුන් අපායගාමීය. විස්තර පිණිස බලන්න: ධම්මපදය: දණ්ඩවග්ග.

▼ සසර බිය පෙන්වීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ දණ්ඩ උපමාව යොදාගෙන ඇත. උඩට විසිකළ දණ්ඩ, බිමට පතිත වන ආකාරය වරින් වරට වෙනස්වේ. යම් අවස්ථාවක මුලින් වැටේ, සමහර විටක අගින් වැටේ. එලෙස දීර්ඝ සසරේ ගමන් කරන සත්කයෝ වරක මෙලොවින් පරලොවට යයි, වරක පරලොවින් මෙලොවට පැමිණේ. සටහන: මේ උපමාව: සංයු.නි: මහාවග්ග:සච්චසංයුත්තයේ:සිංසපාවග්ගයේ: දණ්ඩසූත්‍රයේ ද දක්වා ඇත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි (2): නිදානවග්ග: අන්මතග්ගසංයුත්ත:3.1.9 දණ්ඩ සූත්‍රය, පි. 306,ESN:15: Anamataggasamyutta:9.9. The stick, p. 795.

▼ දණ්ඩ භාවිතා කරමින් සතුන්ට හිංසා කිරීම දුගතියේ කම්ම විපාක ලැබීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේ හිංසා නොකරන අයට (දඬු මුගුරු නොගන්නා අය) සුගතියේ සැප කම්ම විපාක ලැබේ. සටහන:මේ සූත්‍රයට මුලික වී ඇත්තේ, නයෙකුට හිංසා කරන දරුවන් පිරිසක් සම්බන්ධවය. මූලාශ්‍ර:බු.නි:උදානපාලිය:2.3 දණ්ඩ සූත්‍රය, පි.178.

දප

▲ දීප්තිමත් කම්ම- Bright kamma: දීප්තිමත් කම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යහපත් කුසල විපාක ඇතිකරන ක්‍රියාය. මේවා සුදුකම්ම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බලන්න: කම්ම.

▲ දීප්තිමත් ධම්ම- Bright Dhamma: හිරි ඔත්තප්ප යන ධර්මතා දීප්තිමත් ධම්ම යයි පෙන්වා ඇත. බලන්න: හිරි ඔත්තප්ප.

▲ දීප්තිමත් මග හා අඳුරු මග: පාලි: සුකකමගග-කණ්භමගග- bright path & dark path: ධර්මයට අනුව දීප්තිමත් මග කුසල මගය, අඳුරු මග අකුසල මගය. දීප්තිමත් මග ලෙසින් බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය පෙරමුණ කරගත් ධර්මතා 10යය. අඳුරු මග නම් මිථ්‍යා

දිවිය පෙරමුන කරගත් ධර්මතා 10යය. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (6): 10
නිපාතය:10.3.5.2 සුක්ක මග්ග සූත්‍රය, පි. 474, EAN:10: Noble,p. 548.

▼ දීප්තිමත් මග -ගුක්ඛමග- සුදු මග ලෙසින් ද හඳුන්වයි, දසකුසලයේ
යෙදීම ඒ මගය. අඳුරු මග: කණ්භමග්ග - කෘෂ්ණ මග ලෙසින් ද
හඳුන්වයි, දසකුසලයේ යෙදීම ඒ මගය. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (6): 10
නිපාත:10.4.4.2 කණ්භමග්ග සූත්‍රය, පි. 536, EAN:10: 190-2 bright
path, p. 556.

▲ දීපය- An Island: දීපය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ
නිවනය. දීපයට යන මග අරිය අටමගය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4):
සලායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2-සූත්‍රය, පි. 689, ESN: 43:
Asankathasamyutta: 14.3 sutta, p. 1513.

▼ බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද කර ඇත්තේ දීපයක් ලෙසින් තමා
සරණ කොටගෙන, වෙනත් සරණක් නොමැතිව, ධර්මය, දීපය ලෙසින්
ගෙන, ධර්මය, සරණය කොටගෙන ජීවත්වෙන ලෙසය. එසේ ජීවත්වීම
පිණිස, සතර සතිපට්ඨානයට අනුව කටයුතු කලයුතු බව, බුදුන් වහන්සේ
පෙන්වා ඇත.

“ එවං බො ආනඤ්ඤ, භික්ඛු අත්තදීපො විහරති අත්තසරණො
අනඤ්ඤාසරණො, ධම්මදීපො ධම්මසරණො අනඤ්ඤාසරණො...”
(Therefore, Ananda, you should live as islands unto yourselves,
being your own refuge, with one else as your refuge, with the
Dhamma as an island, with the Dhamma as your refuge, with no
other refuge). මූලාශ්‍ර: දීස.නි: (2): 3 මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 126,
ජේදය-52, EDN: 16 Mahāparinibbāna Sutta: The Great Passing , p.
171, para 2.26, සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්ත: 1.1.5.1 අත්තදීප සූත්‍රය, පි.104,
ESN: 22:Khandasamyutta: 43.1 Wirth yourselves as an Island, p.
1031.

▲ දීපංකර බුදුන්වහන්සේ - Buddha Dipankara: දීපංකර බුදුන්වහන්සේ
වෙනත් සුමේධ තාපසයෝ (ගෝතම බුදුන්වහන්සේ), මතු බුද්ධත්වය
පතා විවරණ ගැනීම මෙහි විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: බු.නි:
බුද්ධවංස පාලි: 1 දීපංකරබුද්ධවංසො, පි.81.

▲ දුප්පඤ්ඤ - Unwise: දුප්පඤ්ඤ යනු අනුවණ බව- ප්‍රඥාව දුබල බවය.
සජ්ත බොජ්ඣංග ධර්මයන් වර්ධනය නොකරගැනීම නිසා කෙනක්
අනුවණවේ. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත:
2.5.4 දුප්පඤ්ඤ සූත්‍රය, පි. 226,ESN: 46: Bojjanghasamyutta: 44.4
Unwise, p. 1780.

▲ දුප්පට්ඨිනොදය- Hard to dispel: දුප්පට්ඨිනොදය ලෙසින් පෙන්වා
ඇත්තේ, වරක් ඇතිවූ පසු හැරදැමීමට අපහසු දේය. ධර්මයේ හැරදැමීමට
අපහසු කරනු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: රාගය, දෝසය, මෝහය,
ප්‍රතිහානය - අවබෝධය හා ගම්මික චිත්තය (සංචාරය-ගමන් යෑමට ඇති
තද ආශාව). (once arisen, are hard to dispel: Lust, Hatred,
Delusion,Discernment ,The urge to travel). මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (3): 5

නිපාත: 5.4.1.10 දුස්සට්ඨිනොදය සූත්‍රය, පි. 322, EAN:5: 160.10 Hard to dispel, p. 289.

▲ **දෙපිටකාට්ටු- duplicity:** දෙපිටකාට්ටු බව- වංචාසහගත බව-කුහනං ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අව ගුණයක්වූ මේ කරුණ පහ නොකර උත්තරිමනුස්සධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියභාවය ලබාගැනීමට නොහැකිය. මූලාශ්‍ර: අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.3 උත්තරිමනුස්සධම්ම සූත්‍රය, පි.254, EAN:6: 77.3 Superior, p.360.

▲ **දෙපත් කියත- double edge Saw:** බුදුන් වහන්සේ අනුගමනය කරන පිරිස තරහ නොගෙන වාසය කලයුතු අන්දම පෙන්වීම් පිණිස මේ දෙපත් කියත උපමාව පෙන්වා ඇත. බලන්න: කකචුපම උපමාව-උපග්‍රන්ථය:5

දබ

▲ **දබ්බමල්ල පුත්ත තෙර- Dabbamalla Thera:**බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **දිබ්බවක්ඛු ඥාණය- divine eye element:** දිබ්බ වක්ඛු හෙවත් දිවැස්, විශිෂ්ඨ ඥාන (අභිඥා) 6 න් එකකි. මිනිස් ඇස ඉක්මවා ගිය තැන් බැලීමට හැකි බලයකි. චුතුප්පාතඥාණය-චුතිඋත්පත්ති නුවණ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය බුදුවරු සතු දසබල ඥානයෙන් එකකි. සත්ත්වයෝ ඔවුන් කළ කුසල හෝ අකුසල කර්මයන්ගේ විපාක වශයෙන්, සුගතියේ හෝ දුගතියේ යළි උපතලබ්ධි: පහත් හෝ උසස් ස්ථානවල, රූපිව හෝ අරූපිව, වාසනාවන්තව හෝ අවාසනාවන්තව උපත් ලබන අන්දම බුදුන් වහන්සේ ඒ ආකාරයෙන්ම (තත්වාකාරයෙන්ම) දකී. බුදුන් වහන්සේට, විශ්වයම දැකිය හැක්කේ දිවැස් නිසාය. සටහන්: * ම.නි: මහාසකුලදායී සූත්‍රයේ බුදුන් වහන්සේ, තම ශ්‍රාවකයන්ට දිවැස් ලබාගැනීම පිණිස උපදෙස් දෙන බව පෙන්වා ඇත. ** The divine eye (*dibbacakkhu*) is the ability to see objects at remote distances, including distant world systems; to see other realms of existence; and to see beings dying and being reborn in accordance with their kamma. බලන්න: EAN, note no 78, p. 584. ** විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි. (5-2) ඉද්දිපාද සංයුත්තය හා පටිසම්භිදා 1: ඥානකතා: 54. දිව්‍යවක්ඛු ඥානය, පි. 238. ශබ්දකෝෂ: B.D: p. 3: “**Divine eye: dibba chakkhu- he sees being vanishing and re-appearing, low & noble ones, beautiful & ugly...**”

▼ **සතර සතිපට්ඨානය වැඩු බැවින්, බහුල කළ බැවින්, තමන් වහන්සේට දිවැස් ලැබූ බව අනුරුද්ධ තෙරුන් පෙන්වා ඇත. සටහන: බුදුන් වහන්සේගේ දිවැස් ලැබූ ශ්‍රාවකයන් අතුරින් අනුරුද්ධ තෙරුන් අග්‍රය බලන්න: අග්‍ර ශ්‍රාවකයන්. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.2.13 දිබ්බවක්ඛු සූත්‍රය, පි. 106 , ESN: Mahavagga: 52: Anuruddhasamyutta: 23.13 Divine Eye, p. 2135.**

▲ **දිබ්බසෝත ඥාණය- divine ear element:** දිබ්බසෝත ඥාණය හෙවත් දිවකන, ඉද්දිපාද වඩා ගැනීමෙන් ලැබෙන ත්‍රිවිධ අභිඥා වලින් එකකි. දිවකණ ඇතිවිට ළඟක හෝ වේවා, දුරක හෝ වේවා ඇති කතා, ශබ්ද ඇසීමේ හැකියාව ලැබේ. සටහන්: * ම.නි: මහාසකුලදායී සූත්‍රයේ බුදුන් වහන්සේ, තම ශ්‍රාවකයන්ට දිවකන් ලබාගැනීම පිණිස උපදෙස් දෙන බව

පෙන්වා ඇත. ** විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි. ඉද්දිපාද සංයුක්තය. ශබ්දකෝෂ: B.D: p. 3: “Divine ear: with the divine ear -dibbasota he hears sounds both heavenly and human, far and nearer”

▼ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ මහණෙනි, මම යම් තාක් කැමති වේ නම්, ඒ තාක් විසුද්ධ වූ මිනිස් විෂය ඉක්මවා ඇති දිව කණින්, දිව්‍ය වූ, මිනිස්වූ, දුරවූ ළඟවූ ශබ්ද අසමි” (Bhikkhus, to whatever extent I wish, with the divine ear element, which is purified and surpasses the human, I hear both kinds of sounds, the divine and human, those that are far as well as near...) මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුක්ත: 4.1.9 ජාන අභිඤා සූත්‍රය, පි. 342, ESN: 16: Kassapa samyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.

▼ අනුරුද්ධ තෙරුන් මෙසේ වදාළහ: “...සතර සතිපට්ඨානය වැඩු බැවින්, බහුල කළ බැවින් මම මිනිස්බව ඉක්මවා පැවති විශුද්ධ වූ දිව්‍යමය ශ්‍රෝතධාතුවෙන් දුරවූද ළඟවූද දෙව් මිනිස් ශබ්ද අසමි...” මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුක්ත: 8.2.3 දිබ්බසෝත සූත්‍රය, පි. 102, ESN:Mahavagga: 52: Anuruddhasamyutta: 13.3 Divine Ear, p. 2126.

▼ වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. “ ඒ යොගාවචර භික්ෂුව... චතුර්ධාන සමාධිත් සමාධිමත් වූ කල්හි... පිරිසුදු වූ, මිනිස් කන්හි ශබ්ද ඇසීමේ ශක්තිය ඉක්මා ඇති, දෙවියන්ගේ සෝතය වැනි හෙයින් දිබ්බසෝත යයි කියන නුවණ ලබයි. දිව්‍යමය වූ ද මනුෂ්‍යමය වූ ද ශබ්ද ඇසීම...” සිංහල විශුද්ධිමාර්ගය: 13 පරිච්ඡේදය: පි. 593.

▲ දුබ්බන්ණිය මිටියක්ෂයා-Ugly yakka: සක්දෙවිඳුගේ උතුම් ගුණයක් වන නොකිපෙන බව පෙන්වීමට, බුදුන් වහන්සේ මේ දේශනාව වදාළහ: “දුබ්බන්ණිය (දුර්වර්ණවූ), මිටිවූ, එක්තරා යක්ෂයෙක්, සක්දෙවිඳුගේ අසුනේ වාඩිවී සිටියේය. ඒ බව දුටු තව්නිසා වැසි දෙවියෝ, ඔහුට දොස් පැවසූහ, අවමන් කළහ. දෙවියන් එසේ අවමන් කරනවිට යක්ෂයාගේ රූපය අලංකාර බවට පත්විය. එබව දුටු දෙවියෝ, සුදුමයට පත්ව සක්දෙවිඳුවෙත පැමිණ ‘ක්‍රෝධය බුදින’ යකෙක්, සක්දෙවිඳුගේ අසුනේ වාඩිවී සිටින බව සැලකළහ. අනතුරුව, ඒ යක්ෂයා ඉදිරියට පැමිණ සක්‍රදෙව්, ඔහුට නමස්කාර කර, ‘නිදුකානෙනි, මම සක්දෙවිඳු වෙමි’ යයි තෙවරක් පැවසීය. එසේ පවසනවිට, ඒ යක්ෂයා අතිශයෙන් දුර්වර්ණව, මිටිව අතුරුදහන්විය. ඉන්පසු, සක්දෙවිඳු තම අසුනේ වැඩසිට මෙසේ පැවසූහ: “...මම නොගැටුණු සිත් ඇත්තෙමි, නො කිපෙමි, මා කෙරහි ක්‍රෝධය නො පිහිටයි”. සටහන්: * සක්දෙවිඳුගේ ආසනය ‘පාණ්ඩුකම්බල ශෛලාසනය’ වේ. අටුවාවට අනුව, බ්‍රහ්මදෙව්කෙනක්, සක්දෙවිඳු ගේ ඉවසීම ගැන අසා, ඒ බව පරික්ෂා කිරීම පිණිස, දුර්වර්ණ යක්ෂයෙක් ලෙසින් එහි පැමිණියහ. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්ඛසංයුක්ත:11.3.2 දුබ්බන්ණිය සූත්‍රය,පි.448, ESN: 11: Sakkasamyutta:22.2 Ugly, p. 494.

දඹ

▲ දඹදිව: පාලි: ජම්බුදීප- Jambudipa- India: බුදුසමයේ, වර්තමාන ඉන්දියාව හැඳින්වූවේ දඹදිව ලෙසින්ය (ජම්බුද්වීපය- Rose-Apple

Continent), දඹනම්චූ පලතුරුගස් බොහොමයක් පැවති නිසා ජම්බුදීපය යයි කියයි. බුදුන් වහන්සේ උපත ලැබුවේ මේ රටේය. එවක, මහාදීප 4 ක් ගැන දක්වා තිබේ. දකුණු මහාදීපය, ජම්බුද්වීපය ලෙසින්ද, බටහිරින් පිහිටි මහාදීපය අපරගොයාන ලෙසින්ද, උතුරේ පිහිටි මහාදීපය උත්තරතුරු ලෙසින්ද, නැගෙනහිරින් පිහිටි මහාදීපය පුබ්බවිදේහ ලෙසින්ද සඳහන්වේ. අටුවාවට අනුව හිමාල කඳු අසල මහා විශාල ජම්බු ගස් නිසා, ජම්බුද්වීපය ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. බලන්ත: EAN: Note: 183, p. 589, ජම්බුදීපය.

▼ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:“...මේ දඹදිව ආරණ්‍ය, වන, බිම් පොකුණු රමණීයය, අල්පය. කඳු, බැවුම්, ගංගා, කටු හා ලඳු බිම්, රළු උස් බිම් බොහෝය...”. සටහන: දඹදිව පිලිබඳ විස්තර පිණිස බලන්ත: අංගු.නි: (1) :1 නිපාත: ජම්බුද්වීපපෙය්‍යාලවග්ග. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1) : 1 නිපාත: ජම්බුද්වීපපෙය්‍යාලය: 1.16.4.1 සූත්‍රය, පි. 11, EAN: 1: Jambudīpa Repetition Series, 333.1, p. 49.

▼ බුදුසමයේ දඹදිව පැවතී ගණිත ක්‍රමය: 1) එක කෝටිය=දස ලක්ෂ 10කි 2) එක් කෝටි ඒවා කෝටියක් = එක ප්‍රකෝටියකි. 3) ප්‍රකෝටි ඒවා කෝටියක්= කෝටිප්‍රකෝටියකි 4) කෝටිප්‍රකෝටි ඒවා කෝටියක්= එක නහුත යකි 5) නහුත කෝටියක්= නින්නාහුත එකකි 6) නින්නාහුත කෝටියක් = එක් අබ්බුද යකි 7) අබ්බුද 20ක් = එක නිබ්බුද යකි. බලන්ත: EAN:note: 2115, p. 682. සටහන: බුදුන් වහන්සේ එම ගණිත ක්‍රමය පෙන්වා ඇත්තේ කෝකාලික භික්ෂුවට නිරයේ විදීමට ඇති දීර්ඝ කාලය පෙන්වාදීමටය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: ථෙර වග්ග, 10.2.4.9. කොකාලික සූත්‍රය,පි.331, EAN:10: The Elders: 89.9. Kokalika, p. 530.

දම

▲දුම-Smoke: ගින්නට සලකුණ-සංකේතය දුමය. බලන්ත: සංකේතය.

▲දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රිය-Domanassa indriya: සිතට සුවයක් නොදැන, සැප ඇති නොකරන, යම් පහසක් නිසා සිතට ඇතිවෙන දුක් වේදනාව දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රියවේ. මෙය ඉන්ද්‍රිය 22න් එකකි. බලන්ත: ඉන්ද්‍රිය.

දය

▲දයාව-Dayawa: දයාව, අන්‍යයන් කෙරෙහි ඇති අනුකම්පාව දයාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. සතර බ්‍රහ්මච්ඡරණයක් වන කරුණාව, දයාව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. බලන්ත:කරුණාව.

▲දායකයා- Dayakaya: බුදුන් වහන්සේ ප්‍රමුඛ සංඝයාට, සිව්පස පිරිනමන, සේවාවන් කරන පුද්ගලයා දායකයාය. අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයා, විශාකා මහා උපාසිකාව, වෙළකන්ට නන්දමාතා උපාසිකාව, පසේනදී කෝසල රජ, සේනිය බිම්බිසාර රජ ආදීන් බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර දායක පිරිස ලෙසින් සූත්‍ර පිටකයේ පෙන්වා ඇත. බලන්ත: උප ග්‍රන්ථය:3. දායකයා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ දානය පිරිනමන පුද්ගලයාය. ඔහුට, දානයට පෙරද, දන් දෙන අවස්ථාවේද, දානය පිරිනැමීමෙන් පසුවද සිතේ සොම්නස, සතුට, පහත්බව තිබීම මගින්

දානය දීමේ කුසලය සම්පූර්ණවේ. බලන්ත: සංඝදානය, දානය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.4.7 ඡලාඛගදාන සූත්‍රය, පි. 112, EAN:6: 37.7 Giving, p. 332.

▲ දියනැම-Bathing: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සමහර බ්‍රාහ්මණ නිකායන්, දිය නැමීමේ විසුද්ධිය ඇතිවේ යන දිට්ඨිය දැරූහ. බලන්ත: ඡල ස්නානය.

▲ දියබුබුල උපමාව-Similes of Water drop: බලන්ත: උපග්‍රන්ථය:5

▲ දියේ ඇඳි ඉර උපමාව-Similes of drawing a line on the water: බලන්ත: උපග්‍රන්ථය:5

දර

▲ දර්ශන අනුත්තර -unsurpassed sight: බුදුන් වහන්සේ හා බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් දැකීම උතුම් දර්ශනයක් බව මෙහි පෙන්වා ඇත. එයට වඩා උතුම් දර්ශනයක් නොමැත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.3.10 අනුත්තරිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN:6: 30.10 Unsurpassed Things, p. 329.

▲ දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය-Darshnavisuddhi nana: සියළු සංඛත අසංඛත ධර්මයන්ගේ ඒකසංග්‍රහත්වයද, කාමච්ඡන්ද ආදියේ නානත්වයද, නෙක්ඛම්ම ආදියේ ඒකත්වය ද ප්‍රතිවේද- අවබෝධ කිරීමේ ප්‍රඥාව දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය ය. මූලාශ්‍රය: බු.නි: පටිසම්භිදා 1: 40 දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය, පි.220.

▲ දාරුකම්මික ගහපති- Householder Darukammika: බලන්ත: උපග්‍රන්ථය: 3.

▲ දාරුක්ඛන්ධ-large block of wood: දාරුක්ඛන්ධ යනු මහා දැවකඳකය. සැරියුත් තෙරුන්, මහා දැවකඳක් මුල් කරගෙන, ඉද්දිබල ඇති සිහ වසභයට පත්කරගත් හික්ෂුවක්, එම දැවකඳ සලකා බලන අයුරු පෙන්වා වදාළහ: (හික්කු ඉඬීමා වෙතසොවසිප්පනො- a bhikkhu possessing psychic potency who has attained mastery of mind). සටහන: එම දැවකඳ: සතර මහා ධාතු ලෙසින් (පඨවි ආදී), සුභ ලෙසින්, අසුභ ලෙසින් සැලකිය හැකිය. එම දැවකඳේ ඒ ලක්ෂණ 6 ඇතුළත්ව තිබේ. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:6.1.4.11 දාරුක්ඛන්ධ සූත්‍රය, පි.120, EAN:6: 41.11 A block of wood, p. 334.

▼ දාරුක්ඛන්ධ උපමාව: එක්සමයක, බුදුන් වහන්සේ, අයෝධ්‍යා නුවර අසල, ගංගා නදී (ගංගානම් ගඟේ) ඉවුරේ වැඩවසන කල, ගඟේ පාවියන මහා දැවකඳක් උපමා කොට මේ සූත්‍රය වදාළහ. යම් බාධාවන්ට හසු නොවී යන්නේ නම්, ඒ දරකඳ මහා මුහුදටම පාවියන්නේය. එයට හේතුව නම්, නදියේ සැඩපහර මුහුද වෙතට නැමී ඇති නිසාය. එලෙසින්, සම්මාදිට්ඨිය ඇතිවිට, වෙනත් බාධා වලට හසු නොවන්නේ නම්, ඒකාන්තයෙන්ම,නිවනට පැමිණෙන්නේය. එම ගමනේදී හසුවන බාධා - මාර්ගබාධා 8 උපමාවෙන් මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) ගඟේ මේ ඉවුරට ගසාගෙන ඒම: - සලායතන වලට හසුවීම වැනිය 2) ගඟේ එහා ඉවුරට ගසාගෙන ගසාගෙන යාම - බාහිර අරමුණු 6 ට (බාහිර ෂඩායතන) හසුවීම වැනිය. 3) ගඟ මැද කිමිදීම-නන්දිරාගයට හසුවීම වැනිය.4) පාවී

යන්නේ නැතිව ගොඩට ගැසීම- අස්මිමානයට හසුවීම වැනිය. 5) පාවියන කොටය, මිනිසුන් ගැනීම- ගිහියන් හා බැඳීමට පත්වීම වැනිය 6) නො මිනිසුන් ගැනීම- දේවනිකායක් පනමින් මග බඹසර කිරීම වැනිය. 7) සුළියකට හසුවීම නිසා ගමන නතරවීම - පස්කම් සැපයට යටවීම වැනිය 8) පාවියන්තේ නැතිව ගහේ රඳා සිටීම නිසා කොටයේ ඇතුළත කුණුවීම- කෙළෙස්වලට යටවීම නිසා මග බඹසර අයහපත්වීම වැනිය. එ බාධා සෑම ජය ගත්තේ නම් විමුක්තිය සටහන:* මේ සූත්‍රය අසා, අවබෝධය ලැබූ නන්ද නම් ගොපල්ලා, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැවිදිව, අරහත්වයට පත්වූහ. ** දුතිය දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍රයේදී, බුදුන් වහන්සේ කිම්බිල තේරුන්හට එම උපමාව විස්තර කර වදාළහ. එහිදී, හික්ෂුවගේ ඇතුළත කුණුවීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, යම් ඇවතකට පැමිණි මහණ, එම ඇවත පිරිසිදු නොකර වාසය කිරීමය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5 මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනා සංයුත්ත: 1.19.4 දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍රය, පි.1.19.4,ESN:33: Vedanasamyutta:IV Vipera:241.4 The simile of the great log, p.1317.

▲ දරුණුව- Dreadful: සංඝයාට ලැබෙන, ලාභ සත්කාර කිරීම් ප්‍රසංසා ආදිය, දරුණුයයි (දාරුණ) බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒවා අරහත්වය ලැබීම වලක්වයි. එමනිසා, මාර්ගයේ පුහුණුවන සංඝයා, ලාභ ආදිය මගින් සිත වසභ නොකරගෙන-යට නොකරගෙන වාසය කලයුතුවේ. සටහන:ලාභ යනු සිව්පසයය, සත්කාර (honor) යනු සම්මාන, ගෞරව ලැබීමය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත: දාරුණවග්ග: 5.1.1. දාරුණ සූත්‍රය, පි. 366, ESN:17: Labhasatkarasamyutta: 1.1 Dreaful, p.829.

▲ දුර්භාෂිතය-badly spoken speech: දුර්භාෂිතය යනු අයහපත් කතාවය, අකුසලයකි, කරුණු 5 ක් නිසා දුර්භාෂිතයක් වේ: 1) නුසුදුසු අවස්ථාවේ කතාකිරීම 2) අසත්‍ය කතා කිරීම 3) රළු වචන භාවිතය 4) අන්‍යන්ට අයහපත සැලසෙන ලෙස කතා කිරීම 5) ක්‍රෝධ සහගත කතා කිරීම. එවැනි කතාව, වැරදිය, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ ගැන දොස් පවසති. බලන්න: සුභාෂිතය. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: සොනවග්ග: 5.4.5.8 සුභාෂිත වාචා සූත්‍රය, පි.414.

▼ අසත්‍ය කතා කිරීම දුර්භාෂිතයකි. එය අලික ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බලන්න: අලික. මූලාශ්‍රය: බු.නි:සුත්තනිපාත: 3-3- සුභාසිත සූත්‍රය, පි.150.

▲ දුර්ලභ දේ-Rare things: ලෝකයේ දුර්ලභ දේ ලෙසින් සලකනකරුණු 6කි: සම්මා සම්බුදුවරුන්ගේ පහළවීම, තථාගත ධර්මචිතය දේශනා කරන පුද්ගලයන් ඇතිවීම, ආර්යආයතනය- ආර්යන් පහළවන ප්‍රදේශයක ඉපදීමට ලැබීම, ඉන්ද්‍රිය අවිකාලභාවය-ඉන්ද්‍රිය විකලාංගනොවීම, (unimpaired faculties), බුද්ධිමත්බව හා නිපුණබව තිබීම, යහපත් ධර්මය පිණිස කැමැත්ත- කුසල ඡන්දය තිබීම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.1 පාතුභාව සූත්‍රය, පි. 272, EAN:6: V: 96.1 Manifestation, p.362.

▼ **ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුර්ලභ ධර්මතා 10 ක් මෙහි පෙන්වා ඇත. බලන්න:** ඉෂ්ඨධම්ම. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත::10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270.

▼ **තථාගතයන් ලෝකයේ පහළවීම දුර්ලභ කරුණකි. බලන්න:** තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **යහපත් සෞඛ්‍යයය, ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුර්ලභ දෙයකි. බලන්න:** ආරෝග්‍ය.

▼ **ලෝකයේ දුර්ලභ පුද්ගලයෝ තිදෙනෙකි:1) සෙසුඅයට උපකාර කිරීම පිණිස පළමුව ඉදිරිපත් වන තැනැත්තා- පුබ්බකාරී 2)කෘතඥ හා කෘතචේදී පුද්ගලයා- කෙළෙහිගුණ ඇති, ස්තූතිවන්ත තැනැත්තා (grateful & thankful) 3) තෘප්තිමත්- සංතෘප්ත පුද්ගලයා -තිනෙතා 4) තෘප්තිය සලසන -පමුණුවන පුද්ගලයා- තපෙපතා. සටහන්: * දුර්ලභ පුද්ගලයන් 2ක් ගැන මෙහිදී පෙන්වා ඇත; 1) තෘප්තිමත් (satisfied) බව ලැබූ තැනැත්තා හා අන්‍යන් තෘප්තිමත් කිරීමට කටයුතු කරන තැනැත්තා ලෝකයේ දුර්ලභය. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.2 සූත්‍රය, පි. 206.**

▲ **දුර්වචභාවය-Durvachahabhavaya:** දුර්වචභාවය- දෝවචස්සතාවය නම් ධර්මයේ කිකරු නොවීමය. මෙය භානභාගිය ධර්මයකි. **බලන්න:** දෝවචස්සතාවය, භානභාගිය ධර්ම.

දල

▲ **දෙලොව- Two worlds:** මෙලොව හා පරලොව යන දෙක දෙලොව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. අයහපත් හෝ යහපත් කම්ම විපාක දෙලොවදීම විඳීමට සිදුවේ. **බලන්න:** මෙලොව හා පරලොව. මූලාශ්‍රය: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.3. උභෝඅර්ථ සූත්‍රය, පි. 370.

දළ

▲ **දළවීචර- coarse robes :** දළවීචර යනු රළු සිව්චරය. පාංශුකුල වස්ත්‍ර, ඉවත විසිකළ රෙදි, මිනිඹතා තැබූ රෙදි ආදියෙන් සකස් කරගත් මුදුනොවන සිව්චරු දැරූ සංඝයා, බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයා අතර වුහ. දළවීචර දරන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර මොසරාජ තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: කිසා ගෝතමී තෙරණියය. **බලන්න:** අග්‍රතම ශ්‍රාවකයන්. මහා කාශ්‍යප හා උන්වහන්සේගේ ශිෂ්‍ය සමුහයද, ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීසිටි හෙයින් රළු වීචර දැරූහ. විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි: කාශ්‍යප සංයුත්තය.

▲ **දළිද්ද- Poor:** දළිද්ද- දිළිඳු යනු දුගී බවය. සප්ත බොජ්ඣංග යහපත් ලෙසින් වඩා නොගන්නේ නම් කෙනෙක් ධර්මයේ දුගී බවට පත්වේ. **බලන්න:** අදළිද්ද මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.5.6 දළිද්ද සූත්‍රය, පි.226, ESN: Bojjangha samyutta: V: 46.6 Poor , p. 1783.

දව

▲ දෙවන ශ්‍රමණ-Second ascetic: දෙවන ශ්‍රමණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සකදාගාමී ආර්ය ශ්‍රාවකයාය. බලන්න: ආර්ය අටමග.

▲ දෙවනිත බමුණා-Brahamin Devahitha: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ දේවඅසුර සංග්‍රාමය - Deva & Asura war: පෙර කල ඇතිවූ දේව හා අසුර සටන් පිලිබඳ විස්තර මෙහි පෙන්වා ඇත. බලන්න: අසුර, සංයු.නි: ධජග්ග සූත්‍රය, සංයු.නි: (1) සක්කසංයුත්ත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.4.8 දේවඅසුර සංග්‍රාමය, පි. 524, EAN: 9: 39.8 Devas, p. 479.

▲ දේවචුති- Passing away of Devas: දේවචුති යනු දෙවියන්, දේව ආයුෂ ඉක්මවා ගිය පසු දේවලෝකයෙන් වූත වීමය- යළි උපතකට පැමිණීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, එලෙස වූතවන දෙවියන්ගෙන් ඉතා සුළු ප්‍රමාණයක් පමනක් නැවත දේවලෝකයේ පහළ වනබවය. බොහොමයක් දුගතියේ යළි උපත ලබයි, සුළු කොටසක් මිනිස්ලොවට පැමිණේ. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.11.7 සිට දේවචුති සූත්‍ර 4 කි, පි. 200, ESN: 56: Sacchasamyutta: 108.7 to 4 suttas: Passing away as Devas, p. 2378.

▼ දෙවියන් වූතවන අවස්ථාවේ, අනිකුත් දෙවියෝ, ඔහුට මිනිස්ලොවට යැමට උපදෙස් දෙන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: බු.නි:ඉතිවුත්තක: වතුචග්ග:3.4.4 පුර්වනිමිත්ත සූත්‍රය,පි.450.

▲ දේවචාරිකා- Visiting the Devas: දේවචාරිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, මිනිස් ලෝකයේ සිට දේවලෝකවලට සංචාරය කිරීමය. මේ සූත්‍රයන්හි පෙන්වා ඇත්තේ මුගලන් මහා තෙරුන්, ඉද්ධිබලයෙන් තවතිසා දෙව්ලොවට පැමිණීම හා දෙවියන්හට තිසරණ ගුණ මහිම විස්තර කිරීම ගැනය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත: 11.2.8, 11.2.9, 11.2.10 දේවචාරිකා සූත්‍ර, පි. 200, ESN: 55: Sotapatthisamyutta: 18.8, 19.9, 20.10 Visiting the Devas, p. 2204.

▲ දේවතානුසතිය-Devathanusati : දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිකර කරන අනුසති භාවනාවකි. මෙය එය සසර කලකිරීම පිණිස, නිවන පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: භාවනා. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ දේවදත්ත භික්ෂුව- Devadatta Bhikkhu: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:4

▲ දේවදූතයෝ-divine messengers: ධර්මයේ දේවදූතයන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝක සත්ත්වයාට සසර බිය පෙන්වා අප්‍රමාදය ඇතිකරගනිමට උපකාරීවන දහම්කරුණුවලටය. විස්තර පිණිස බලන්න: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: දේවදූත වග්ග.

▼ දේවදූතයන් පස් දෙනෙකි: 1) තමාගේ අශුවි හා මුත්‍රා තැවරී උඩුකුරුව වැනි ර සිටින අලුත උපන් දරුවා 2) මහලුව වයසට ගිය, දුබලව දුකට පත් මිනිසා 3) රෝගීව දරුණු කායික හා මානසික වේදනා විඳින මිනිසා 4) සොරකම් කිරීමේ වරදට රජතුමාවිසින් බොහෝ වධ පීඩාවන් ආදී දඬුවම් ලබන සොරා 5) මිගිය කෙනෙක්- කුණුවී ගිය මළ සිරුරක්. සටහන්: * එම කරුණු දේවදූතයන් ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ ඒවා දකින නුවණැති

පුද්ගලයෙකුට තමාටද එම දේ සිදුවනබව: යළි උපතක් ඇතිවනබව, මහඵවනබව, ලෙඩවෙනබව, වැරදි කිරීමෙන් මහා දඬුවම් ලබනබව, මරණයට පත්වෙන බව අවබෝධවී, අප්‍රමාදව සසරින් එතෙර වීමට කටයුතු කිරීමට පෙළඹෙන නිසාය. ** තුන්දොරින් අකුසල කර්ම කළ කෙනෙක් මියගියපසු නිරය ආදී දුගතියක යළි උපත ලබයි. මරණයට අධිපති යමරජු එවැනි, පුද්ගලයන් අමතා දේවදූතයන් මිනිස් ලෝකයේ දී දැක තිබේද? යයි ප්‍රශ්න කරණ බව හා අපායේ විදීමට සිදුවන විවධ දුක්වේදනා පිලිබඳ මේ සූත්‍රවල විස්තර කර ඇත. බලන්න: නිරය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1):3 නිපාත: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය, පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36. 6 Messengers, p.92, මනි: (3): 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941.

▲ දේවධම්ම- Deva Dhamma: හිරිඔත්තජප ධර්මතා දේවධම්ම යයි හඳුන්වයි. බලන්න: හිරි ඔත්තජප.

▲ දේවධම්මික -devadhammika: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති අන්‍යආගමික නිකායකි. බලන්න: අන්‍යආගමික නිකායන්.

▲ දේවනිකාය-Devanikaya: දේවනිකාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සදේවලෝකයට වඩා පහත් නිකායන්වල උපත ලැබූ දේව පිරිසය. බලන්න: ගාන්ධර්ව දේව නිකාය, ගන්ධබ්බකායික දේව නිකාය, වලාහක දේව නිකාය.

▲ දේවපාද- Deva pada: දේවපාද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දෙවියන් ගමන් කරන මාර්ගයට පැමිණීමට ඇතිකරගත යුතු ගුණය. එම ගුණ ඇතිවීමෙන්, ආධ්‍යාත්මික පිරිසිදු බව නොලත් අය පිරිසුදුබවට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1-3: ත්‍රිවිධ රත්නය පිලිබඳ ඇති අවල විශ්වාසය 4 ආර්ය කාන්ත ශිලය තිබීම. 5 කරුණ ලෙසින්: අවිභිංසාවෙන් ජීවත්වීම පෙන්වා ඇත (දෙවියන් අවිභිංසාව උතුම් යයි පිළිගන්නා බව නුවණින් වටහා ගන්නා ආර්ය ශ්‍රාවකයා තමන් තුළ එම ගුණය ඇති කරගනී). මූලාශ්‍ර: සංයු. නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්ත සංයුත්ත: 11.4.4. හා 11.4.5 දේවපාද සූත්‍ර, පි. 244, ESN:55: Sacchasamyutta: 34.4 & 35.5 Divine Tracks, p. 2228.

▲ දේවප්‍රසාද-Devaprasada: සිව්දහමින් යුත් ආර්ය ශ්‍රාවකයෝ ගැන දෙවියෝ ප්‍රසාදයට පැමිණේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දෙවියෝ දේව සභාවේදී මෙසේ පවසති:

“අපද, මිනිස් ලොවේ වාසය කරනවිට බුදුන් කෙරේ, දහම කෙරේ, සංඝයා කෙරේ අවල ප්‍රසාදයකින් යුතුව වාසය කළෙමු, අපහට ආර්ය කාන්ත ශිලයද තිබිණි. එම නිසා, අපි දැන් දෙවිලොව වෙසෙමු. මේ අර්ය ශ්‍රාවකයාද, මියගිය පසු දෙවියන් ගේ සභාවට පැමිණෙනු ඇත” මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්ති සංයුත්ත: සභාගත සූත්‍රය, පි.246.

▲ දේවප්‍රිය-Devapriya: ධර්මානුකූලව හැසිරෙන ගිහි හා පැවිදි පිරිස දෙවියන්ට ප්‍රිය බව සූත්‍ර දේශනාවල දක්වා ඇත. දෙවියන්ට ප්‍රිය සංඝයා අතුරින් පිළිත්දවච්ඡ තෙරුන් අග්‍රය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: 1

▲ **දේවලොක-Devaloka:** දේවලොක, ස්වර්ගය ලෙසින්ද හඳුන්වයි, යළි උපත ලබන සුගතියකි. යහපත් කර්ම විපාක නිසා දේවලෝකවල උත්පත්තිය ලබයි. කාමාවචර දේවලෝක 6 කි, සදේවලෝකය ලෙසින් ද හඳුන්වයි. මේ දේවලෝකවලට ඉහළින් ඇත්තේ බ්‍රහ්ම දේව ලෝකයන්ය, සදේවලෝකයට පහළින් ඇත්තේ මිනිස්ලෝකය හා සතර අපායය. නිසරණ සරණ ගිය, සිල්වත්වූ මිනිසුන් මරණින් මතු සදේවලොව උපත ලබයි. **බලන්න:** බ්‍රහ්මලෝක. **සටහන:** දී.ස.නි: ජනවසහ සූත්‍රයේ දේවලෝක ගැන විස්තර දක්වා ඇත.

▼ **දේවලෝක හය:** මිනිස්ලොවට ඉහළින් ඇති දේවලෝක 6: සදේවලෝකය,කාමවාචාර දේවලෝක ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **සටහන:** සදේවලොව පහලවූ සෑම දෙවියෙක්ම දුගතියේ උපත අවසන් නොකර ඇත. සෝතාපන්නවූ දෙවියෝ දුගතිය-නිරයේ උපත අවසන් කර ඇත. **බලන්න:**අංගු.නි: 6 නිපාතය:දේවතාවග්ග:6.1.4.4 මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය.

1) වාතුර්මහාරාජික දේවලොව (devas ruled by the four great kings) මේ දේවලෝකයට අධිපති දෙවියෝ 4 කි, සිව්වරම් දෙවියෝ (සතර දිශාවන් පාලනය කරන) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. එම දේවලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 500 කි. එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 50 ට සමානය. **සටහන්:** * සිව්වරම් මහා රජවරු: ධාතරාජ්‍ය- නැගෙනහිර පාලක, විරුඬක- දකුණුදිග පාලක, විරුපාක්ෂ - බටහිර පාලක, වෙසවුණු- වෙසමුනි - උතුරු දිග පාලක, ඔවුන්ගේ නායකයා සක්දෙව්දුන්ය (ඉන්ද්‍ර). **බලන්න:** දී.ස.නි: ජනවසහ සූත්‍රය. ** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.1.4.7 සූත්‍රයේ: පොභෝදිනයන්හි, සිව්මහා රජුන්ගේ ඇමතිවරු, මිනිසුන් යහපත් ලෙසින් වාසය කරනවාද: දෙමාපියන්, ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන්, කුලදෙටුවන් ආදීන් පුදනවාද? උපෝසතදින සිල් ගන්නේද? පින් කරන්නේද යයි මිනිස් ලෝකය සිසාරා සොයාබලා, ඒ බව තව්තිසා දෙවියන්ට පවසන බව පෙන්වා ඇත. **2) තාවතිංස දේවලෝකය (Tāvātimsa devas)** තව්තිසා- දේවලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 1000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 100 ට සමානය. සක්දෙව්දු මේ දේවලොවට අධිපතිය .**බලන්න:**සක්දෙව්දු. **3) යාමදේවලෝකය (Yāma devas):** එම දේවලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 2000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 200 ට සමානය. **4) තුසිත දේවලෝකය (Tusita devas)** එම දේවලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 4000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 400 ට සමානය. **සටහන:** මතු බුදුබව පතන බෝසතුන් මිනිස් ලොවට පැමිණීමට පෙර තුසිත දේවලෝකයේ වැඩසිටී. **5) නිර්මාණරති දේවලෝකය (devas who delight in creation)** එම දේවලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 8000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 800 ට සමානය. **6) පරනිර්මිතවසවත්ති දේවලෝකය (devas who control what is created by others)** එම දේවලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 16,000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 1600 ට සමානය. **සටහන්:** * සදේවලෝකයට ඉහළින් බ්‍රහ්මකායික දෙවියෝ වසති, ඉන් මතුයෙහිද දෙවියෝ වාසය කරති. **බලන්න:** ධම්මවකප්පවත්වන සූත්‍රය.** දේවලෝක වල වසන දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිකිරීම අනුසති භාවනාවකි.**බලන්න:** භාවනා. ** මනෝමය කය ඇති, අරහත්බව ලැබූ දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිපත් කිරීම යහපත්ය. **බලන්න:** නන්දිය සූත්‍රය ** වැඩි විස්තර පිණිස **බලන්න:** දී.ස.නි: (2) 5. ජනවසහ සූත්‍රය, පි,322 හා

දීඝ.නි: (3) 9.ආටානාවිය සූත්‍රය, පි. 328, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209 & 32 Āṭānāṭiya Sutta, p.353. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (5): 8 නිපාතය: උපෝසථ වග්ග: උපෝසථ සූත්‍ර, පි.196, EAN:8:Uposatha: 41.1 & 42.2 , p. 434, අංග.නි: (6): 11-නිපාත: 2 අනුසති වගග, 11.2.1, මහානාම සූත්‍රය, 11.2.2 දුතිය මහානාම සූත්‍රය, පි.645-654, 11.2.3, නන්දිය සූත්‍රය, පි.658, EAN: 11: Elevens: Recollection, 11.1 Mahanama, 12.1 Mahanama (2), p.570, 13.3. Nandiya, p.571.

▼ දේවලෝක උත්පත්ති: දේවලෝක උත්පත්තිය යනු මෙලොව යහපත් කුසල කර්මයේ යෙදීම නිසා මරණින් මතු කාමාවචර දේවලෝකයන්හි යළි උපත ලැබීමය. බලන්න: සුගතිය. අනාගාමීව මියයන ආර්ය පුද්ගලයෝ සුද්ධාවාස නම්වූ ඉහළ බ්‍රහ්ම දේවලෝකවල පහළවේ. අරූපසමාපත්ති, සතරබ්‍රහ්මචිහාර වර්ධනය කරගත් උතුමන් බ්‍රහ්මලෝකවල උත්පත්තිය ලබයි. බලන්න: අනාගාමී, බ්‍රහ්මලෝක.

▼ දේවලෝක උත්පත්තියට මග දසකුසලයය: දසඅකුසලයෙන් වැලකී, දසකුසල කර්ම මිනිසුන් දේවලෝකයේ යළි උපත ලබති. මූලාශ්‍ර: අංග.නි:(6) 10: නිපාතය:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, 10.5.1.1. පඨම නිරය සූත්‍රය හා 10.5.1.2.දුතිය නිරය සූත්‍රය , පි. 548EAN:10: Jāṇussoṇī,177.11, p.554, The Deed Born Body, 211.1 Hell (1) & (2) , p.556.

▼ දේවලෝක සැප: ඒකාන්තයෙන්ම: පැතියයුතු, ප්‍රසන්නවූ, ප්‍රියකරවූ දෙයක් ගැන කතා කරනවා නම් එය දේවලෝක සැපයය. රත්න 7ක් සතු මහා සැප සම්පත් විදින සක්විතිරජුට වඩා අප්‍රමාණවූ සැප සම්පත්, දෙවියන්ට ඇත. බලන්න: සක්විතිරජ. සටහන: බිඳුන සංඝයා එකමුතුකිරීමේ අනුසස් දෙවිලොව සැපට හේතුවේ. එවැනි පුද්ගලයෙක් දිව්‍ය පුණ්‍ය (divine merit) ලබාගනී; කල්පයක් දෙවි සැප විඳී. මූලාශ්‍ර: ම.නි:(3):3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929, අංග.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.4.10. ද්විතිය ආනන්ද සූත්‍රය,පි.164, EAN:10: 40.10 Ananda -2,p. 509.

▼ දෙවිලොව සැපට වඩා බඹසර උතුම්ය: අන්‍යආගමිකයන්, බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්තේ දෙවිලොව උපත පිණිසද? යයි අසන්නේ නම් සංඝයා ඒ ගැන ලජ්ජාවිය යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දෙවලෝක සැප ගැන කලකිරීම ඇතිකර ගත යුතුය. එයටත් වඩා තුන් දොරින්, අකුසල කිරීම ගැන කලකිරීම ඇතිකර ගත යුතුය. බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්තේ (දෙවිලොව සැපට වඩා අනගි) උතුම් නිවන් සුවය පිණිසය.මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.8 දේවලෝකඋත්පත්ති සූත්‍රය, පි. 254, EAN: 3: 18.8 Deva, p. 84.

▲ දේවසත්වන පද- Deva's 7 vows: දේවසත්වන පද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සක්දෙවිඳු, මිනිස් ලෝකයේ උපත ලබා සිටි කාලයේ රකින ලද උතුම් සත්පදයන් පිලිබඳවය. එම පදයන් රැකීමේ විපාක ලෙසින් සක්දෙවිඳු බවට පත්වූහ. එනම්: දිවිහිමියෙන්: 1) මව පියන් රකින බව 2) කුලදෙටුවන් පුදන බව 3) මිහිරි වචන භාවිතා කරන බව 4) කේලාම් නොකියන බව 5) දානශීලිබව 6) සත්‍ය කතා කරන බව 7) තරහ නොගන්නා බව, යම් හෙයකින් තරහක් ඇති වුවහොත් වහා එය නැති

කරගන්නා බව. බලන්න: සක්දෙවිඳු. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්ඛසංයුත්ත: 11.2.1 දේවසත්තවතපද සූත්‍රය, පි. 432, ESN: 11: Sakkasamyutta: 11.1 Vows, p. 477.

▲ දේවශබ්ද- The Deva sounds: දෙවියන් අතර ප්‍රීතිරාවයන් තුනක් ඇතයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) ගිහිගෙය හැර පබ්බජාවට පැමිණෙන බුද්ධ ශ්‍රාවකයකු දැකීමෙන් දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති: “ මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග සටන් කිරීම ආරම්භ කර ඇත”.

2) යම් කලක අරිය ශ්‍රාවකයා බෝධිපාක්ෂික ධර්මතා වඩමින් වාසය කරනවා දැකීමෙන් දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති: “ මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග සටන්කරයි”.

3) යම් කලක අරිය ශ්‍රාවකයා, අරහත්වයට පත්වුවිට, දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති: “ මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග වූ සටනින් ජය ගත්තේය”

මූලාශ්‍ර: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.4.3 දේවශබ්ද සූත්‍රය, පි. 446, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 82 The Deva sounds sutta, p.67.

▲ දේවියෝ-Deities: දෙවිවරු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මෙලොව දී කුසලයේ හැසිරී, එහි යහපත් විපාක ලෙසින් දේවලෝකවල පහලවූ උතුම් පුද්ගලයන්ය. දෙවිවරු, දේවතා, දේවපුත්‍ර ලෙසින්ද හඳුන්වයි. දෙවිවරු, බුදුන් වහන්සේ හමුවට පැමිණ නොයක් දහම් කතාවන්හි යෙදුන බව සූත්‍ර දේශනාවන්හි දක්වා ඇත. බලන්න: මංගල සූත්‍රය, පාරහව සූත්‍රය ආදී. සටහන්: * සංයු.නි: දේවපුත්ත සංයුත්ත හා සක්කසංයුත්ත යේ දේවියෝ බුදුන් හමුවීමට පැමිණීම ගැන විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **දී.ස.නි: මහාසමය සූත්‍රයේ, මහා දේවසභාවක එක්වීම, හා බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීම දක්වා ඇත. ** දෙවියන්ගේ ආයුෂ දීර්ඝය, එහෙත් සසර දුක නැති නොකරගත් දෙවියන්ට බුදුන් වහන්සේ අනුසාසනා කර ඇත්තේ භව පැවැත්මෙන් මිදිය යුතු බවය. ** මහා මොග්ගල්ලාන රහතුන්, තච්චිසාවට වැඩි අවස්ථාවේදී, සක්දෙවිඳු හා දේවපිරිස එකුමන් හමුවීම, නන්දන දේව, සුයාම දේව, සන්තුසිත දේව, සුනිම්මිත දේව, වසවත්ති දේව, මහා තෙරුන් හා ධර්මය සාකච්ඡා කිරීම ගැන විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: මොග්ගල්ලාන සංයුත්තය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.1.3 උපනියනි සූත්‍රය හා 1.1.4 අවෙචන්ති සූත්‍රය,පි.30,ESN: 1:Devatasamyutta:3.3 Reaching & Time Flies by, p.60

▼ බ්‍රහ්ම, ඉන්ද්‍ර ආදී දේවියෝ, ජාන සමාපාත්ති ලද උතුමන්ට නමස්කාර කරන බව මෙහි දක්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: නිසසය වගග,11.1.9, සන්ධ සූත්‍රය, පි.636, EAN: 11: I Dependence, 9.9 Sandha, p.568

▼ සතුල්ලප්පකායික දේවිවරු බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීම: එක්සමයක සතුල්ලප්පකායික දේවිවරු (බ්‍රහ්මදේවිවරු) සමුහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක සත්පුරුෂ සේවනයේ අගය පවසාඇත .බලන්න: සත්පුරුෂ හා අසත්පුරුෂ සටහන: අටුවාවට අනුව සතුල්ලප්පකායික දේවිවරු

මිනිස්ලොවදී ධර්මය අගය කළ නිසා, මරණින් මතු බ්‍රහ්ම දෙව්ලොව උපත ලදහ. **බලන්ත:** ESN:note: 59, p. 509, බ්‍රහ්මලෝක. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.1 සබ්බි සුත්‍රය, පි. 58, ESN: Devatasamyutta, 31.1. With the Good, p. 95.

▼ **එක්සමයක සතුල්ලස්කායික දෙව්වරු සමුහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක මසුරුමිනිසුන් දන් නොදීම නිසා ඔවුන්ට අයහන සිදුවන බව පවසා ඇත.** **බලන්ත:** මසුරුකම, දානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මච්ඡරිය සුත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▼ **දෙව්වරු දහමට ප්‍රියය:** එක් සමයක සැරියුත් මහා තෙරුන්, ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන හා බාහිර සංයෝජන ගැන සංඝයාට වදාළ දේශනාව අසා දෙව්වරු සතුටුබු වූ මේ සුත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්ත:** ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන හා බාහිර සංයෝජන ඇති පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.4.5 සුත්‍රය, පි. 162 , EAN: 2: 36.5 Sutta, p.61. **සටහන්:** * දීඝ:නි: ජනවසහ සුත්‍රයේ දෙව්වරු ධර්මය ඇසීමට ප්‍රිය බව පෙන්වා ඇත.

▼ **සක්දෙව්දු ධර්මය ඇසීම පිණිස, ධර්මකරුණු නිරවුල්කරගැනීම පිණිස බොහෝ බුදුන් වහන්සේ හමුවීමට පැමිණි බව, සංයු.නි.(1) සක්බ සංයුත්තයේ දක්වා ඇත.** දීඝ.නි: සක්බසඤ්භ සුත්‍රයේ සක්දෙව්දු ඇසූ ප්‍රශ්න මාලාව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත.

▲ **ද්වයධර්ම- the dyad:** ද්වයධර්ම යනු - දෙකොටසක් ලෙසින් ධර්මය සලකා බැලීමය. ද්වයධර්මයේ එක් කොටසක් ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය 6 ය, ඇස ආදීවූ (සලායතන). දෙවන කොටස වන්නේ: බාහිර අරමුණුය: එනම් රූපය ආදීවූ. විඥානය මේ ධර්ම කොටස 2 ම මත පවතී: එනම්: ඇස හා රූපය නිසා වක්බු විඥානය ඇතිවේ (එලෙස සෙසු ධර්මතාද). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සලායතනසංයුත්ත: 1.9.9 හා 1.9.10 ද්වය සුත්‍ර 2කි. පි. 172, ESN:35: Vedanasamyutta: 92.9 & 93.10 - The dyad, p. 1254.

▲ **ද්වයතානුපස්සනාව- Observation of Dualities:** ද්වයතානුපස්සනාව ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා 2 ක් ගැන ආවර්ජනය කිරීමය-භාවනා කිරීමය- අනුපස්සනා කිරීමය. එම අනුපස්සනාව මගින් යථාභූත ඥාණය පහළවේ. එලෙස යහපත් ලෙසින් ද්වයධර්මතා ආවර්ජනා කරන්නේනම් එල 2ක් ඇතිකර ගත හැකිවේ: මේ හවයේදීම අරහත්වය ලැබීම, කිසියම් කෙලෙසක් ඉතිරිවූයේ නම් අනාගාමී එලය ලැබීම. මේ සුත්‍රයේ ද්වයතානු ධර්මතා 16 ක් පෙන්වා ඇත:

- 1: i මේ දුකය මේ දුක ඇතිවීමය ii මේ දුක නිවීමය, මේ දුක නිවීමේ මගය. **සටහන:** දුක ඇතිවීම පංච උපාදානස්කන්ධය පහළවීමය. 2: i උපධි නිසා (attachments) දුක ඇතිවේ ii උපධි ක්‍ෂය කිරීම දුක නැතිවීමය. 3: i අවිද්‍යාව නිසා දුක ඇතිවේ ii අවිද්‍යාව ක්‍ෂය කිරීම දුක නැතිවීමය. 4: i සංඛාර නිසා දුක ඇතිවේ (වේතනා නිසා) ii සංඛාර අවසන් කරගැනීම දුක නැතිවීමය. 5: i විඥාණය නිසා දුක ඇතිවේ ii විඥාණය අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. 6: i ස්පර්ශය නිසා දුක ඇතිවේ ii ස්පර්ශය අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. 7: i වේදනා

නිසා දුක ඇතිවේ ii වේදනා අවසන්කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **8: i** තණ්හාව නිසා දුක ඇතිවේ ii තණ්හාව අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ . **9: i** උපාදාන නිසා දුක ඇතිවේ ii උපාදාන අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ . **10: i** කාර්මික ක්‍රියා- කර්ම ඇතිකරන (ආරම්භපවයා) නිසා දුක ඇතිවේ ii කාර්මික ක්‍රියා අවසන් කර ගැනීමෙන් දුක නැතිවේ **11: i** ආහාර -පෝෂණය (ආහාර පවයා) නිසා දුක ඇතිවේ ii ආහාර පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇති කරගැනීම මගින් දුක නැතිවේ. **12: i** කැළඹීම නිසා (ඉඤ්චිත පවයා) දුක ඇතිවේ ii කැළඹීම අවසන්වීම දුක නැතිවීමය. සටහන: ඉඤ්චිත පවයා යනු තණ්හා, දිට්ඨි, මාන, කම්ම, කෙළෙස වේ. **13: i** පරායත්ත- අනෙකුගෙන් යැපීම නිසා (නිස්සිතස්ස වලිතං- dependent are vulnerable) අනතුරුසහගතබවට පත්වේ ii ස්වාධීනත්වය නිසා අනතුරුව නැතිවේ (independent are not vulnerable). සටහන: පරායත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තණ්හා, දිට්ඨි, මාන ආදිය ඇසුරු කිරීම නිසා භය, වංචල බව ඇතිවේ. අනිශ්චිත වූ විට සැලීමක් නැත, සසර බිය නැත. **14: i** අරූපලෝක, රූප ලෝකවලට වඩා යහපත්වේ (non-physical realms are better than the physical realms) ii අරූපලෝකයට වඩා නිරෝධය උසස්ය. සටහන: රූප අරූප ලෝක භව පැවැත්මය. සියලු භව නිරෝධය උතුම්ය. **15: i** ලෝකසත්‍ය (සැමදේ ස්ථිරය, ශුභය, සුඛය, ආත්මය ඇත- සතර විපල්ලාස) ලෙසින් සාමාන්‍ය ලෝකයා පිළිගන්නා දේ සත්‍ය නොවේ ii ආර්යන් පිළිගන්නා සත්‍ය : (සැමදේ අස්ථිරය, අශුභය, දුඛය, ආත්මයක් නොමැත) නිවන සත්‍යයය. බලන්න: විපල්ලාස. **16: i** ලෝකයා සුඛය යයි ගන්නා දේ (රූප, ශබ්ද ආදී පස්කම් සැප) සුඛ නොවේ ii ආර්යන් ඒ දේ දුක යයි අවබෝධ කර ඇත. මූලාශ්‍ර: බු.නි:සුත්තනිපාත: 3-12 ද්වයතානුපස්සනා සූත්‍රය, පි.244, Sutta Nipata: Translated by Laurence Khantipalo Mills: 3.12 Observation of dualities, p. 227.

▲ ද්විපාද-Dvipada : ද්විපාද යනු දෙපාඇති බවය. දෙපා ඇති අය අතුරින් සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ අග්‍රය.බලන්න: අග්‍රතම පුද්ගලයා.

▲ ද්විධාපථ-Two roads: ද්විධාපථ යනු මාර්ග දෙකය. නිවැරදි මග හා වැරදි මගය. එක් සමයක බුදුන් වහන්සේ, අතවැසි නාගසමාල තෙරුන් හා කොසොල් රට සැරිසරන අවස්ථාවේ, දෙමංසන්ධියකට පැමිණියහ. නාගසමාල තෙරුන් එහි ඇති මාර්ග දෙකින් එක් මගක් පෙන්වා එම මගින් යෑම පිණිස බුදුන් වහන්සේට ඇරයුම් කළහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: “යායුතු මග නම් අනෙක් මග බවය”.

බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රකාශය පිළිනොගත්, ඒ තෙරුන්, බුදු පාත්‍ර සිව් රු බිම තබා ඔහු කැමති මග ගියේය. ඒ මග සිටි සොරු පිරිසක්, තෙරුන් හට වධ හිංසා කළේය. ඉන්පසු තෙරුන් බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ සිදුවූ කරදර පැවසූහ. එම අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ උදානයක් වදාරා පෙන්වා ඇත්තේ: සත්‍ය අවබෝධ කළ ප්‍රඥාවන්තයෝ, අනුවණ ජනයා හා එක්ව හැසිරෙන නමුදු, ඔවුන්ගේ ලාමක ක්‍රියා හා එක් නොවේ. හරියට කොස්වාලිහිණියා, දියමුසු කිරි දුන්විට, දිය හැර කිරි පමණක් පානය කරන ලෙසින්ය. බලන්න: කොස්වාලිහිණියා උපමාව.උපග්‍රන්ථයය. සටහන්: * බුදුන් වහන්සේ සත්‍යම පෙන්වන නිසා උන්වහන්සේ පෙන්වන මග පිළිගැනීම යහපත පිණිසය. බුදුන් වදාළ අවවාද නොඇසූ

කෝකාලික භික්ෂුව, සුනක්ඛත්ත ලිච්චවී භික්ෂුව ආදීන් විපතට පත්වූ ආකාරය සූත්‍ර දේශනා වල පෙන්වා ඇත: **බලන්ත:** කෝකාලික භික්ෂුව, දීඝ.නි: පාටික සූත්‍රය ** බුදුන් වහන්සේගේ අතවැසි භික්ෂුවක්, උන්වහන්සේගේ පාසිවුරු බිම දමා යෑමේ සිද්ධිය සංවේගය ඇති කරයි. **බලන්ත:** උපග්‍රන්ථය:1 මූලාශ්‍ර:බු.නි: උදාන පාලි: 8.7 ද්විධාපථ සූත්‍රය, පි.338.

▲ **ද්විදා විතක්ක-Two kinds of thoughts:** ද්විදා විතක්ක යනු සිතිවිලි වර්ග 2ක්ය- විතක්ක දෙකක්: අකුසල විතක්ක හා කුසල විතක්ක. මේ සූත්‍රයේ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ බුදුවීමට පෙර, බෝධිසත්වයන් ලෙසින් තමන් වහන්සේ සිතට එන සිතිවිලි කොටස් දෙකකට බෙදා වාසය කළබවය. පළමු වර්ගය: කාමවිතක්ක, ව්‍යාපාදවිතක්ක, විහිංසාවිතක්ක. දෙවන වර්ගය: නෙක්ඛම්මවිතක්ක, අව්‍යාපාද විතක්ක,අවිහිංසාවිතක්ක. පළමු වර්ගයේ විතක්ක නිසා සිදුවන හානිය ගැනද දෙවන වර්ගයේ විතක්ක නිසා මාර්ගය වැඩෙන අන්දම- සිච්ඡාන සමාපත්ති ලැබීම, ආදිය මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මක දක්වා ඇත. **සටහන:** අකුසල විතක්ක මැඩලීම හරියට ගොපල්ලා, ගවයන්ට, පැසුන ධාන්‍ය ඇති කෙතකට යන්නට නොදී රකින ලෙසින් වලක්වා ගත් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කුසල විතක්ක වර්ධනය කරගත් පසු සිතට ඇති විවේකය, හරියට ගිම්හානයේ අස්වැන්න කපා ගත් පසු ගවයන්ට නිදහසේ හැසිරීමට ඉඩදී ගොපල්ලා ලබන නිදහස වැනිය. **බලන්ත:** ගොපල්ලා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 මූලාශ්‍ර:ම.නි: (1): 1.2.9 දෙවධාවිතක්ක සූත්‍රය, පි. 308, EMN: 19: Dvedhāvitakka Sutta-Two kinds of thoughts, p.201.

▲ **ද්වේශය- anger:** ද්වේශය- දෝසය (දෝසා) අකුසල මූලයකි, සසර දික් කරයි. **බලන්ත:** අකුසල මූල.ද්වේශය අවබෝධ කරගැනීම හා පහ කරගැනීමට සමත හා විදර්ශනාව වැඩිය යුතුවේ. **බලන්ත:** සමත හා විදර්ශනා. කරුණු 2 ක් නිසා ද්වේශය ඇතිවේ: පටිසනිමිත්ත හා අයෝනිසෝමනසිකාරය. **බලන්ත:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: 2.3.11.6 සූත්‍රය, පි. 208.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. “ද්වේශය:** නම් අන්‍යයා කෙරෙහි උපදනා විත්තදුෂණ ලක්ෂණ- දුෂ්ටවූ - ක්‍රෝධ විත්තය වේ... දසවිධ ක්‍රෝධයෝ ය. **බලන්ත:** ආසන වත්තු හා ආසන පටිවිනය. සද්ධර්ම කෝෂය, පි. 104.

▲ **දිවකණ- divine ear element:** ඉද්ධිපාද වඩාගැනීමෙන් ලබන බලයකි. **බලන්ත:** දිබ්බසෝත ඥාණය.

▲ **දිවැස්- Divine Eye:** ඉද්ධිපාද වඩාගැනීමෙන් ලබන බලයකි, දිබ්බවක්ඛ ඥාණය, චුතිඋත්පත්ති නුවණ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය තථාගතයන්වහන්සේගේ එක් දසබල ඥානයකි. දිවැස් ලැබූ භික්ෂුන් අතරෙන් අග්‍ර අනුරුද්ධ තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරින් අග්‍ර සකුලා තෙරණිය. **බලන්ත:** උපග්‍රන්ථය:1. කායගතාසතිය වැඩීමේ ඵලයක් ලෙසින් දිවැස් ලැබේ: **බලන්ත:**කායගතාසතිය.

▼ **ධර්ම මාර්ගය වඩාගැනීම පිණිස සාක්ෂාත් කලයුතු ධර්මයක්- සවිච්ඡාතබ්බ ධම්මයක් ලෙස දිවැස් ලැබීම පෙන්වා ඇත. බලන්ත:**සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා.

▼ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දී ඇති ඇති වක්ඛු 3න්, දිවැස ද එකකි.
බලන්න: වක්ඛුත, ත්‍රිවිධ වක්ඛු.

▲ දිව්‍යයානය- Divine vehicle: ධර්ම විනයයේ දිව්‍යයානය ආරිය අටමගය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: ආරියඅටමග. මූලාශ්‍ර: සංති: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.1.4 බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, පි. 36, ESN: 45: Maggasamyutta: 4.4 The Brahmin, p. 1606.

▲ දෝවච්ඡිකාවය: පාලි: දොවච්ඡිකා- difficult to correct. ධර්මයට අනුව දෝවච්ඡිකාවය- දුර්වච්චාවය, අකීකරුබව, හිතුවක්කාරබව (අවවාද පිළිගැනීමට ඇති අකමැත්ත) නුගුණයකි. ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට හානි ගෙනදෙන කරුණකි, අකුසලයකි. ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ග: පි. 325: “දොවච්ඡිකා: දුර්වච්චාවය”.

▼ දුර්වච්චාවය (අකීකරුබව) නුගුණයකි. එය අතහැර ගැනීම පිණිස සුවච්චව (කීකරුබව) වඩා ගත යුතුවේ:

“දොවච්ඡිකා පහානාය සොවච්ඡිකා භාවෙනබ්බො...”

මූලාශ්‍ර: : අංගු.නි: (4):6 නිපාත: නිකවග්ග: 6.1.9 දෝවච්ඡිකා සූත්‍රය, පි. 285, EAN: 6: 115.9. Difficult to correct, p. 365.

▼ දෝවච්ඡිකාවය, හානිහානිය ධර්මයකි: දෝවච්ඡිකාවය, ආධ්‍යාත්මික මගට හානිය ඇති කරයි. බලන්න: හානිහානිය ධර්ම. මූලාශ්‍ර: දී.ස.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ ධර්මයේ ප්‍රමාද පුද්ගලයාට දොවච්ඡිකාවය නැතිකරගැනීම අපහසුය. හිරිමත්තප්ප නිබ්ම, අප්‍රමාදය මගින් දොවච්ඡිකාවය නැතිවේ.

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය, පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ බුදුන් වහන්සේ දොවච්ඡිකාවය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතා සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ විරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. මූලාශ්‍ර: දී.ස.නි: (3):10 සංගීති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ දොවච්ඡිකාවය- දුර්වච්චාවය සංඝයා තුළ ඇතිවීමට බලපාන මූලික හේතු මුගලන් තෙරුන් විසින් විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (1): 1.2.5 අනුමාන සූත්‍රය, පි. 248, EMN:15: Inference, p.184.

▼ දොවච්ඡිකාවය නැතිකර ගැනීම පිණිස, කීකරුබව-සුවච්චාවය වැඩිය යුතුය. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.9 දොවච්ඡිකා සූත්‍රය, පි.286.

▲ දැවකොටය උපමාව-Simile of Block of wood: දැව කොටයක් උපමා කරගනිමින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයාගේ විරිය ය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5, කලිඛග.

දස

▲ දස අංග හා කම්මපථ-Ten factors & kammapatha: දස අංග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ 1) මිථ්‍යාදිට්ඨි... මිථ්‍යාවිමුක්ති යන අංග 10 2) සම්මා දිට්ඨි....සම්මාවිමුක්ති යන අංග 10. සමාන අදහස් ඇති සත්ත්‍වයෝ, සමාන අදහස් ඇති අය හා එක්ව කටයුතු කරමින් කර්ම මාර්ගය-කම්මපථය සකස් කරගන්නා අන්දම මෙහිදී පෙන්වා ඇත. මිථ්‍යාදිට්ඨි... මිථ්‍යාවිමුක්ති යන අංග 10 අනුගමනය කරන අය එක්වී අයහපත් කර්ම සකස්කරගනී. එසේම, සම්මා දිට්ඨි....සම්මාවිමුක්ති යන අංග 10 අනුගමනය කරන අය එක්වී යහපත් කර්ම සකස්කරගනී. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (2): නිදාන: ධාතුසංයුත්ත: 2.3.7 දසඅංගික සූත්‍රය, පි. 284, ESN: 14: Dhatusamyutta: 29.7 Ten Factors, p. 771.

▲ දස අසේඛියධම්ම: පාලි: දස අසේඛියා ධම්මා- Ten Dhammas of one beyond training: අසේඛිය ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, උසස් ධර්ම පුහුණුව අවසන් කළ, අසේඛිය යයි හඳුන්වන රහතන්වහන්සේ සතු ගුණයන්ය. බලන්න: සේඛ හා අසේඛ. අසේඛිය ධර්මතා 10:

“දස ඉමෙ භික්ඛවෙ අසේඛියා ධම්මා. කතමෙ දස: අසේඛා සම්මාදිට්ඨි, අසේඛො සම්මාසඛිකජ්‍යො, අසේඛො සම්මාවාචා, අසේඛො සම්මාකමමනො, අසේඛො සම්මාආච්චො, අසේඛො සම්මාවායාමො, අසේඛො සම්මාසනී, අසේඛො සම්මාසමාධි, අසේඛො සම්මාඤ්ඤාණං, අසේඛො සම්මා විමුක්ති...” එනම්: රහතන්වහන්සේ පූර්ණකරගත් ආර්ය අටමග හා සම්මා ඤානය හා සම්මා විමුක්තිය යන දස ධර්මයය.මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.12. අසේඛියධම්ම සූත්‍රය, පි.428 , EAN: 10: 111.11 One beyond training 2, p.543.

▲දසකටු- Ten Thorns : ධර්මයේ දසකටු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට, ජාන සමාපත්ති ආදිය ඇතිකර ගැනීමට බාධා කරන කරුණුය. බුදුන් වහන්සේ එවැනි, කටු 10ක් පෙන්වා ඇත: 1) අන්‍යයන් ගේ ඇසුර-ආශ්‍රය, විවේකසුවයට බාධාවකි 2) අසුභාවනාවට සුභනිමිත්ත බාධාවකි 3) විසුළු දර්ශන, ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇතිකරගැනීමට බාධාවකි 4) කාන්තාවන් ඇසුරුකිරීම, බ්‍රහ්මචරියාවට බාධාවකි 5) ශබ්ද, පළමු ජානයට බාධාවකි 6) චිත්තක හා විචාර, දෙවන ජානයට බාධාවකි 7) ප්‍රීතිය,තෙවෙනි ජානයට බාධාවකි 8) හුස්ම ගැනීම හා පිටකිරීම, සිව්වෙනි ජානයට බාධාවකි 9) සංඥා හා වේදනා, සංඥාවේදිත නිරෝධසමාපත්තියට බාධාවකි 10) රාගය, දෝසය හා මෝහය, අරහත් මගඵලයට බාධාවකි. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: ආකඩ්ඛ වග්ග, 10.2.3.2 කණ්ටක සූත්‍රය, පි.268. EAN: 10: 71.2. Thorns, p. 521.

▲දසකතා වස්තු- Ten subjects to talk: ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයන් විසින් කතා කිරීමට සුදුසු -යහපත් කතා, දසකතා වස්තු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: කතාව.

▲ දසකම්මපථ- Ten courses of Kamma: කම්මපථ යනු කර්මය සකස්වන මාර්ගයය. දස කම්මපථ යනු දස කුසල් හා දස අකුසල් ය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සත්ත්‍වයෝ අදහස් වශයෙන් සමාන අදහස් ඇති අය හා එක්වේ: පරපණ නසන අය එකතුවේ, එකතුවී අයහපත් කර්ම මාර්ගය සකස් කරගනී. එලෙසින්, පරපණ නො නසන අය එකතුවේ, එකතුවී යහපත් කර්ම මාර්ගය සකස් කරගනී.

මූලාශ්‍ර: සංයු. නි: (2): නිදාන: ධාතුසංයුත්ත: 2.3.5 දසකම්මපථ සූත්‍රය, පි. 282, ESN: 14: Dhatusamyutta: 27.5 Ten courses of Kamma, p. 769.

▲ දස කුමාර ප්‍රශ්න- Dasa kumara prashna: බුදුන් වහන්සේ, සෝපාක සාමණේරයන් ගෙන් ඇසූ ප්‍රශ්න 10, දස කුමාර ප්‍රශ්න වේ: 1) එක කුමක්ද? සියලු සත්ත්වයෝ ආහාරයෙන් පෝෂණය වේ 2) දෙක කුමක්ද? නාමය හා රූපය. 3) තුන කුමක්ද? ත්‍රිවිධ වේදනා 4) සතර කුමක්ද? වතු සත්‍ය 5) පහ කුමක්ද? පංච උපාදානස්කන්ධය 6) සය කුමක්ද? සළායතන 7) සත කුමක්ද? සජ්ඣ බොජ්ඣංග 8) අට කුමක්ද? ආර්ය අට මග 9) නමය කුමක්ද? සත්තාවාස 9ය. බලන්න: සත්ත්වයන් උපත ලබන ස්ථාන. 10) දහය කුමක්ද? අසෙබ ගුණ 10. බලන්න: දස අසේබියධම්ම, උපගුණ්ථය: 1 මූලාශ්‍රය: බු. නි: බුද්දකපාය පාළි, 4 කුමාර ප්‍රශ්න, පි. 31.

▲ දසකසිණ - 10 kasina: භාවනාව පිණිස අරමුණු කරගන්නා කසිණ ආයතන 10 කි. බලන්න: කසිණ.

▲ දසකුසල හා දසඅකුසල - 10 wholesome actions & 10 unwholesome actions: දස කුසල යනු, සුගතිය ඇතිකරණ යහපත් කර්ම (කුන්දොරින් සිදුකරන) ක්‍රියාය. දස අකුසල, දුගතිය ඇතිකරන අයහපත් ක්‍රියාය. මේවා සාධු ධර්ම හා අසාධු ධර්ම ලෙසින්ද හඳුන්වයි. බලන්න: සාධු හා අසාධු ධර්ම, කුසල හා අකුසල. සටහන: දසකුසල හා දසඅකුසල පිළිබඳව, අංගු. නි: 10 නිපාත: සාමඤ්ඤ වග්ගයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▼ දස කුසල හා දස අකුසල ධර්ම: දස කුසල් යනු: 1) පරපත වැනසීමෙන් වැළකීම-ප්‍රාණසාතය 2) නුදුන්දේ ගැනීමෙන් වැළකීම-සොරකම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීමෙන් වැළකීම- කාමමිච්චාවාරය 4) බොරුකීමෙන් වැළකීම 5) කේලාම් කීමෙන් වැළකීම 6) සැර පරුස වචන කීමෙන් වැළකීම-පරුෂකතා 7) හිස්වචන කථා කිරීමෙන් වැළකීම-සම්ප්‍රප්ඵලාප 8) අභිජ්ජාව නැතිබව - අලෝභය 9) හොඳහිත ඇතිව සිටීම (අක්‍රෝධය-අද්වේශය - good will) 10) සම්මා දිට්ඨිය ඇතිව සිටීම. දස අකුසල් යනු: 1) පරපත වැනසීම 2) නුදුන්දේ ගැනීම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීම 4) බොරුකීම 5) කේලාම් කීම 6) සැර පරුස වචන කීම 7) හිස්වචන කථා කිරීම 8) අභිජ්ජාව 9) ක්‍රෝධය 10) මිථ්‍යාදිට්ඨිය. සටහන: කුසල් හා අකුසල් ක්‍රියා ත්‍රිවිධාකාරය: 1-3 කායික ක්‍රියා, 4-7 වාචික ක්‍රියා 8-10 මානසික ක්‍රියා. බලන්න: කුසල හා අකුසල. මූලාශ්‍ර: ම. නි: (1): 1.1.9 සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121, අංගු. නි: (6): 10 නිපාත: ජානුසොණි වගග: 10.4.2.8 කම්ම නිදාන සූත්‍රය, පි. 506, EAN: 10: Jāṇussoṇī: 174.8 Causes of Kamma, p.552.

▼ දසකුසල ධර්මානුකූලවේ, දසඅකුසල අධර්මානුකූලය: ධර්මානුකූලව ජීවත්වීම යනු තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියා කිරීමය. එම පිළිවෙත අනුව ක්‍රියාකරන මිනිසුන් සුගතියේ උපත ලැබීමට වාසනාව ඇත. ධර්මයට අනුකූල නොවන ලෙසින් ජීවත්වීම යනු තුන් දොරින් අයහපත් ක්‍රියා කිරීමය, එම පිළිවෙත අනුගමනය කරන්නෝ දුගතියට යති. සටහන: ධර්මානුකූලව ජීවත්වන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත්

කරගැනීමට හැකිබව මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා තිබේ. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (1):1.5.1 සාලේයිඤ්ජ සූත්‍රය, පි.682, EMN:41: Sāleyyaka Sutta-The Brahmins of Sālā, p.358.

▼ දසකුසලය වැඩිය යුතු ධර්මයෝග්‍ය- භාවේතබ්බ ධර්ම -වර්ධනය කරගතයුතු ධර්මයය. දසඅකුසලය පහකර ගත යුතු ධර්මයෝග්‍ය -නභාවේ තබ්බ ධර්මය වර්ධනය නොකර ගතයුතු ධර්මයය. බලන්න: භාවේතබ්බ ධමම හා නභාවේ තබ්බ ධමම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6) :10 නිපාතය:10.4.4.7. භාවේතබ්බ ධර්ම සූත්‍රය, පි. 540, EAN: 10: 194, p. 556.

▼ වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. “අකුසල වික්ක (ලෝභ දෝස මෝහ නිසා) වශයෙන් දස අකුසල පහළවේ.එමගින්, අයහපත් දුක් විපාක ලැබේ. එනිසා, සැප කැමති සත්පුරුෂයන් අකුසල ධර්ම දැන, ඉන් වෙන්ව කුසල ධර්ම පිරිය යුතුය...” : සද්ධර්ම කෝෂය, පි. 113.

▲ දසධර්ම- Ten Dhammas: විවිධ දස ධර්ම පිළිබඳ සූත්‍ර දේශනාවල සඳහන්වේ. සටහන: සංඝයා පිළිබඳව පෙන්වා ඇති දස ධර්ම පිළිබඳව බලන්න: සංඝයා

▼ සුගත විනයේ දස ධම්මය:: සුගත විනයේ දස ධම්මය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය...සම්මා විමුක්තිය යන දස අංගයන්ය. එම දස ධම්ම ඇතිවන්නේ හා එමගින් යහපත් ප්‍රතිඵල ලබා ගැනීමට හැකිවන්නේ සුගත විනයේ පමණක් යයි මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. සටහන: මේවා දස සමායක්තවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බලන්න: මිථ්‍යාත්වයට පැමිණීම හා සමායක්තවයට පැමිණීම. මූලාශ්‍රය:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: පරිඤ්ඤා වග්ග: 10.3.3.1-10.3.3.9 සූත්‍ර, පි.462.

▼ පබ්බජා විසින් ආවර්ජනය කලයුතු දසධර්ම ඇත. බලන්න: පබ්බජා.

▼ තථාගතයන්ගේ විමුක්ති සුවයට හේතුවූ, උන්වහන්සේ පහකළ දස ධර්ම ඇත: විමුක්තිය පිණිස අත්හල දස කරුණු. බලන්න: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ දසධර්ම ප්‍රශ්න- අන්‍ය ආගමික පරිබ්‍රාජකයන්, ධර්මය ගැන ප්‍රශ්න විමසනවිට ඔවුන්ට පිළිතුරු දීම පිණිස, බුදුන් වහන්සේ විසින් සංඝයාට මේ දස ධර්ම ප්‍රශ්න උගන්වා වදාළහ. බලන්න: මහා දසධර්ම ප්‍රශ්න.

▲ දස පාරමිතා - Ten Parami: මතු බුදුබව පතන බෝධිසත්‍වයන් විසින් සම්පූර්ණ කරගතයුතු උතුම් ගුණ දස පාරමිතාවන්ලෙසින් වර්ගීකරණයෙන් පෙන්වා ඇත. දස පාරමිතා පිළිබඳ සූත්‍ර දේශනාවන්හි විස්තර නොමැත. බොහෝ බෞද්ධයන් තුළ දසපාරමිතා පිළිබඳ විස්වාසය ඇත. මෙය මහායානයේ බලපෑමක් විය හැකිය යන මතය ප්‍රචලිතය. දසපාරමිතා විස්තරය: 1) දාන-giving 2) ශීල -morality 3) නෙක්කම්ම - renunciation 4) ප්‍රඥා -wisdom 5) වීරිය- energy 6) බන්ති -patience 7) සච්ච -Truthfulness 8) අධිට්ඨාන-Resolution 9) මෙත්තා -Loving-kindness 10) උපේක්ඛා -equanimity. බලන්න:බෝධිසත්‍ව. ශබ්දකෝෂ: B.D: p: 125: “Parami-Paramita: 10 qualities leading to Buddhahood...” මූලාශ්‍රය: බු.නි: බුද්ධවංස පාලි-වර්ග පිටක පාලි: පි.278.

▲ දස පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තු- Dasa punnakriyavasthu: පිං ලැබෙන ක්‍රියා පුණ්‍ය වස්තූය. බලන්න: පුණ්‍යක්‍රියා හා පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු. ලෝකයාට පින් ලබන හැකි ක්‍රියා 10 ක් අටුවාවේ විස්තර කර ඇත: 1) දානය: දානමය පූජා හෝ අනුග්‍රහයන් 2) සීලය: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇති සිල්පද- සිඛපද රැකගැනීමෙන් පාපී කියා හැර දැමීම 3) භාවනාව 4) ගරුකලයුතු අයට ගරුබුහුමන් දක්වීම- ගෞරව (අපවායනය) 5) තෙරුවන් පිදීම, දෙමාපියන් ට සැලකීම, වැඩිහිටි හා රෝගීන් රැක බලාගැනීම - ගිලානසේවය- (වෙය්‍යාවච්චය) 6) පින්දීම: තමන් විසින් සිදුකළ දානමය පිං සෙසු අයට අනුමෝදන් කිරීම 7) පින් අනුමෝදන්වීම: අනුන් සිදුකළ දානමය පින්කම් ගැන සතුටට පත්වීම- මුදිතාව ඇතිකර ගැනීම 8) දහම් සවනය-ධර්ම ශ්‍රවනය: බැතියෙන් හා ඕනෑකමින් යුතුව ධර්මය ඇසීම 9) දහම් දේශනය-ධර්ම දේශනා: තමා හෝ අනුන්ලවා යහපත් ලෙසින්, ධර්මය අනුන්ගේ යහපත පිණිස දේශනා කිරීම හා කරවීම 10) දිට්ඨිය සෘජු කරගැනීම: සම්මා දිට්ඨියට පැමිණීම. විස්තර පිණිස බලන්න: බෞද්ධයාගේ අත්පොත: රේරුකානේ වන්දවීමල මහානාහිමී: දසපුණ්‍යක්‍රියාවස්තු පි. 104.

▲ දසබලඥාන: පාලි: දසබලානි-Ten powers: තථාගතයන් සතු විශේෂ නුවණ, බල දසය, ‘දසබල ඥාන’ ලෙසින් දක්වා ඇත. බලන්න: තථාගතයන්වහන්සේ.

▲ දසබල මාර සේනාව -Mara’s 10 force: දසබල මාර සේනාව යනු, මාරයාගේ සේනාවය. බලන්න: මාරයා.

▲ දසවාසස්ථාන-Ten dwellings :අතීතයේ වැඩ සිටි හෝ අනාගතයේ පහළවන හෝ වර්තමානයේදී වැඩ සිටින (තුන් කාලය) ආර්යබව ලැබූ පුද්ගලයන් වාසය කරන ස්ථාන 10, දසවාසස්ථානවේ. බලන්න: ආර්ය වාසස්ථාන.

▲ දස සංඥා: පාලි: දසසංඥා- Ten Perceptions: සසර කලකිරීම පිණිස වඩාගතයුතු සංඥා, දස සංඥාවේ. මේවා වඩා ගැනීම නිවන පිණිස වේ. දසසංඥා: අනිච්චසංඥාව, අනාත්මසංඥාව, අශුභසංඥාව, ආදීනවසංඥාව, ප්‍රභාණසංඥාව, විරාගසංඥාව, නිරෝධසංඥාව, සබ්බලෝකේ අනභිරතිසංඥාව, සබ්බසංඛාරයෙහි අනිච්ච සංඥාව හා ආනාපාන සතිය. විස්තර පිණිස බලන්න: සංඥා. සටහන්: * මේ භාවනා වැඩිම පිළිබඳව බලන්න: භාවනා. **රෝග ආබාධ සුවපත් කරගැනීම පිණිස දස සංඥා මෙතෙහිකිරීම සුදුසු ය. ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ දී දස සංඥා පිළිබඳ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ආනන්ද, ගිරිමානන්ද තෙරුන් වෙත ඵලඹ දසසංඥා සප්ථයනා කරන්න, එය ඇසීමෙන්, ගිරිමානන්ද තෙරුන්ගේ ආබාධයට හේතු සන්සිඳී යනු ඇත”.

“සවෙ බො කං ආනන්ද ගිරිමානන්දස්ස භික්ඛුනො උපසංකම්ඛා දසසංඥා භාසෙය්‍යාසී, යානං බො පනෙතං විජ්ජතී යං ගිරිමානන්දස්ස භික්ඛුනො දසසංඥා සුඤ්ඤා සො ආබාධො යානසො පට්ඨස්සමෙහය්‍ය”.

(If, Ānanda, you visit the bhikkhu Girimānanda and speak to him about ten perceptions, it is possible that on hearing about them his affliction will immediately subside). මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:

10.2.1.10 ගිරිමානන්ද සූත්‍රය, පි. 221, EAN: 10: 60.10. Girimānanda, p. 516.

▲ දස සංයෝජන-10 Fetters: සසරට බැඳ තබන ධර්මතා සංයෝජන වේ. සංයෝජන10: 1) සක්කායදිට්ඨිය- personal-existence view 2) විචිකිච්චාව- doubt 3) සීලබ්බතපරාමාසය- wrong grasp of behavior and observances 4) කාමචන්දය- sensual desire 5) ව්‍යාපාදය- ill will. 6) රූපරාග- lust for form 7) අරූපරාග- lust for the formless 8) මානස- conceit 9) උද්ධව්වය- restlessness 10) අවිජ්ජා- ignorance. බලන්න: සංයෝජන, ඔරම්භාගිය සංයෝජන, උද්ධම්භාගිය සංයෝජන. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: නාථ වග්ග, 10.1.2.3 සංයෝජන සූත්‍රය, පි.60, EAN:10: Protector: 13.3. Fetters, p. 496.

▲ දසසිල්: පාලි: දසසිකඛාපදං-Ten Precepts: දස සිල්, දස සිඛ පද ලෙසින්ද සාමණෙර- සාමණෙර සීලය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සමහර ගිහි උපසාසක උපසිකාවන් පෝය දිනයේ දස සිල් සමදන්වේ. දස සිල් පද: 1) ප්‍රාණ සාතයෙන් වැළකීම 2) සොරකම් කිරීමෙන් වැළකීම 3) මෙවුන්දම් සේවනයෙන් වැළකීම 4) බොරුකීමෙන් වැළකීම 5) මත්පැන්, මත්ද්‍රව්‍ය ගැනීමෙන් වැළකීම -සුරාපානය 6) විකාලයේ ආහාර ගැනීමෙන්-විකාල හෝජනය වැළකීම 7) නැටුම්, ගැයුම්, වැයුම්, විසුළු දර්ශන ආදියේ යෙදීමෙන් වැළකීම 8) සැරසිලි හා මල් සුවඳ විලවුන් ආදිය දැරීමෙන් වැළකීම 9) උස් අසුන් හා මහා අසුන් පරිහරණයෙන් වැළකීම 10) රන් රිදී හා මුදල් පිළිගැනීමෙන් වැළකීම. මූලාශ්‍ර:බු.නි: බුද්දකපාඨ: 2. දසසිකපද, පි. 30.

▲ දසසුත්තර ධර්මය: පාලි: දසසුත්තරං ධම්මං- Dhamma under ten headings: එකේ සිට දහය දක්වා, ගණනින් වැඩිවී යන පරිදි දක්වා ඇති ධර්මසමුදාය, දසසුත්තර ධර්මය වේ. මේ ධර්ම සමුදාය දේශනා කොට සැරියුත් මහා තෙරුන් වදාළේ, එම ධර්මතා නිවනට පැමිණීම පිණිස, දුක කෙළවර කරගැනීම පිණිස, සියලු කෙළෙස් ගැට ලිහා ගැනීම පිණිස පවතින බවය: “දසසුත්තරං පච්ඤානම් ධම්මං නිබ්බාන පතත්තියා දුක්ඛස්සන්තකිරියාය සබ්බගන්තප්පමොචනං” සටහන්: * මේ ධර්ම සමුදායට ධර්ම කරුණු 550 ක් පමණ ඇතුළත් වේ (1: 10, 2: 20, 3:30, 4:40, 5:50, 6:60, 7:70, 8: 80, 9:90, 10: 100. එම සියලු ධර්මතා, සත්‍ය ධර්මයෝ ය, තථාගතයන් විසින් යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරන ලද ධර්මතාවන්ය. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස උපකාරීවන එම ධර්මතා කණ්ඩායම් 10 ට බෙදා පෙන්වා ඇත: 1) බහු උපකාර ධර්මතා 2) භාවේතබ්බ ධර්මතා (වැඩියයුතු) 3) පරිඤ්ඤා ධර්මතා (පිරිසිදු දැන ගතයුතු) 4) පහතබ්බ ධර්මතා (පහ කල යුතු) 5) භානභාගිය ධර්මතා (භානිකාරී) 6) විශේසභාගිය ධර්මතා (විශේෂ ගුණ පිණිස) 7) දුෂ්ප්‍රතිවිධාය ධර්මතා (අවබෝධය දුෂ්කර) 8) උත්පාදයිතව්‍යා ධර්මතා (උපදවාගතයුතු) 9) අභිඤ්ඤිය ධර්ම (විශේෂ නුවණින් දතයුතු) 10) සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා. ** This is largely a rearrangement of Dhamma under ten heads found in DN 33, Sāriputta gives the systematic instruction බලන්න: EDN: note: 1133, p. 475. මූලාශ්‍ර: දීස.නි : (3) : 11 දසසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ දස්සනආධිපත්‍යා -Dassana adhipaththiya: මෙය ප්‍රඥාවකි, ගැටීම් රහිතව ආධ්‍යාත්මික මග ගෙනයාමට උපකාරීවන නුවණක්ය, බලන්න: අරණුවිහාර ඥාණය.

▲ දාසදාසි- Male & female slaves: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ධනවත් පවුල්, තමන්ගේ බැල මෙහෙවර පිණිස, දාස දාසින් යොදවාගනී. විනයට අනුව, සංඝයාට දාස දාසින් පිළිගැනීම කැප නොවේ. මේ සූත්‍රයේ, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, දාස හා දාසින් පිළිගන්නා අය ලෝකයේ බහුලබවය. එසේ පිළිනොගන්නා අය ඉතා ටික දෙනෙකි. සටහන: පුන්ණා -පුන්ණිකා තෙරණිය, ගිහිකල, අනේපිඬුමහසිටානන් ගේ නිවසේ දාසියක් ලෙසින් සේවය කළහ. දහම අසා සෝතාපත්තවූ පුන්ණා ගැන ප්‍රසාදයට පත්වූ සිටුකුමා, ඇය දාසිබවින් මුදවා පැවිදිවීමට අවස්ථාව සලසා දුන්හ. විස්තර පිණිස බලන්න: ථෙරිගාථා, උපග්‍රන්ථය:2 මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-2):මභාවග්ග: සච්චසංයුත්ත:9: 12.9.7 දාසිදාස සූත්‍රය, පි. 368, ESN:56: Sacchasamyutta: 87.7 Slaves, p.2362.

▲ දුසිරිතය හා සුසිරිතය- wrong conduct and right conduct: දුසිරිතය- දුෂ්චරිතය යනු ධර්මයට පටහැනි ජීවිතයක් ගෙන යාමය. සුසිරිතය- සුවරිතය යනු ධර්මානුකූල ජීවිතයක් ගෙන යාමය. කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතෙන් (තුන්දොරින්) කරන අයහපත් ක්‍රියා- වැරදි ක්‍රියා දුසිරිතයවේ. කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතෙන් කරන යහපත් ක්‍රියා- නිවැරදි ක්‍රියා සුසිරිතයවේ. මූලාශ්‍ර: දිස.නි: (3) 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10 , පි. 378 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10, p. 365.

▲ දුසිල්වතා හා සුසිල්වතා -immoral person & moral person දුසිල්වතා: ශිලසම්පන්න නැති පුද්ගලයාය. සුසිල්වතා: ශිලසම්පන්න පුද්ගලයාය. දුසිල්වතාට- දුශ්ශිලයාට, ආරිය දර්ශනයට ඇති අකමැත්ත, සද්ධර්මය ශ්‍රවණයට ඇති අකැමැත්ත හා උපාරම්භ විත්තය (අනුන් විවේචනයට ඇති කැමැත්ත mind bent on criticism) නැතිකරගැනීමට නොහැකිය. අශ්‍රද්ධාව,අවදඤ්ඤතාවය (un-charitableness) අවදඤ්ඤතාවය නැතිකරගැනීමෙන් දුසිරිතය පහවේ. ආරබ්ධ විරිය ඇති පුද්ගලයාට දුසිරිතය පහ කර ගත හැකිවේ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ දුසිල්වතා, ශිලසම්පන්න නොවීම නිසා ඔහුට සමාධිය ඇතිනොවේ. සමාධිය නොමැතිනිසා යථාභූතඥානදර්ශනය ලබා ගත නොහැකිය, එමනිසා නිබ්ද්දාව හා විරාගය ඇතිනොවේ. නිබ්ද්දාව හා විරාගය නොමැතිවිට විමුක්තිඥානදර්ශනය ඇතිනොවේ. මේ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ දැක්වූ උපමාව: අතු කොළ නොමැති ගසක පොත්ත හරය ආදිය මානව නොවැඩේ, එලෙසින් දුසිල්බව මාර්ගය වර්ධනය අවහිර කරයි. සුසිල්වතා, ශිලසම්පන්න වීම නිසා ඔහුට සමාධිය ඇතිවේ, සමාධිය නිසා යථාභූතඥානදර්ශනය ලබා ගත හැකිවේ. එමනිසා නිබ්ද්දාව හා විරාගය ඇතිවේ. නිබ්ද්දාව හා විරාගය ඇතිවිට විමුක්තිඥානදර්ශනය ඇතිවේ. මේ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ දැක්වූ උපමාව: අතු කොළ සරුවට ඇති ගසක පොත්ත හරය ආදිය මානව වැඩේ, එලෙසින් ශිලසම්පන්නවූවිට මාර්ගය වර්ධනය වේ. මූලාශ්‍ර:

අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.3.4 දුස්සීල සූත්‍රය, පි. 52, EAN:5: 24.4 Immoral, p. 243.

▲ දෝසය - hate: දෝසය - ද්වේෂය -තරහ-ව්‍යාපාදය අකුසල මූලයකි. බලන්න: අකුසල මූල. කෙනෙක් දෝසය නම්වූ සංකෙලේස ධර්මය (සිත කෙලෙසන) පහ කර ගන්නේ නම්, තමන් වහන්සේ ඒ පුද්ගලයාට අනාගාමීබව ලැබීම පිණිස ඇප වෙන බව බුදුන් වහන්සේ වදාරාඇත. දෝසය නිසා ලෝකයා දුගතියට යයි, සම්මා ප්‍රඥාවෙන් දැක ඒ දෝසය සහමුලින්ම පහකරගත් විට, මේ ලෝකයට නැවත පෙරලා නොඑයි. සටහන්: *දෝසය ගින්නක් -දෝසගින්න ලෙසින් පෙන්වා ඇත. බලන්න: ගින්න, ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය ** දෝසය නැතිකරගැනීම දෝසවිනයය. බලන්න: ආසුව හා ආසුව ක්‍ෂය කිරීම. මූලාශ්‍රය: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.1.2 දෝසසූත්‍රය, පි. 346, 1.1.10 දෝසපරිඤ්ඤා සූත්‍රය, පි.353.

▼ දෝසය ඇතිවීමට හේතු 2 කි: පටිසම්භ්ව හා අයෝනිසෝමනසිකාරය.: මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.7 සූත්‍රය,පි. 208.

දශ

▲ දශ්සන විසුද්ධි ඥානය- Dassana visuddhi Nana: සියලු සංඛන අසංඛන ධර්මතාවල ඒකීයබව හා විවිධ බව අවබෝධ කරගැනීමේ නුවණ, දශ්ශන විසුද්ධි ඥානය ය. මූලාශ්‍රය: බු.නි: පටිසම්බදා-1: ඤාණකතා: 40 දශ්ශන විසුද්ධි ඥානය, පි. 220.

▲ දේශනා වාර-Types of discourses: දේශනා වාර ලෙසින් මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත්තේ, බුදුන් වහන්සේ ධර්මය දේශනා කරණ වාර-නොහොත් කාරණා වශයෙන් වර්ග 2 ක් බවය:1) “පාපය ලාමක වශයෙන් බලන්න”. 2) “ පාපය ලාමක වශයෙන් දැක ඒ ගැන කලකිරෙන්න, නො ඇලෙන්න, මිදෙන්න”. මූලාශ්‍ර: බු.නි: බුද්දකපාය: ඉතිවුත්තක: 2.2.2 දේශනා සූත්‍රය, පි.390.

▲ දුශ්චරිත-Dushcarita: දුශ්චරිත (දුච්චරිත) යනු තුන් දොරින් කරන අයහපත් ක්‍රියාය: කාය, වචී හා මනෝ දුශ්චරිත. මේවා නැතිකර ගැනීම පිණිස ත්‍රිවිධ සුවරිතය: කාය, වචී හා මනෝ සුවරිත වඩා ගත යුතුය. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.2 දුච්චරිත සූත්‍රය, පි.280.

දෂ

▲ දුෂ්කර දේ- Difficult things: කිරීමට අපහසු දේ දුෂ්කර දේය. මහණදම පිරිම දුෂ්කර දෙයකි. අනුවණ පුද්ගලයාට මහණදම පිරිම දුෂ්කරයයි දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේට පැවසුහ. සිතේ ඇති අකුසල් සිතුවිලි (රාගය දෝෂය හා භීංසාව) පහකර ගැනීමට ඔහු අසමත්ය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:“කෙනෙකුට සිත අකුසලයෙන් වළකා ගැනීමට නොහැකිනම් මහණදම කෙසේ කරයිද? පාප විතර්ක නිසා ඔහු මාර්ගයේ පසුබසී. එහෙත්, ඉදිබුවා සිය අවයව ඉබ්බවු ව තුලට ගන්නා ලෙසින් අකුසල සිත අස්කර, භාවනාවට සිත ඇතුළුකරගෙන, ස්වාධීනව, වෙනත්, අය නොපෙළුමින්, කිසිවෙකුට දොස් නොපවරන මහණ, සියලු ආසව සන්සිදුවා අරහත්වයට පත්වේ (මහණදම සම්පූර්ණකරගනී)” බලන්න:

ESN: note: 27, p. 503. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.7 දුෂ්කර සුත්‍රය, පි.40, ESN: 1: Devatasamyutta: 17.7 Difficult to Practice, p.76.

▲ **දුෂ්කර ක්‍රියා**- Difficult actions : දුෂ්කර ක්‍රියා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ බෝධිසත්වයෝ, බුදුවීමට පෙර වසර 6-7 ක් පමණ කාලය තුළ කරනලද දුෂ්කර තපස් වුන පිලිබඳවය-අත්තකිලමනානු යෝගය. ඒවායේ අවැඩදායක බව ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කර, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එළඹී, බෝසතුන් සම්බුද්ධත්ව සාක්ෂාත්කරගනී. **බලන්න:** තපස්කර්ම, බුදුන්වහන්සේ. **සටහන:** ම.නි. ආර්යපරියේෂණ සුත්‍රයේ එම දුෂ්කර ක්‍රියා විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲ **දුෂ්ප්‍රඥා-Dushpranna:** ධර්මය දැකීමට ප්‍රඥාව නොමැතිබව දුෂ්ප්‍රඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අසද්ධර්මය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:සමණවග්ග:7.2.4.9 අසද්ධර්ම සුත්‍රය, පි.512.

▲ **දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම:** පාලි: දුප්පට්ච්ඡේක්ඛා- Dhamma that are hard to penetrate: විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) ධර්ම, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම යන්ය. **සටහන:** මේ ධර්මතා දුකසේ අවබෝධ කර ගත යුතුවේ. **දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මතා:** 1) **ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය** (ආනන්තරිකො වෙනො සමාධි) **බලන්න:** ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය. 2) **අකුසල මූල- සත්කයන් තුල කෙළෙස් ඇති වීමට බලපාන කරුණු හා ඒවාට හේතු** (මූලය හා හේතු- පච්චයා) (යො ව හෙතු යො ව පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසාය - That which is the root, the condition of the defilement of beings) 3) **කුසල මූල: සත්කයන් ගේ පිරිසිදු භාවය ඇති වීමට බලපාන කරුණු හා ඒවාට හේතු** (මූලය හා හේතු) (යො ව හෙතු යො ව පච්චයො සත්තානං විසුඤ්ඤා- that which is the root, the condition of the purification of beings).4) **ත්‍රිවිධ නිස්සාරණිය ධාතු** (නිසෙසා නිසසරණියා ධාතුයො): නෙක්ඛම්මය, අරුපය, නිරෝධය (නෙකකමමං, ආරුප්පං, නිරොධො).5) **සතර සමාධිය: භානභාගීය, ධීනිභාගීය, විජේසභාගීය හා නිබ්බේදකභාගීය සමාධි.** **බලන්න:** සතර සමාධිය. 6) **පංච නිස්සාරණිය ධාතු:** 1) නෙක්ඛම්ම නිස්සාරණිය ධාතුව 2) මෙමත්‍රිය -මෙත්තා නිස්සාරණිය ධාතුව 3) කරුණා නිස්සාරණිය ධාතුව 4) අරුප නිස්සාරණිය ධාතුව 5) නිරෝධ නිස්සාරණිය ධාතුව. **බලන්න:** නිස්සාරණිය ධාතු. **මූලාශ්‍ර:** දීස.නි : (3): 11 දසුත්තර සුත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

දහ

▲ **දහමිකතා-Dhamma talks:** ධර්මය පිලිබඳව, බුදුන් වහන්සේ හෝ ශ්‍රාවකයන් පවසන කතා-සාකච්චා මින් අදහස් කෙරේ. මංගල සුත්‍රයේ කාලීනව ධර්මය සාකච්චා කිරීම සුභයයි පෙන්වා ඇත. දහමි කථා ඇසීමට තමන් කැමති ලෙසින් අවස්ථා ලැබීම, අකුප්පබව- අරහත්වය ලැබීමට උපකාරිවන කරුණකි. **බලන්න:** අක්කුප්ප.

▲ **දහමි කැඩපත-Dhamma mirror:** දහමි කැඩපත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන් ධම්ම න්‍යායකටය. යම් අරිය ශ්‍රාවකයෙක් සෝතාපන්නවී නම් ඔහු, සතර අපාය දුරු කළ බවද,

ඒකාන්තයෙන්ම සම්බෝධිය පිහිටකර ගෙන ඇතිබව දන්වේය. එනිසා ඔහු ගේ පරලොව සුගතියක් බව ඔහු දන්වේය. සටහන: මියගිය සංඝයා හා උපාසක උපාසිකා වන්ගේ පරලොව ගමන ගැන ආනන්ද තෙරන් කළ විමසීමක් මත, බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය වදාළහ. බලන්න: ගති. සටහන: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දීද දහම් කැඩපත ගැන විස්තරකර ඇත. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: 11.1.8 හා 11.1.9 ගිඤ්ජකාවස්ථ සූත්‍ර, පි.184.

▲ දහර-Young: දහර යනු තරුණ බවය. තරුණ හෙවත් ලාබාලවියේ පසුවන සිව්දෙනෙක් ලදරු යයි අවමන්-පරිභව නොකොට (පරිභව නොකළයුතු සිව් දෙනා) යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) තරුණ ක්‍රියා: යම් කලක රජබවට පත්වන්නේය. යම්හෙයකින් කෙනෙක් ලාබාල යයි ඔහුට අවමන් කළේ නම්, පසු කල රාජ දණ්ඩනයට පත්විය හැකිය. 2) ලදරු සර්පයා - ලාබලවුවත් සර්පයා විෂ සහිතය. සර්පයෝ නන් වැදැරුම් වෙසින් හැසිරේ, කෙනෙක් එම සතාට අවමන්-හිරිහැර කළේ නම් උභ්‍ය ජුද්ගලයාට දුෂ්ටකර දිවි තොර කරනු ඇත. 3) ලදරු-කුඩා ගින්න, පසුව මහා ගින්නක් බවට පත්වේ. එම ගින්නට කෙනෙක් අවමන් කරයි නම්, ගින්න ඒ ජුද්ගලයාට අනතුරු කරනු ඇත. 4) තරුණ-ලාබාල මහණ: වයසින්, පැවිද්දෙන් ලාබාලවුවත්, හික්ෂුව සියලු කෙළෙස් දවා අරහත්වය ලබා ඇත. එබඳු කීර්තිමත් මහණ මැනවින් ඇසුරු කිරීම යහපත පිණිසය. එමනිසා මේ සතර දෙනා පිළිබඳව නුවණැති ලෙසින් කටයුතු කළයුතුවේ. සටහන්: * මේ සූත්‍රය දේශනා කළේ පසේනදී කෝසල රජතුමා බුදුන් වහන්සේ වයසින් හා පැවිද්දෙන් තරුණ නිසා සම්මා සම්බෝධිය ලැබුවේ යන විමසීම පදනම් කර ගෙනය. බලන්න: සම්මා සම්බුද්ධ. ** ඉන්දියානු සම්ප්‍රදායට අනුව, සර්පයන්ට තමන් කැමති වෙසක් ගත හැකිය. අටුවාව පෙන්වා ඇත්තේ, ගොදුරු සොයා යන සර්පයා, කැමති වෙසක්-ලේනෙක් ලෙසින් හෝ- ගැනීමට හැකිබවය **සිල්වත් හික්ෂුව තමන්ට පරිභව කරණ අය ඉවසයි, පෙරළා පළි නොගනී. එහෙත්, එසේ කළ ජුද්ගලයාට අයහපත් කර්ම විපාක විඳීමට සිදුවේ. බලන්න: ESN:note :202, p.530. බලන්න: වැඩිහිටිබව හා තරුණබව. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (1): කෝසලසංයුත්ත: 3.1.1. දහර සූත්‍රය, පි. 156, ESN:3: Kosalasamyutta: 1.1 Young, p. 216.

▼ එක්තරා තරුණ මහණෙක්, පිණ්ඩපාතයෙන් පසු වෙහරට පිවිස නිහඬව වාසය කරයි, අන්‍යයන්ගේ කටයුතු වලට සහභාගී නොවේ. සංඝයා ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේට සැලකළහ. බුදුන් වහන්සේ ඒ මහණ කැඳවා, ඔහුගේ සිත, උන්වහන්සේගේ සිතින් පරික්ෂාකර සෙසු සංඝයාට මෙසේ වදාළහ: “ඒ දහර (යොවුන්) මහණ, උතුම්ය, මාර සේනාව දිනා අන්තිම ශරීරය දරයි”. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (2) නිදාන්වග්ග: හික්ඛුසංයුත්ත: 9.1.4 නවහික්ඛු සූත්‍රය, පි. 450.

▲ දහසක් ලෝක ධාතුව: පාලි: සහසස්සධා ලොකො- thousand fold world system: දහසක් ලෝක ධාතුව-ලෝකධාතූ 1000- සහසු ලෝක මණ්ඩලයන්ය. සටහන: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය දේශනා කරන අවස්ථාවේ දහසක් ලෝක ධාතුව සැලී ගිය බව ද, දෙවියන්ගේ ආනුභාවයට වඩා මහත්වූ ආලෝකධරාවක් පැතිර ගිය බව පෙන්වා ඇත.

▼ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:: සඳ හා හිරු යම්තාක් දුර බ්‍රමනය වන්නේද, යම් තාක් දුරට ආලෝකය පතුරන්නේද, ඒතාක් දුරට දහසක් ලෝක ධතුව පැතිර ඇත:

“යාවතා භික්ඛවෙ වජ්ඣමසුරියා පරිභරනති, දීසා හනති විරොචනා, තාව සහසසාධා ලොකො...” (Bhikkhus, as far as sun and moon revolve and light up the quarters with their brightness, so far the thousandfold world system extends). සටහන්: * ඒ ලෝක ධාතුවේ 1000, සඳ හිරු ආදී දේ 1000 බැගින් ඇතිබව මෙහි විස්තර කර ඇත ** අංගු: 3 නිපාත:ආනන්දවග්ගයේ: 3.2.3.10 සුත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ, දහසක් ලෝක ධාතූ තුළ ඇති සහසසි මූලනීය ලෝක ධාතුව (thousandfold minor world system) ගැන විස්තර කර ඇත. එම ලෝකධාතුවේ, ද්විසහස්සි, ත්‍රිසහස්සි, මහාසහස්සි ආදී ලෝක ධාතූ ඇත .බලන්න: EAN:3: 80.10 Abhibhu, p. 120. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සුත්‍රය,පි. 134 , EAN: 10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▼ අනුරුද්ධ තෙරුන්, සතර සතිපට්ඨානය යහපත් ලෙසින් වඩාගැනීම නිසා, දිවැස් ලැබූ බවද, දිවැස් නිසා, එතුමන්හට, දහසක් ලෝක ධාතුව බැලිය හැකිබව මේ සුත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය):මහාවග්ග: සතිපට්ඨාන සංයුත්ත: 3.3.8 ලෝක සුත්‍රය, පි. 342, ESN:47: Satipatthanasamutta: III: 28.8 The World, p. 1888.

▲ දැහැටි: පාලි: දන්තකඨය-tooth wood: බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ, ජනයා (මෙන්ම සංඝයාද), දත් හා මුව පිරිසිදු කරගත්තේ, බෙහෙත් පැළෑටි හා ගස් වලින් ගත් දැහැටි වලිනි. වර්තමානයේද, ආසියාතික රටවල මේ ක්‍රමය දැකිය හැකිය. සංඝයාට ගිලන්පස පුජා කරන අවස්ථාවේ දැහැටි පිළිගැන්වීම ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධයන් අතර ඇති වාරිත්‍රයකි.

▼ බුදුන් වහන්සේ, දැහැටි භාවිතා නො කිරීමෙන් (මුව හා දත් පිරිසිදුකර නොගැනීම) සිදුවන අයහපත පෙන්වා ඇත: 1) ඇසට හිතකර නොවේ 2) මුව දුගඳ වේ 3) රසනහර පිරිසිදු නොවේ 4) පිත හා සෙම, ගන්නා ආහාරයට බාධා කරයි 5) ගත් ආහාරය රිසිනොවේ. දැහැටි භාවිතය මගින් ඒ අයහපත් වලකා ගත හැකිය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.1.8 දන්තකට්ඨ සුත්‍රය, පි.424, EAN:5: 208.8 Brushing, p. 305.

▲ දැහැමි හා අදැහැමි - Well behaved & Not well behaved: දැහැමි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ කිකරුව- දමනයවී සිටීමය. අදැහැමි යනු ධර්මයේ දමනය නොමැතිබවය. දැහැමි පෙසල ලෙසින්ද, අදැහැමි පාපී ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම්කලක අදැහැමි හික්ෂුන් බලවත්වනවිට දැහැමි හික්ෂුන් දුබලවී යනබවය. එවිට දැහැමි හික්ෂුන් වෙත පළාත් වලට යයි. එය බොහෝදෙනාගේ අයහපත පිණිස වේ. බුමේ පිළිබඳව දැක්වූ උපමාව වුවේ, රටක, සොරුන් බලවත්වනවිට, රජතුමා දුබලවන බවය. එය රටවැසියාට හිතකර නොවේ. එහෙත්, රජතුමා බලවත් නම්, සොරුන් දුබලවේ. එය රට වැසියාට හිතකරය. එලෙසින්, යම්කලක, දැහැමි හික්ෂුන් බලවත් නම් අදැහැමි හික්ෂුන් දුබලවේ. එවිට අදැහැමි හික්ෂුන්

වෙන පළාත් වලට යයි එය බොහෝදෙනාගේ යහපත පිණිස වේ.
මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, 2.1.4.8 සූත්‍රය,පි. 172.

ධ:කොටස: ධජ,ධත,ධන,ධම,ධය,ධර,ධව

ධජ

▲ **ධජය-Flag:** ධජය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කොඩියය. යම් කිසි සටනක් සිදුවන විට ඒ ඒ පක්ෂයේ නායකයන් ගේ ධජය අනුගමනය කිරීමට සේනාව පුරුදුවීඇත. ධජගේ සූත්‍රයේදී, සක්දෙව්දු, (සුර අසුර සටනේදී) දෙවියන්ගේ ධජ -දේවධජ-විස්තර කර ඇත. බුදුන් වහනසේගේ ධජය, ධර්මයය- දහම් කොඩිය. **බලන්ත:** කොඩිය, ස.නි: (1) ධජගේ සූත්‍රය.සංයු.නි: (1): සගාච්චග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.8.2. රච සූත්‍රය, පි.104. ** සක්විතිරජ, ධර්මය ධජය කොටගෙන, ධර්මය ආධිපත්‍ය කොටගෙන දැහැමින් රජකරයි. **බලන්ත:** සක්විතිරජ.

▲ **ධජ පූජා- Offering flags:** බුදු පසේබුදු ආදී උතුමන් වෙනුවන් ගොඩනගනලද ස්ථූප ආදිය කොඩිවලින් සැරසීම, ශ්‍රද්ධාවෙන් පූජාකිරීම, ආදියෙන් යහපත් කම්ම විපාක ඇතිවේ. **සටහන්:** * උපවාන තෙරුන්ගේ අපදානයේ, පදුමුත්තර බුදුන්ගේ පිරිනිවන් සෑයට ධජයක් පූජාකිරීම නිසා ලැබූ ආනිසංස විස්තර කර ඇත. ** බුදුන් වහන්සේ වෙතින් පැවිද්ද ලැබූ අන්තිම ශ්‍රාවක භික්ෂුව වූ සුභද්‍ර තෙර, එතුමන්ගේ අපදානයේදී, පදුමුත්තර බුදුන්ගේ පිරිනිවන් සෑයට ධජයක් පූජාකර ලැබූ යහපත් විපාක පෙන්වා ඇත. **බලන්ත:**උප ග්‍රන්ථය:1

ධත

▲ **ධෘතරාෂ්ට්‍ර දෙවරජ -Drutharashtra Devaputta:** මෙතුමා, වාතුර්මහාරාජික දෙවලෝකයේ අධිපති සතරවරම් රජවරුන්ගෙන් (සතරවරවරම් දෙවියෝ) කෙනෙකි, ලෝකයේ නැගෙනහිර දිසාව පාලනය කරයි. **බලන්ත:** වාතුර්මහාරාජික දෙවලොව.

▲ **ධෘතිමත්- resolute:** ධෘතිමත්- ධිතිමත්තාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය පිලිබඳ නිශ්චිත බව තිබීමය. මේ කරුණ ඇති බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් අතුරින් ආනන්ද තෙරුන් අග්‍රය. **බලන්ත:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධාතු: පාලි: ධාතුයො- elements -dhātu:** ධාතු ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ ධර්මතාවන්හි ඇති ස්වභාවයය. ධාතු පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගැනීම, ධර්ම මාර්ගය වර්ධනය කරගැනීමට උපකාරීවේ. **සටහන්:** * අටළොස් වැදෑරුම් අනෙක ධාතූන්ගැන හා නානා ධාතූන්ගැන විනිවිද යන අවබෝධය ඇතිවෙන්නේ තථාගතයන් ගේ පහළවීම නිසාය. **බලන්ත:** තථාගත, ** ධාතු පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්ත:** සංයු.නි: ධාතුසංයුත්තය. ** බුදු, පසේබුදු, අරහත් ආදී උතුමන්ගේ අභාවයෙන් පසු, ඉතිරිවන ඇට ආදියද ධාතු ලෙසින් දක්වයි. දීඝ.නි: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයට අනුව බුදුන් වහන්සේගේ ධාතු තැන්පත්කර ස්ථූප ගොඩනගන ලද බව සඳහන්වේ. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p. 99: “**dhātu:** elements are the ultimate constituents of a whole... 4 physical elements... 18 physical & mental elements...”. **P.T.S:** p. 774: “**dhātu:** a primary element, of which the usual set comprises the four paṭhavī, āpo,

tejo, vāyo (earth, water, fire, wind), otherwise termed cattāro mahābhūtā...”

▼**දී.ස.නි.** සංගීති සූත්‍රයේ විවිධ ධාතු දක්වා ඇත: **1) කුසල ධාතු 3කි:** 1 නෙක්කම්ම ධාතුව 2 අවාපාද ධාතුව 3 අවිහිංසා ධාතුව (renunciation, non-enmity, of non-cruelty). **2) අකුසල ධාතු 3කි:** 1 කාම ධාතුව 2 වාපාපාද ධාතුව 3 විහිංසා ධාතු (sensuality, enmity, cruelty), **3) ලෝක ධාතු 3 කි:** තුන්ලෝකය (ත්‍රිවිධ භව): 1 කාම ධාතුව (කාම ලෝකය-කාමාවචර) 2 රූප ධාතුව (රූප බ්‍රහ්ම ලෝක) 3 අරූප ධාතුව (අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක) (element of sense-desire, the element of form, the formless element) **4) නිරෝධ ධාතුව** (element of cessation) : ලොකොත්තර ධාතුව (supramundane): නිවනය. **5) ධාතු 3 කි:** 1 හීන ධාතු 2 මධ්‍යම ධාතු 3 ප්‍රභේද ධාතු (the low element, the middling element, the sublime element) **6) භෞතික ධාතු 4 කි:** ගරීරිය සකස්වී ඇත්තේ ධාතු 4 කින්ය: 1) පඨවි ධාතුව (පෘතුවිය), 2 ආපෝ ධාතුව (ජලය) 3 තෙජෝ ධාතුව (උණුසුම) 4 වායෝ ධාතුව (වායුව-සුළං) ලෝකය සකස්වී ඇත්තේ මේ සතර ධාතු වලින්ය. මේවා මහාභූත ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **7) නිස්සරණිය ධාතු 5 කි:** 1 කාම නිස්සරණිය ධාතුව : කාම වස්තු කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා නෙක්ඛම්ම සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (අසුභ භාවනාව වැඩිම මගින් සිත කාමයෙන් මුදා ගත හැකිය) 2 වාපාපාද නිස්සරණිය ධාතුව: ක්‍රෝධය තරභ ආදී පටිසයෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා මෛත්‍රිය සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (මෛත්‍රී භාවනාව වැඩිම මගින් සිත වාපාපාදයෙන් මුදා ගත හැකිය). 3 විහිංසා නිස්සරණිය ධාතුව: හිංසාව, පීඩා කිරීම ආදී නපුරු සිතිවිලි කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා කරුණා සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (කරුණා භාවනාව වැඩිම මගින් සිත විහිංසාවෙන් මුදා ගත හැකිය) 4 රූප නිස්සරණිය ධාතුව: රූපයට නො ඇලී, ඒවා කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව (අරූප සමාපත්ති වැඩිම මෙහිදී උපකාරිවේ) 5 සක්කාය නිස්සරණිය ධාතුව: පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ නො ඇලී, එහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව. සටහන: * නිස්සරණිය-අකුසලයෙන් මිදීම, නිදහස් වීම (elements making for deliverance) ** නිස්සරණිය ධාතු 5 ගැන විස්තර පිණිස බලන්න: නිස්සරණිය ධාතු **8) ධාතු 6 කි:** ඉහත 1.6 දක්වා ඇති භෞතික ධාතු 4 හා 5 ආකාශ ධාතුව හා 6 විඤාන ධාතුව. **9) නිස්සරණිය ධාතු 6 කි:** 1 වේතෝ විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart) : මෛත්‍රිය වඩා සිත විමුක්ත කර ගැනීම, 2 කරුණා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through compassion) 3 මුදිතා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through sympathetic joy) 4 උපේක්ඛා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through equanimity) 5 අනිමිත්ත වේතෝ විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (the signless emancipation of the heart): නිමිති අල්වා නොගෙන සිත මුදා ගැනීම- රහත් ඵල සමාපත්තිය 6 අසමමාන විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව: මම මාගේ යන අසම් මානය නැතිකර ගැනීම. සටහන: විස්තර පිණිස බලන්න: නිස්සරණිය ධාතු. මූලාශ්‍ර: දී.ස.නි: (3) :

10 සංගීති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ **ධාතුහත විස්තරය- Sevan Elements:** ධාතුහත-සජ්ඣ ධාතු ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1) ආලෝක ධාතුව** (අභාධාතු- light element) **2) සුභ ධාතුව** (beauty element) **3) ආකාසානඤ්චායතනධාතු** **4) විඤ්ඤානඤ්චායතන ධාතු** **5) ආකීඤ්චඤ්ඤායතන ධාතු** **6) නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතු** **7) සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතු.** එම ධාතු තේරුම් ගන්නා ක්‍රමය: අදුර නිසා ආලෝක ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. අසුභය නිසා සුභ ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. රූපය නිසා ආකාසානඤ්චායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආකාසානඤ්චායතනධාතුව නිසා විඤ්ඤානඤ්චායතනධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. විඤ්ඤානඤ්චායතනධාතුව නිසා ආකීඤ්චඤ්ඤායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආකීඤ්චඤ්ඤායතන ධාතුව නිසා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. නාමස්කන්ධය නිරෝධවීම නිසා සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. එම ධාතු සමාපත්ති ලබන ආකාරය: 1-5 දක්වා වූ ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ සංස්කාරාවශේෂ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ නිරෝධ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. සටහන්: * 3-6 අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක ** විස්තර පිණිස බලන්න: ESN: Notes: 231 - 233, p. 972. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.2.1 සත්ත ධාතු සූත්‍රය, පි. 256, ESN: 14: Dhathusamyutta, 11.1 seven elements, p. 750.

▼ **ධාතු සතර විස්තරය- Four elements:** ධාතු සතර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සතර මහා භූතයන්ය. බලන්න: චතුරධාතු.

▼ **ධාතු සය විස්තරය- Six elements:** ෂඩ්ධාතු-පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, ආකාස ධාතුව හා විඤාන ධාතුව පිළිබඳ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය- සත්‍යය, කිසිවෙකුට වෙනස් කිරීමට, බැහැර කිරීමට නොහැකි ධර්මතාවයකි. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි : (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104

▼ **කාමධාතුව, ව්‍යාපාද ධාතුව, විහිංසා ධාතුව ප්‍රභාණය:** කාම ධාතුව ප්‍රභීණය පිණිස නෙක්කම්ම ධාතුව වැඩිය යුතුය. ව්‍යාපාද ධාතුව ප්‍රභීණය පිණිස අව්‍යාපාද ධාතුව වැඩිය යුතුය. විහිංසා ධාතුව ප්‍රභීණය පිණිස අවිහිංසා ධාතුව වැඩිය යුතුය. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.5 ධාතු සූත්‍රය, පි.282.

▼ **සියලු ලෝක ධාතු පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේගේ අවබෝධය දසබල නුවණින් එක නුවණකි.** බලන්න: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **සියලු ධාතු (පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, ආකාස, විඤ්ඤාණ)** අනිත්‍යය ය. එලෙස, දකිනා පුද්ගලයා ‘සද්ධානුසාරි’ ය. ඒබව, විදසුන් නුවණින්, ජානසමාපත්ති ලබා අවබෝධ කරගන්නා පුද්ගලයා ‘ධම්මානුසාරි’ ය. ඔවුන් සම්බෝධිය පිහිට කරගෙන ඇත.

මූලාශ්‍රය:සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්තය: චක්ඛුවග්ගය: 4.1.9 ධාතු සූත්‍රය, පි.474.

▲ ධාතු කුසලතාවය: පාලි: ධාතුකුසලො හොති- skilled in the elements: ධර්මයට අනුව ධාතු කුසලතාවය යනු සියලු ධාතු (බහු ධාතු) පිලිබඳව ඇති යහපත් අවබෝධයවේ. එම කුසලතාවය තිබීම පණ්ඩිතයන් සතු ගුණයක් ය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්න: බාලයා හා පණ්ඩිතයා.

▼ 18 ක්වූ ධාතු පිලිබඳ කුසලතාවය (අටලොස් ධාතු- skilled in the 18 elements): 1) ඇසධාතුව-චක්ඛු 2) රූප ධාතුව 3) චක්ඛු විඥාන ධාතුව 4) කණධාතුව- සොත 5) ශබ්දධාතුව 6) සෝත විඥාන ධාතුව 7) නාසය ධාතුව- සාන 8) ගඳ සුවඳ ධාතුව- ගන්ධ 9) සාන විඥාන ධාතුව 10) දිව ධාතුව-ජීවහා 11) රසධාතුව ධාතුව 12) ජීවහා විඥාන ධාතුව 13) කාය ධාතුව 14) කායසප්ථ්ඡ ධාතුව-ඵොට්ඨබ්බ ධාතුව 15) කාය විඥාන ධාතුව 16) මනෝ ධාතුව 17) මනසට දැනෙන කරුණු- ධම්ම ධාතුව 18) මනෝ විඥානධාතුව. (the eye element, the form element, the eye consciousness element; the ear element, the sound element, the ear-consciousness element; the nose element, the odor-element, the nose-consciousness element; the tongue element, the flavor element, the tongue- consciousness element; the body element, the tangible element, the body-consciousness element; the mind element, the mind-object element, the mind-consciousness element). සටහන: විස්තර පිණිස බලන්න: EMN: note: 1017, p. 1161.

▼ සයධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය: පෘතුවි ධාතුව: පඨවි ධාතුව,ජල- ආපො ධාතුව, ගිනි -තේජෝ, වායු-වායො ධාතුව, ආකාශ ධාතුව, විඥාන ධාතුව. (the earth element, the water element, the fire element, the air element, the space element, and the consciousness element)

▼ අතිරේක සය ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය: සුඛ ධාතුව, දුක්ඛ ධාතුව, සෝමනස්ස ධාතුව, දෝමනස්ස ධාතුව, උපේක්ඛා ධාතුව, අවිද්‍යා ධාතුව (the pleasure element, the pain element, the joy element, the grief element, the equanimity element, and the ignorance element). සටහන: විභංගයට අනුව: සුඛ ධාතුව හා දුක්ඛ ධාතුව යනු කායිකවූ සුඛ හා දුක වේදනාය. සෝමනස්ස ධාතුව හා දෝමනස්ස ධාතුව:ප්‍රීතිය හා දොමනස යනු මානසික හා කායික සුඛ හා දුක වේදනාය. උපේක්ඛා ධාතුව: දුකත් නැත සැපත් නැති මධ්‍යස්ත වේදනාවය. බලන්න: EMN: note: 1078, p. 1161.

▼ අතිරේක සය ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය: කාම ධාතුව,නෙක්ඛම්ම ධාතුව, ව්‍යාපාද ධාතුව, අව්‍යාපාද ධාතුව, විහිංසා ධාතුව, අවිහිංසා ධාතුව (the sensual desire element, the renunciation element, the ill will element, the non-ill will element, the cruelty element, and the non-cruelty element).සටහන: විභංගයට අනුව මේවා සය ආකාර විතක්කයන්ය. බලන්න: EMN: note: 1079, p. 1161.

▼ තුන් ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය: කාමලෝක ධාතුව, රූපලෝක ධාතුව, අරූපලෝක ධාතුව (the sense-sphere element, the fine material element, and the immaterial element). සටහන: අටුවාවට අනුව කාමලෝක ධාතුව යනු පංච උපාදානස්කන්ධයට, කාමලෝකයට බැඳීම- (කාමාවචාර), රූපලෝක ධාතුව යනු, රූපලෝකයට බැඳීම- (රූපාවචාර), අරූපලෝක ධාතුව යනු සිව් උපාදානස්කන්ධය (රූපය හැර) අරූපලෝකයට බැඳීම(අරූපාවචාර) බලන්න: EMN: note: 1080, p. 1161.

▼ ධාතු 2 පිලිබඳ කුසල තාවය: සංඛත ධාතුව හා අසංඛත ධාතුව (the conditioned element and the unconditioned element). සටහන: සංඛත ධාතුව යනු හේතු ප්‍රත්‍යා නිසා ඇතිවූ සියලු දේය, අසංඛත ධාතුව යනු නිවනය. බලන්න: EMN: note: 1081, p. 1162. මූලාශ්‍රය: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▲ ධාතු නානාත්වය- Diversity of Elements: ධාතු නානාත්වය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ: 18 ක්වූ ධාතු පිලිබඳ ඇති විවිධ බව අවබෝධ කරගැනීමය. සටහන: ධාතු 18: වක්ඛුධාතුව, රූපධාතුව, වක්ඛුවිඤානධාතුව, සෝතධාතුව, සද්ධධාතුව, සෝත විඤානධාතුව, ඝානධාතුව, ගන්ධධාතුව, ඝානවිඤානධාතුව, ජීවිහාධාතුව, රසධාතුව, ජීවිහා විඤානධාතුව, කායධාතුව, ඓච්ච්චධාතුව, කායවිඤානධාතුව, මනෝධාතුව, ධම්මධාතුව, මනෝ විඤානධාතුව. 1) ධාතු වල විවිධබව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධත්වයක් ඇතිවේ. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ:

“ධාතුවල විවිධාකාර බව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධාකාර බව ඇතිවේ. එහෙත්, ධාතුවල විවිධබව, ස්පර්ශයේ විවිධ බව නිසා ඇතිනොවේ”. (...it is in dependence on the diversity of elements that there arises the diversity of contacts. The diversity of elements does not arise in dependence on the diversity of contacts). 2) ස්පර්ශයේ විවිධ බව නිසා, වේදනා වල විවිධබවක් ඇතිවේ, වේදනාවන්හි විවිධබව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධබව ඇති නොවේ.

3) ධාතුවල විවිධත්වය නිසා සංඥාවේ විවිධ බව ඇතිවේ; සංඥාවේ විවිධ බව නිසා සංකල්පනා (වේතනා) වල විවිධත්වය ඇතිවේ. සංකල්පනා වන්හි විවිධබව නිසා ඡන්දයේ (කැමැත්ත) විවිධබව ඇතිවේ. ඡන්දයේ විවිධබව නිසා ලැදියාව-ඇල්ම (රාගය-passion) විවිධබව ඇතිවේ. ලැදියාවේ විවිධබව නිසා, සොයාගෙනයෑමේ (සෙවීම-quest) විවිධබව ඇතිවේ. සොයාගෙනයෑමේ විවිධබව නිසා ලැබීමේ (ලාභ- gain) විවිධබව ඇතිවේ. සටහන්: *ධාතු නානාත්වය පිලිබඳව ආනන්ද තෙරුන්, සෝසිත උපසකභට විස්තරකර ඇත. බලන්න: සංයු.නි: (4): සලායතනසංයුත්ත: ගභපතිවග්ග: 1.13.6 සෝසිත සූත්‍රය, පි.260. ** මහාකච්චායන තෙරුන්, හාලිද්දකානි උපසකභට, ධාතු නානාත්වය පිලිබඳ විස්තරකිරීම මෙහි දක්වා ඇත: බලන්න: සංයු.නි: (4): සලායතනසංයුත්ත: ගභපතිවග්ග: 1.13.7 හාලිද්දකානි සූත්‍රය, පි.262. ** ඉසිදත්ත තෙරුන්, විත්ත ගභපතිට බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධාතු නානාත්වය විස්තර කර ඇත.බලන්න: සංයු.නි: (4) සලායතනවග්ග:විත්තසංයුත්ත: 7.1.2 ඉසිදත්ත සූත්‍රය,

පි.550. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි : (2): ධාතුසංයුත්ත සූත්‍ර 2.1.1. සිට, පි. 244, ESN: 14: Dhathusamyutta, p. 738.

▲ **ධුතාංග පුහුණුව -Ascetic Practice:** ධුතාංග යනු තපස් පුහුණුවය. අල්ප අසාව (fewness of desires), පහසුවෙන් යැපීම (being easy to support) හා ආත්මසංවරය (self-restraint) ඇතිකරගැනීම පිණිස හික්ෂුන් ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදේ. ඔවුන් වනයේ, ගස් මුල, එළිමහනේ, සුසාන භූමියේ ආදී හුදකලා තැන්වල වාසය කරයි. ඔවුන් තුන් සිවුර පමණක් භාවිතා කරයි. ඒවාද රළු සිවුරු -රළු වීචර (ඉවත විසිකළ රෙදි කැලී මුට්ටු කර සකස් කරගත් හෝ පාංශුකුල වීචර) වේ. ඔවුන් වළදන්නේ පිඬු සිගා ලබාගත් ආහාර -පිණ්ඩපාතය පමණි. නිදන්නේ (නිදන ඉරියව්ව) ඉදගන්නා ඉරියව්වෙනි. බලන්න: EAN: note 77, p. 584. සටහන: සිංහල විසුද්ධි මාර්ගය: පරිච්ඡේදය 2 හි මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ධුතාංග පුහුණුව පසසා ඇත.** එම පුහුණුවේ යෙදන, හික්ෂුන්: ආරණ්‍ය පරිහරණය, පංසුකුලික වීචර දැරීම, පිංඩපාතයෙන් පමණක් යැපීම, රුක්මුල්හි විසීම, සොහනෙහි විසීම, එළිමහන් බිමේ විසීම, ඉදීම ඉරියව්ව පමණක් ඇතිව වාසය කිරීම ආදී ධුතාංග පුහුණුව පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. එම පුහුණුවේ අරමුණවිය යුත්තේ අල්පබව, සන්තුෂ්ටිය, කෙළෙස් ප්‍රභීණය, හුදකලා විවේකය, සරලජීවිතය ආදී උතුම් ගුණ සහිතව වාසය කරමින්, විමුක්තිය ලබා ගැනීමය. සටහන්: * ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදී ඇති හික්ෂුන් අතරෙන් අග්‍ර, මහා කාශ්‍යප තෙරුන්ය බලන්න: අග්‍රතම ශ්‍රාවක හික්ෂුන් ** මහා කාශ්‍යප තෙරුන්, තමන්වහන්සේ ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීමට හේතු ප්‍රයෝජන 2 ක් දැකීමෙන් බව පවසා ඇත: 1 මේ ජීවිතයේ පහසු විහරණය පිණිස 2 මතු ජනතාවට (පශ්චිම ජනතාව) අනුකම්පා පිණිස. මතු ජනතාව, බුදුවරු, බුදුසව්වන් ආරණ්‍යවාසය කිරීම ආදීවූ කරුණු ගැන ප්‍රසාදයට පත්වීම ඔවුන්ගේ හිත සුව පිණිසවේ. බලන්න: සංයු.නි: නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්තය. ** ධුතාංග පුහුණුව ලෙසින් එළිමහණේ වාසය කරන සංඝයා අබ්බභෝකාසික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. බලන්න: අබ්බභෝකාසික. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අරඤ්ඤ වග්ග සූත්‍ර, පි. 378, EAN:5: IV Forest Dwellers, p. 297.

▼ **මහා කාශ්‍යප තෙරුන් , බුදුන්වහන්සේට තමන් ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීමට ඇති කැමැත්ත මෙහි දක්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.5 ජිත්භසුත්‍රය, පි.330.**

- ▲ **ධොතක තෙර- Dothaka Thera:**බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1
 - ▲ **ධොතක මානවක:Dothaka manawaka:**බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3
- ධන**
- ▲ **ධනංන්ජනී උපාසිකාව- Dhānañjānī the layfollower:** බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3
 - ▲ **ධනඤ්ජානී බ්‍රාහ්මණි -Dananjani Brahamini:** බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනඤ්ජානී බ්‍රාහ්මණ- Dananjani Brahamana: බලන්න:**
උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනය: පාලි: ධනං - Wealth:** ධනය ආකාර 2 කි: 1) **භෞතික ධනය- සම්පත්:** කෙනෙක් සතු: අඹුදරුවන්, නෑදෑ හිත මිතුරන්, සේවකපිරිස, ගවසම්පත් ආදිය, වතුපිටි, මිල මුදල්, රන්, රිදී ආදී වස්තූන්ය. මෙලොව සැපවත්ව වාසය කිරීමට ධනය උපකාරිවේ. ධනය යහපත් ලෙසින්ද, අයහපත් ලෙසින්ද රැස්කරගත ගැකිය. ධර්මයට අනුව යහපත් ලෙසින් ධනය රැස්කරගැනීම කුසලයකි. යහපත් ලෙසින් ධනය ලබාගෙන, එය යහපත් අන්දමට පරිහරණය කිරීම (දන්දීම ආදී) මෙලොව හා පරලොව සැප පිණිස පවතින බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** දානය.

2) **ආධ්‍යාත්මික ධනය:** සසර දුකින් මිදීම පිණිස මාර්ගය වඩා ගැනීමට උපකර්වන දහම් කරුණු පිළිපැදීම. **බුදුන්වහන්සේ** පෙන්වා ඇත්තේ: **භෞතික ධනය** ගින්නෙන්, ජලයෙන් විනාසවේ, රජවරු හෝ සොරු අත්කරගැනීමෙන් නැතිවේ, අකීකරු දරුවන් නිසා වැනසී යයි. එහෙත් **ආධ්‍යාත්මික ධනය** කෙනෙක් සතුනම් ඒවා පෙරකි පරිදි වෙනත් අයට අත්පත් කරගැනීමට හැකියාවක් නැත. එම ධනය සතු පුද්ගලයා කිසිකලක දිළිඳු නොවේ, ඔහුගේ ජීවිතය හිස්බවට පත්නොවේ. **බලන්න:** ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම. **ආධ්‍යාත්මික ධන 7කි:** ශ්‍රද්ධා ධනය, ශීල ධනය, භීරි ධනය, ඔක්ෂය ධනය, සුභ ධනය, වාග ධනය හා ප්‍රඥා ධනය.

1. ශ්‍රද්ධා ධනය (wealth of faith) : ආර්ය ශ්‍රාවකයා සැදැහැන්ව බුදුන්වහන්සේගේ නවගුණ, බෝධිය ප්‍රසාදයෙන් පිළිගනී. **2. ශීල ධනය (wealth of virtuous behavior):** ආර්ය ශ්‍රාවකයා සිල්වත්ය, ඔහු පංචශීලය මනාව රකියයි. **3. භීරිධනය (wealth of moral shame):** ආර්ය ශ්‍රාවකයා පව් කිරීමට ලැජ්ජාවේ: ඔහු කයෙන් වචනයෙන් හා මනසින් දුසිරිත් නොකරයි, ලාමක අකුසල් ක්‍රියා බැහැරකර යහපත් ජීවිතයක් ගත කරයි **4. ඔක්ෂය ධනය (wealth of moral dread):** ආර්ය ශ්‍රාවකයා පව් කිරීමට බියය. ඔහු කයෙන් වචනයෙන් හා මනසින් දුසිරිත් කිරීමට බියය. ලාමක අකුසල් ක්‍රියා බැහැරකර යහපත් ජීවිතයක් ගත කරයි **5. සුභ ධනය (wealth of learning):** ආර්ය ශ්‍රාවකයා බහුග්‍රාහය: ඔහු ධර්මය මනාව අසයි, හදාරයි, මතකයේ තබාගනී, නිතර සජ්ජායනා කරයි, ධර්ම අර්ථ විමසා බලයි, ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කර සම්මා දිට්ඨියට පැමිණේ **6. වාග ධනය (wealth of generosity):** ආර්ය ශ්‍රාවකයා දාන ශීලිය, මසුරුකම බැහැර කර සිටී, දාන දීම ඔහුට සතුටකි **7. ප්‍රඥා ධනය (wealth of wisdom):** ආර්ය ශ්‍රාවකයා නුවණැතිය, දුක ඇතිවීම හා නැතිවීම පිලිබඳ උතුම් අවබෝධය ඔහුට ඇත. තමාගේ ප්‍රඥාවෙන් දුක නැති කරගැනීමට ඔහු සමත්ය. **සටහන්:** * යම් කෙනෙකුට මේ ධන 7 ඇත්නම් ඔහු ලෝකයේ “නො දිළිඳු පුද්ගලයාය, ජීවිතය නොහිස් පුද්ගලයා යි මෙහි දක්වා ඇත. ** උග්ග මහාඥානි (කෝසල රජුගේ), බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, රෝහණ සිටුවරයාගේ මුත්‍රපුරු, මීගාර සිටුවරයා මහා ධනසම්පත් (රන් රිදී ආදී) ඇතිබව පවසා ඇත. ඒ අවස්ථාවේදී, බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ඒවා පහසුවෙන්ම විනාශවනබවය. එහෙත්, පෙරකි ධන 7 එසේ විනාශයට නොයන බවය. ****විස්තර පිණිස බලන්න:** “**Treasures of the Noble**”: by Soma Thera, Bodhi Leaves: Vol II (B), BPS, 1965. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.1.1.5. හා 7.1.1.6 ධන සූත්‍ර හා 7.1.1.7.උග්ග සූත්‍රය, පි.303, EAN: 7: 5.5 &6.6 Wealth & 7.7. Uggā, p. 370.

▼ **ධනය** (හෝග- හෝතිකදේ) ලබාගැනීමට දුර්ලභ කරුණකි. උදාසීනබව (අලසකම- ආලසාය) හා ඒ පිලිබඳ කටයුතු ආරම්භ කිරීමට (මුල් පිරිමට- අනුත්ථානය) ශක්තිය නොමැති බව, ධනය ලබාගැනීමට බාධා කරයි. බලන්ත: ඉෂ්ඨධම්ම. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270,EAN:10: 73.3 Wished for, p.522

▼ **ධනය ආරක්ෂා කිරීම:** ගිහි ජීවිතය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම පිණිස, තමන් නිවැරදි ලෙසින් ලබාගත් ධන සම්පත් ආදිය 1.සල්ලාල හැසිරීම 2. සුරාවට ගිජුවීම 3. සුදුකෙළීම 4. පාපමිත්‍රසේවනය යන උවදුරු 4 කින් ආරක්ෂා කරගතයුතුවේ. බලන්ත: ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5) අට නිපාත: 8.2.6.4 ව්‍යාගපජ්ජ සූත්‍රය, පි 256,EAN: 8: 54 .4 Dīghajāṇu, p 441.

▼ **ධනය උපයාගැනීම:** ධර්මයෙන් ධනය උපයාගන්නා පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් (ධාර්මික පුද්ගලයෝ) ගැන හා අධර්මයෙන් ධනය උපයාගන්නා පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් (අධාර්මික පුද්ගලයෝ) ගැන බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත.මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.5.1. කාමහොගි සූත්‍රය, පි.344, EAN:10: V, 91.1 One who enjoys sensual pleasures, p. 531.

▼ **ශ්‍රේෂ්ඨ ධනය:** ලෝක සත්ත්වයාට ඇති ශ්‍රේෂ්ඨ ධනය ශ්‍රද්ධාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

“සඬ්ඨ චිත්තං පුරිසස්ස සෙධං”

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1):දේවතාසංයුත්ත:1.8.3 චිත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN:1: Devatasmyutta: 1: 73.3.Treasure, p.155.

▼ **ධනය භාවිතා කිරීම:** ධනය භාවිතා කලයුතු ආකාර හා ඉන් ලැබෙන ප්‍රතිලාභ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1)** තමාත්, තමාගේ පවුලේ අය, සේවකයන් ආදීන් සුවපත්කිරීම පිණිස යෙදවීම, ඒ නිසා ලැබෙන සතුට **2)** තමාගේ මිතුරන් සුවපත්කිරීම පිණිස යෙදවීම ඒ නිසා ලැබෙන සතුට **3)** සොර සතුරු අපදා ආදියෙන්, තමන් සොයාගත් ධනය නැතිවියාමට නොදීම පිණිස කටයුතු කිරීමට හැකිවීම **4)** ධනය යහපත් ලෙසින් භාවිතා කිරීම නිසා ඔහුට, ඥාතිලාභ, ආගන්තුක ලාභ, මියගිය ඥාතීන්ට පින් ලබාදීමට හැකිවීම, රජුන්ගේ ප්‍රසාදය ලැබීම, දෙවියන්ගේ ආශීර්වාදය ලැබීම ට හැකිවීම **5)** මෙලොව හා පරලොව සුවය සැපය ලැබීමට හේතුවන දාන, ධර්මයේ යහපත් ලෙසින් හැසිරෙන උතුමන්ට ප්‍රජාකිරීමට හැකිවීම. එලෙස, ධනය පරිහරණය කෙතෙක් ගේ ධනය, ඉහතකී ලෙසින් යහපත් කටයුතු පිණිස යෙදවීමෙන් පසු අවසන්වුවත් ඔහුට තැවීමක් නැත යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේම, ඔහුගේ ධනය වැඩිදියුණුවේ නම් තමා යහපත් ලෙසින් ධනය පරිහරණය කළබව සිතා ඔහුට සතුටුවිය හැකිය. එවැනි පුද්ගලයා ආර්ය ධර්මයේ පිහිටි කෙනෙකි. ප්‍රඥාවන්තයෝ ඔහු පසසති, සුගතියේ යහපත් විපාක ලබයි. සටහන: මේ සූත්‍රය දේශනා කරන ලද්දේ අනාඨපිණ්ඩික සිටුවරයාටය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.1 හෝගආදිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 5: 41.21 Utilization, p. 251.

▲ **ධනවත්-Wealthy:** ධනවත්- පෝසත් යනු භව බෝග සම්පත් අධිකව ඇතිබවය. සුභ දේශනාවලට අනුව අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයා, විශකා සිටුදෙවිය ආදී දායකයන්ට මහා ධන සතුව තිබිණි. මෙලොව, යහපත් ලෙසින් දානකටයුතු කරන පුද්ගලයෝ, මිනිස් ලොව යළි උපතක් ලබන්නේ නම් ඔවුන් මහා ධනවතුන් වේ. **බලන්න:** මනි: (3): 3.4.5 වූළකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448

▲ **ධ්‍යාන-Dyana:** ධ්‍යාන-ජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ භාවනා අරමුණක් අනුව සිත සමාධියට පත්කර ගැනීමය. රූප ධ්‍යාන -රූපජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිව් ජානයන්ය. අරූප ධ්‍යාන නම්, අරූප සමාපත්ති - රූපජාන ඉක්මවා ලබන ශාන්ත විභරණයන්ය. **බලන්න:** සිව්ජාන, අරූප සමාපත්ති. ධ්‍යාන විෂය (ජානවිෂය) අවිනිත ධර්මතා 4න් එකකි. **බලන්න:** අවිනිත ධර්මතා. **සටහන්:** * ධ්‍යායි පුද්ගල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධ්‍යාන ලබාගැනීමේ දක්ෂ පුද්ගලයාය. **බලන්න:** ගොවරකුසලතා. ** ධ්‍යානයෙහි ඇලුන- හික්ෂුන් අතරෙන් අග්‍ර කංඛාචර්වක තෙරුන්ය, හික්ෂුනියන් අතරෙන් අග්‍ර නන්දා තෙරණිය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1,2. ** සංයු.නි: (3) බන්ධවග්ගයේ: ජාන සංයුත්තය, සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ගයේ: ජානසංයුත්තය: ධ්‍යාන පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. ** ධ්‍යානයේ ශබ්දකණ්ටකය- ශබ්ද ධ්‍යාන වඩාගැනීමට බාධාවකි. **බලන්න:** කටුව.

▲ **ධ්‍යාන විෂය- Subject on Jana:** මෙය අවිනිත ධර්මයකි. **බලන්න:** අවිනිත ධර්ම

▲ **ධනිය ගොපල්ලා-Dhaniya cowherd:** **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනුශිල්පින්- Dhanusilpi:** ඊතල හැසිරවීමේ දක්ෂ ධනුශිල්පින්-දක්ෂ දුනුවායෝ පිලිබඳ උපමාව ඇසුරු කොට බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආයුසංස්කාර ඉතා වේගයෙන් ක්ෂය වී යාමය. **බලන්න:** ආයුසංස්කාර, උපග්‍රන්ථය:5.

ධම

▲ **ධම්මික උපාසක- Dhammika upasaka:** **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධම්මික තෙර-Dhammika Thera:** **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධම්ම හා අධම්ම - Dhamma & Non- Dhamma:** ධම්ම- ධර්මය යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ ඉගැන්වීම්ය. එයට පටහැනි ඉගැන්වීම් අධම්ම- අධර්මය වේ.

“ මහණෙනි, අධර්මය හා අනර්ථය (හානිය) දතයුතුය, ධර්මය හා අර්ථය (ඵල-ලාභය) දතයුතුය... ධර්මය යම් පරිදි වෙනම්, අර්ථය යම් පරිදිවෙනම් ඒ අනුව පිළිපැදිය යුතුය” යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන්:** * ධර්මය යනු සම්මා දිට්ඨිය පෙරටු කරගෙන සම්මා විමුක්තියෙන් අවසන්වන නිවැරදි මගය, සසර දුක නිවන මගය. අධර්මය නම් අකුසල වැඩිකර, සසර දික් කරන මිථ්‍යා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත් වැරදි මගය. ** බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය ඉන්ද්‍රකීලයක් ලෙසින් ස්ථිර ලෙසින් ස්ථාපනය කර ඇත. **බලන්න:** ඉන්ද්‍රකීලය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත 10.3.2.1 හා 10.3.2.2 හා 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430 හා

10.3.2.4. අජිත සූත්‍රය, පි. 444 හා 10.3.4.5. ධම්ම සූත්‍රය, පි.470, , EAN:10: 113.1 and 114.2 and 115.3 p. 543, and 116.4 Ajitha, p.545 and Good: p.548.

▲ **ධම්මය හා අර්ථය - Dhamma & Benifits:** ධම්ම-ධර්මය හා අර්ථය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මානුකූල වීම හා ඉන් සිදුවන යහපතය. ධර්මය නිසා බොහෝ කුසල ඇතිවේ, සසරින් එතර වීමට හැකිවේ. ධර්මය හා අර්ථය යනු සම්මාමග ගැනීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ධර්ම මාර්ගයේ යනවිට, ධර්මය හා අර්ථය ගැනද, අධර්මය හා අනර්ථය ගැනද අවබෝධය තිබිය යුතුය, එවිට, අධර්මය හැර දමා ධර්මයට පැමිණිය හැකිවේ. **බලන්න:** අධර්මය හා අනර්ථය. **සටහන:** ධර්මය, ධර්මය ලෙසින් ප්‍රකාශ කිරීමේ යහපත් විපාක, අංග.නි: **1 නිපාත,** අධම්ම වග්ගයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංග.නි: (6): 10: නිපාත: 10.3.2.1, 10.3.2.2, 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430, EAN:10: 113.1, 114.2 & 115.3 Non-Dhamma suttas, p. 544.

▲ **ධම්ම අනුග්‍රහය- Support with Dhamma:** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආමිෂ අනුග්‍රහයට (help with material things) වඩා ධම්ම අනුග්‍රහය අග්‍ර බවය. **බලන්න:** අග්‍ර දේ. **මූලාශ්‍ර:**බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.9 දාන සූත්‍රය, පි. 480, The Itivuttaka: 98 The Gift sutta, p. 83, Translated by Peter Masefield, PTS, 2001.

▲ **ධම්ම අනුසාසනා- Dhamma anusasana:** ධම්ම අනුසාසනා කරන උතුමන්, අන් අයට අමාතය- නිවන දෙනබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1) : සගාඵවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: ආදිත්ත වර්ගය, කිංදද සූත්‍රය , පි. 82, ESN: 1: Devathasamyutta: 42.2 Giving what ? , p. 117.

▲ **ධම්ම අනුශ්‍රවනය- Dhamma hearsay:** ධම්ම අනුශ්‍රවනය කිරීම යනු, වෙනත් අය ධර්මය ගැන කරන කථාවන් ඇසීම, ඒ පිලිබඳ ප්‍රීතියට පත්වීමය. බුදුන් වහන්සේගේ උපාසිකාවක්වූ, කුරරසර වැසි කාලී උපාසිකාව, ධර්මය අනුශ්‍රවනය මගින් මාර්ග ඵල ලබා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධම්ම ආයතනය- Dhmmayatana:** බාහිර ආයතන 6 න් එකක් ලෙස ධම්ම ආයතනය පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ආයතන.

▲ **ධම්ම අසිරිය - Dhamma is wonderful:** තථාගත ධර්මයේ අසිරිමත් බව නිසා තණ්හාවෙන් බැඳුන, මානසෙන් පිම්බුණ, උද්වේගයට යටවූ ලෝකයා දහමට නැඹුරුවන අන්දම මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** තථාගතයන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:** අංග.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.8 දුතිය තථාගත අවිජරිය සූත්‍රය, පි. 274 , EAN:4: 128.8 Astounding- 2 , p. 195.

▲ **ධම්ම ඉගෙනීම- Learning the Dhamma:** ධර්මය ඉගෙනගැනීමේදී අනුගමනය කලයුතු ක්‍රමය: 1) ධර්මය: සූත්‍ර, ගෙයිය, ව්‍යාකරණ, ගාථා, උදාන, ඉතිවුත්තක, ජාතක, අද්භූතධම්ම, වේදල්ල (the discourses, mixed prose and verse, expositions, verses, inspired utterances, quotations, birth stories, amazing accounts, and questions-and-

answers) යහපත් ලෙසින් ඉගෙනගැනීම 2) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය අන්‍යයන්ට උගැන්වීම 3) අන්‍යන් ඉගෙනගත් හා ඇසූ ධර්මය විස්තරවශයෙන් ඔවුන්ගෙන් අසා දැනගැනීම 4) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය නිතර සජ්ජායනා කිරීම 5) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය ගැන මනසින් විමසා බැලීම, පරීක්ෂාකිරීම 6) වස්සාන සමයේදී, ධර්මය උගත්, ජේෂ්ඨ භික්ෂූන් වාසය කරන ආරාමයක පැමිණි එහි වස්වසා, ධර්මය ගැන නොදත්, නොපැහැදිලි, සැකසහිත කරුණු ආදිය ගැන විමසා, ප්‍රශ්නකර, ඒවා ගැන පැහැදිලි අවබෝධය ඇතිකර ගැනීම. සටහන: සැරියුත් තෙරුන් හා ආනන්ද තෙරුන් අතරවූ කතාබහක් නිසා ආනන්ද තෙරුන් මේ දේශනාව වදාළහ. සූත්‍රය අවසානයේදී, සැරියුත් තෙරුන්, ආනන්ද තෙරුන් ඉහත ගුණ අංග 6ක් සහිතව වැඩසිටින්නේ යයි, සැරියුත් තෙරින් ප්‍රසංසා වදාළහ. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.9 ආනන්ද සූත්‍රය, පි.152.

▲ **ධම්ම උගැන්වීම - Teaching the Dhamma:** ධර්මය උගැන්වීමේදී අනුගමනය කළයුතු පිළිවෙල: යම්කෙනෙක්, මෙසේ සිතන්නේ නම්: “ අන්‍යයෝ මගේ ඉගැන්වීම අසන්නවා, එයින් ප්‍රසාදයට පත්වෙන්නවා, ඒ බව මට ප්‍රකාශ කරන්නවා”. එලෙස සිතා කරන ඉගැන්වීම අපිරිසිදුය. කෙනෙක් මෙසේ සිතන්නේ නම්: “ බුදුන් වහන්සේ දෙසූ ධර්මය ස්වාක්ඛාතය... (දහම්ගුණ)... මවිසින් උගන්වන දහම, අන්‍යයන්, අසයිනම්, ඒ අනුව පිළිපදින්නේ නම් ඉතා මැනව”. එලෙස සිතා, ධර්මයේ සුධර්මත්වය-පිරිසිදුබව සලකා, දයාව, කරුණාව, අනුකම්පාව ඇතිව කරන ඉගැන්වීම පිරිසිදුය. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ මහා කාශ්‍යප තෙරුන්ගේගේ දහම් ඉගැන්වීම ඒ ආකාරවය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්ත: 4.1.3 වන්දුපම සූත්‍රය, පි. 324, ESN: Kassapasamyutta: 3 Like the Moon, p. 809.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ධර්මය උගැන්වීම:** යම් භික්ෂුවක් ගුණ 10කින් සමන්විත නම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, දේශනා කිරීමට තථාගතයන් නැඹුරුවේ, එහෙත්, භික්ෂුවකට එම ගුණ නොමැතිනම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, තථාගතයන් නැඹුරුනොවේ. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (6)10 නිපාත: ථෙර වග්ග: 10.2.4.3. පුන්ණිය සූත්‍රය,පි.302, EAN: 10: The Elders: 83.3. Punniya, p. 526.

▲ **ධම්ම කථික:** පාලි: ධම්මකථිකො-A Speaker on the Dhamma: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන උපාදාන ස්කන්ධ-පංච උපාදාන ස්කන්ධය, යන ධර්මතා පිලිබඳ කළකිරීම පිණිස, නොඇල්ම පිණිස, නිරෝධය පිණිස ධර්මය දේශනා කරණ භික්ෂුව ‘ධම්මකථික’ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. සටහන: ධර්ම කථික භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: පුණ්ණ මන්තානිපුත්ත තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර ධම්මදින්නා තෙරණියය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1,2. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▼ **ජරා මරණ පිලිබඳ කළකිරීම පිණිස දහම් දෙසන භික්ෂුව/භික්ෂුණිය** ධම්ම කථික යයි මෙහි දක්වා ඇත. එසේම උපත, භවය, උපාදාන, තණ්හාව, වේදනාව, ස්පර්ශය,සලායතන, නාමරූප, විඥානය, සංඛාර,

අවිජ්ජාව ආදී වූ පරිච්චසමුප්පන්න ධර්මතා ගැන කළකිරීම පිලිබඳව දහම් දේශනා කරයිනම්, ඒ මහණ, ධම්ම කථික යයි කීමට සුදුසුය. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත:1.2.6 ධම්මකථික සූත්‍රය, පි.50.

▼ ඇස, කණ ආදී 6 ඉන්ද්‍රියන්හි නිර්වේදය ... විරාගය පිණිස දහම් දෙසන භික්ෂුව/භික්ෂුණිය ධම්ම කථික යයි කීමට සුදුසුය. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (4):සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:නවපුරාණවග්ග: 1.15.10 ධම්ම කථික සූත්‍රය, පි. 306.

▼ මෙහිදී ධම්ම කථිකයන් වර්ග 4ක් පෙන්වා ඇත.: 1) අදක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අදක්ෂ වශයෙන්, අල්පලෙසින් ධර්මය දේශනා කරනවිට, ඒ පිරිස ඔහු ධම්ම කථිකයෙක් යයි සිතති 2) දක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අල්ප ලෙසින්, අර්ථය පෙන්වමින් ධර්මය දේශනා කරනවිට, ඔහු දක්ෂ පිරිසෙහි ධම්ම කථිකයෙක් ගණයට වැටේ 2 අදක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අදක්ෂ වශයෙන් බොහෝකොට ධර්මය දේශනා කරනවිට, ඒ පිරිස ඔහු ධම්ම කථිකයෙක් යයි සිතති, 4) දක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් බොහෝ ලෙසින් ලෙසින්, අර්ථය පෙන්වමින් ධර්මය දේශනා කරනවිට, ඔහු දක්ෂ පිරිසෙහි ධම්ම කථිකයෙක් ගණයට වැටේ. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.4.9 ධම්ම කථික සූත්‍රය, පි.288.

▲ ධම්ම කාමය: පාලි: ධම්මකාමො- Dhamma kamaya: ධම්ම කාමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධම්මචිතය පිලිබඳව කෙනෙක් තුල ඇති අධික කැමැත්ත- රුචියය. ධම්ම කාමය තිබීම ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට ආරක්ෂාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

“...හිකුඬු ධම්මකාමො හොති පියසමුදාභාරො අභිධම්මෙ අභිචිතයෙ උළාර පාමොජ්ජා”. භික්ෂුවහට, ධර්මය පිලිබඳ කැමැත්ත ඇත, ධර්මචිතය පිලිබඳ නිශ්චිත වූ ප්‍රිය බව ඇත, ප්‍රමෝදබව ඇත (a bhikkhu loves the Dhamma and is pleasing in his assertions, filled with a lofty joy pertaining to the Dhamma and discipline). මේ ගුණය නාථකරණ ධර්මයකි .බලන්න: නාථකරණ ධර්ම. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6): 10-නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

▲ ධම්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම- Gradual Dhamma training : ධම්ම පුහුණුවේ අවසාන ඉලක්කය සසර දුකින් මිදීමය- විමුක්තිය-නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමය, සත්‍ය අවබෝධ කරගැනීමය. ඒ සඳහා ක්‍රමානුකූලව, දහම පුහුණු කරගැනීම අවශ්‍යයයි බුදුන් වහන්සේසංඝයාට අනුසාසනා වදාළහ. බලන්න: අසේබ.

▼ ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම ලබාගන්නා ආකාරය: අවසාන අවබෝධය (අක්කඤා - final knowledge) මුදුන්පත් කර ගැනීම, එක්වරම සිදුවන දෙයක් නොවේ, ඒ සඳහා භික්ෂුව ධර්ම මාර්ගය, ක්‍රමානුකූල ශික්ෂාව (සේබ ලෙසින්) ඇතිකරගතයුතුය, ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවේ යෙදිය යුතුය (ක්‍රියාමාර්ගය), ක්‍රමානුකූලව පටිපදාවේ ප්‍රගතිය (දියුණුව) ඇතිකර ගතයුතුය:

“ නාභං භික්ඛවෙ ආදීකෙනෙව අඤ්ඤාරාධනං වදාමි. අපි ව භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා භොති”. (Bhikkhus, I do not say that final knowledge is achieved all at once. On the contrary, final knowledge is achieved by gradual training, by gradual practice, by gradual progress). ක්‍රමානුකූල ධම්ම පුහුණුව, ප්‍රතිපදාව හා ප්‍රගතිය ඇති කරගන්නා ක්‍රමය:

“කතඤ්ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා භොති? ඉධ භික්ඛවෙ සඤ්ඤාපාතො උපසම්කමති, උපසම්කමනො පයිරුපාසති, පයිරුපාසනො සොතං ඔදහති, ඔභිතසොතො ධම්මං සුඤ්ඤාති, සුඤ්ඤාති ධම්මං ධාරෙති, ධනානං ධම්මනං අක්ඛං උපපරිකමති, අක්ඛං උපපරිකමනො ධම්මා නිජ්ඣානං මන්තති, ධම්මානිජ්ඣානකමන්තියා සති ජන්දො ජායති, ජන්දපාතො උසුභති, උසුභිතො තුලෙති, තුලයිතො පදහති, පභිතනො සමානො කායෙන වෙව පරමං සචං සච්ඡිකරොති; පඤ්ඤාය ව නං පටිච්ඡකං පසුසති”. කවර ආකාරයකින්, (අරභත්වය පිණිස) ක්‍රමානුකූල පුහුණුව, ප්‍රතිපදාව, ප්‍රගතිය ඇතිවේද? “කිසියම් කෙනෙක් (ගුරුවරයා පිලිබඳ) ශ්‍රද්ධාව ඇතිවීමෙන් ඔහු කරා එළඹේ, එසේ ගුරුවරයා හමුවී ඔහුට ගරුබුහුමන් කරයි, සේවනය කරයි (සම්පයේ හිඳීයි). එසේ සිටින විට ධර්මය ඇසේ, එසේ ඇසෙන ධර්මයට කන් යොමු කරයි. ඇසූ ධර්මය ඔහු මතකතබා ගනී (සිහියේ තැන්පත් කර ගනී- දරා ගනී). සිහියේ තබාගත් ධර්මයේ අර්ථ නුවණින් මෙනෙහි කරයි. එසේ අරුත් විමසන ඔහුට ධර්මයේ අර්ථ වැටහේ. ධර්මයේ අර්ථ පිළිගන්නා ඔහු තුළ ධර්මය ගැන කැමැත්තක් (කුසල ඡන්දයක්) ඇතිවේ. කුසල ඡන්දය ඇතිවූ විට ඔහු (දහම් මගේ ගමන් කිරීමට) වෙර ඇතිකරගනී (උත්සාහවන්ත වේ). එසේ වෙරදරන ඔහු ධර්මය තුලනය කර බලයි (නිරණප්‍රඥාවෙන් අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම ධර්මතා ගැන). එසේ ධර්මය තුලනය කරන විට ඔහු තුළ චීරිය (ප්‍රධන්චීරිය) ඇතිවේ. එබඳු චීරිය ඇති ඔහු (නිවනට මෙහෙයවූ සිත් ඇතිව) කයෙන් පරම සත්‍ය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගනී (සමාධිය). එම සත්‍යය, ප්‍රඥාවෙන් (නියුණු නුවණින් බලමින්) ඔහු දැක ගනී”.

සටහන්: * අටුවාවට අනුව: With the mental body he realises Nibbāna, the ultimate truth, and he penetrates it with the wisdom pertaining to the supra-mundane path. බලන්න: EMN: note: 708, p. 1129 ** සමාධිසමාපත්ති ලැබීමෙන් නිවන් මග ඔහු දකියි, ප්‍රඥාවෙන් නිවන සාක්ෂාත් කර ගත් බව අවබෝධ කරගනී. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta, p. 536.

▼ ක්‍රමානුකූල පුහුණුවේ යෙදෙන ආකාරය: ම.නි. කීටාගිරි සූත්‍රයේදී හා වඩකී සූත්‍රයේදී බුදුන්වහන්සේ අරභත්වය ලබාගැනීම- සත්‍යඅවබෝධය පිණිස කටයුතු කලයුතු ආකාරය පෙන්වා ඇත. “අනුපුර්වශික්ෂාවෙන්, අනුපුර්වක්‍රියාවෙන්, අනුපුර්වප්‍රතිපදාවෙන් කටයුතු කර අරභත්වය ලබයි”

“කතඤ්ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා අනුපුබ්බකිරියා අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා භොති: ඉධ භික්ඛවෙ සඤ්ඤාපාතො උපසම්කමති, උපසම්කමනො පයිරුපාසති, පයිරුපාසනො සොතං

ඔදහනි, ඔහිතසොතො ධම්මං සුඤ්ඤානි, සුඤ්ඤා ධම්මං ධාරෙති, ධනානං ධම්මානං අස්ථං උපපරිකඛති, අස්ථං උපපරිකඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං බමනති, ධම්මනිජ්ඣානකඛනනියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උසස්භති, උසස්භික්ඛා තුලෙති, තුලයික්ඛා පදහති, පහිතතො සමානො කායෙන වෙච පරමං සච්චං, සච්චිකරොති, පඤ්ඤා ච නං පටිච්ඡකං පසාති”. 1) ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීම (faith): සුදුසු ගුරුවරයකු සොයාගතයුතුය. කරුණු 3 ක් පිළිබඳව දිගු කලක් ඔහුව පරික්ෂා කළයුතුය: ඔහු කායිකව හා වාචිකව, ලෝභ, දෝස හා මෝහ යන අකුසල් කරන්නේද? නැද්ද? එසේ පරික්ෂාකරන විට එම අකුසල ඔහු තුළ නොමැතිබව, ඔහු ධර්මය යහපත් ලෙසින් පිළිපදින බව, උගන්වන බව අවබෝධවේ. එම අවබෝධය නිසා ශ්‍රද්ධාව පිහිටයි. (he places faith in the teacher) 2) බැහැදැකීම: ශ්‍රද්ධාව නිසා නිතර ගුරුවරයා හමුවට යයි (filled with faith he visits the teacher) 3) සේවනය හා ගරුකිරීම: නිතර ගුරුවරයා බැහැදැකීම නිසා ඔහු සේවනය කරයි, ඔහුව ගරුකරයි (he visits and pays respect to the teacher) 4) කන්දීම: ගුරුවරයාට ගරුකරන නිසා ඔහු පවසන දේ අසයි having paid respect to the teacher he gives ear) 5) දහම ඇසීම: ගුරුවරයාට කන්දීම නිසා ධර්මය ඇසේ (when he gives ear to the teacher, he hears the Dhamma-teaching) 6) මතකයේ තබාගැනීම: ඇසූ ධර්මය සිහියේ දරාගැනීම (having heard the Dhamma, he memorises it)7) අරුත් පිරික්සීම- විභාගකිරීම: සිහියේ රඳවා ගත් ධර්ම කරුණුවල අර්ථය පරික්ෂාකිරීම (he examines the meaning of the teachings he has memorised) 8) පිළිගැනීම: අර්ථ විමසනවිට ධර්මය වැටහී ධර්මය පිළිගනී (when he examines their meaning, he gains a reflective acceptance of those teachings) 9) කැමැත්ත-ඡන්දය:ධර්මය වැටහුනවිට එහි යෙදීමට විශාල කැමැත්තක්, උනන්දුවක් ඇතිවේ (when he has gained a reflective acceptance of those teachings, zeal springs up) 10) උත්සාහය- වැයමකිරීම : ධර්මයේ යෙදීමට සිත කැමතිවීම නිසා වැයමකරයි (when zeal has sprung up, he applies his will) 11) විමර්ශනය-තුලනය කිරීම-විභාගකිරීම: උත්සාහ කරනවිට ධර්මය විමර්ශනය කරයි. (having applied his will, he scrutinizes) .

සටහන: අටුවාවට අනුව මෙහි ධර්ම විමර්ශනය ලෙසින් දක්වන්නේ අනිච්ච, දුක්ඛ, අනාත්ම ආදී ත්‍රි ලක්ෂණ විමසා බැලීමය: බලන්න: EMN: note 889, p. 1146. 12) ප්‍රධාන චීරිය: තුලනය කර චීරිය වඩයි-සම්මා ප්‍රධාන චීරිය-ප්‍රධන් චීරිය (having scrutinised, he strives). සටහන: බලන්න: EMN: note 890, p. 1146: Although applying the will (*ussahati*) appears similar to striving (*padahati*), the former may be understood as the exertion undertaken prior to insight contemplation, the latter as the exertion that brings insight up to the level of the supra-mundane path. 13) සත්‍ය දැකීම: නිවනට මෙහෙයවූ සිත්ඇතිව- දැඩි චීරිය කරමින් නාම කයෙන් නිවන-සත්‍ය දකීයි, ප්‍රඥාවෙන් කෙළෙස් විනිවිද දැක නිවන දකී (resolutely striving, he realises with the body the supreme truth and sees it by penetrating it with wisdom) . සටහන්: * අටුවාවට අනුව: “He realises Nibbāna with the mental body (of the path of stream-entry), and

having penetrated the defilements, he sees Nibbāna with wisdom, making it clear and evident” බලන්න: EMN: note 891, p. 1146, **
නාම කයෙන් නිවන-සත්‍ය දකිමි: මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2): 2.2.10 කිට්‍යාගි
සූත්‍රය, පි. 252 හා 2.5.5. වඩකි සූත්‍රය, පි. 672, EMN: 70: Kīṭāgiri
Sutta, p. 536, 95-Cankī Sutta, p. 704.

▼ ම.නි: කන්දරක සූත්‍රයට අනුව: ධර්මය ඇසීම: නිසා ශ්‍රද්ධාව
ඇතිකරගැනීම පබ්බජ්ජාව ලබාගැනීම: ගිහිගෙය හැරදැමීම
ශිලසම්පන්නවීම: තුන්දොරින් සිදුකරන සියලු අකුසල පහකරගැනීම
සිව්පසය පිලිබඳ සන්තුෂ්ටිය: ලැබෙන දෙයින් සැහැයීමට පත්වීම ඉන්ද්‍රිය
සංවරය: සය ඉඳුරන් මගින් අකුසල ඇතිනොවීමට පරික්ෂාකාරීවීම
සම්පජනකාරීවීම: කයේ හැසිරීම සිහිනුවණින් පවත්වාගැනීම
විවේකසම්පන්නවීම: කාය හා චිත්ත විවේකය ලබාදෙන හුදකලාවාසයට
ප්‍රියවීම සමාධිය ලැබීම: පංචනිවරණ පහකර සිත එකඟකර ගැනීම
සිව්ජන සමාපත්ති ලැබීම: සමාධිමත් සිත දියණුකරගැනීම ත්‍රිවිධ ඥාන
ලබාගැනීම: සිත සහමුලින්ම එකඟව පිරිසිදුව ස්ථාවර බවට පත්වූ විට
පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත, චුතප්පත්ති ඥානය හා ආසවක්ක ඥානය
ලබාගැනීම (recollection of past lives, divine eye: knowledge of the
passing away and reappearance of beings, knowledge of the
destruction of the taints). ආසවක්ක ඥානය මගින් වතුසත්‍ය
අවබෝධවේ: එමගින් කාමයට, භවයට ඇති බැඳීම පහවේ, අවිද්‍යාව
නැතිවේ. සිත විමුක්තියට පත්වූ බව අවබෝධවේ. අරහත්වයට පත්වේ.
මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2): 2.1.1 කන්දරක සූත්‍රය, පි. 18, EMN:51 Kandarakā
Sutta, p. 425

▼ ක්‍රමානුකූල පුහුණුවට උපකාරීවන සාධක:: ක්‍රමානුකූල පුහුණුව
සම්පූර්ණ කර සත්‍ය ලබාගැනීමට උපකාරීවන කරුණු බුදුන් වහන්සේ
මෙසේ පෙන්වා වදාළහ: පළමුව ප්‍රධාන චීරිය කලයුතුය, චීරිය නිසා
මාර්ගය සම්පූර්ණ කරගැනීමට හැකිවේ; චීරිය ඇතිකරගැනීමට තුළනය-
ධර්ම විමංසනය කලයුතුය, එවිට ධර්මය දැකීම නිසා ප්‍රධාන චීරිය
ඇතිකරගනී. විමංසනය ඇතිකරගැනීමට උපකාරීවන්නේ සිතේ ඇතිවන
උත්සහයය. උත්සහය කරනවිට ධර්මය විමසා බැලීමට සිත පෙළඹේ.
උත්සහයට උපකාරීවන්නේ ඡන්දයය. ධර්මයට ඇති කැමැත්ත නිසා
උත්සාහකරයි. ඡන්දය ඇතිකරගැනීමට උදව්වෙන්නේ ධර්මය
පිළිගැනීමය. පිළිගැනීම නිසා ධර්මය කෙරෙහි ඡන්දයක් ඇතිවේ. ධර්මය
පිළිගැනීමට උපකාරීවන්නේ අරුත් විමසා බැලීමය. ධර්මයේ අර්ථ
අවබෝධවීම නිසා පිළිගැනීම වේ. අරුත් විමසා බැලීමට සහායවන්නේ
ධර්මයේ සිහියේ දරාගැනීමය. මතකතබාගැනීම නිසා දහම් අරුත්
විමසීමට කැමැත්තක් ඇතිවේ. ධර්මය සිහියේ දරා ගැනීමට
උපකාරීවන්නේ ධර්ම ශ්‍රවණයය. ධර්මය අසා පැහදි දහම් කරුණු සිතේ
දරා ගනී. ධර්ම ශ්‍රවණය කිරීමට උපකාරීවන්නේ කන්සෝමුකිරීමය.
ගුරුවරයා පවසන කරුණු ගැන ඇහුම්කන්දීම නිසා දහම් ඇසේ. දහම්
ඇසීමට කන් යොමුකිරීමට උපකාරීවන්නේ ගුරුවරයා කෙරෙහි ඇති
ගෞරවයය. ගරුකිරීම නිසා, ගුරුවරයා කියන දේ ඇසීමට සිත පෙළඹේ.
ගෞරවය ඇතිවන්නේ නිතර නිතර හමුවීමට යන නිසාය. නිතර සේවනය
කරනවිට ගුරුවරයා පිලිබඳ ගරුත්වය ඇතිවේ. ගුරුවරයා නිතර සේවනය
කිරීමට සිත දෙන්නේ ඔහු කෙරෙහි ශ්‍රද්ධාව - විස්වාශය ඇතිවීමය.

බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය අවබෝධය පිණිස ශ්‍රද්ධාව මූලික පදනම බවය. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (2):2.5.5. වඩකී සූත්‍රය, පි. 661, EMN:95-Cankī Sutta, p. 704.

▲ **ධම්මානුකූලවාසය- Living in accordance with the Dhamma**
ධම්මානුකූල වාසය-ජීවිතය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ කායික, වාචික හා මානසික- (තුන් දොරින්) කුසල ක්‍රියාවන්හි හැසිරීමය (දසකුසලයේ හැසිරීම). එසේ ධර්මයට අනුව යහපත්ලෙසින් හැසිරෙන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට හැකියාව ඇත.**බලන්න:** දස කුසල. සටහන: ධර්මයට අනුව වාසය කිරීම පිණිස ධම්මානුකූල මගවඩාගත යුතුවේ. **බලන්න:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.6.සූත්‍රය, පි. 252, ආධ්‍යාත්මික මග. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (1) 1.5.1 සාලෙය්‍යක සූත්‍රය, පි.682, EMN:41: Sāleyyaka Sutta-The Brahmins of Sālā, p.358

▲ **ධම්ම ගුණ-Qualities of Dhamma:** ත්‍රිවිධරත්න අතුරින්, දෙවැනි රත්නය වන්නේ ධර්ම රත්නයය. පළමු රත්නය බුද්ධරත්නය වේ, තෙවැනින සංසරත්නයය. ධම්ම ගුණ යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ සත්‍ය-ධර්මයේ ඇති උතුම් ලක්ෂණයන්ය.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. “An Introduction to the Teaching of the Buddha Gotama”** by Subhadra Bhikshu: BPS: Wheel: 152 -154, 2008 (On line edition) (ධර්මය හඳුන්වාදීම, මූලික ධර්ම කරුණු විස්තර කර ඇත)

▼ **ධම්මයේ මූලික ගුණ 6 කි:** 1) **සවාක්ඛාතෝ (svākkhāto) :** ධර්මය, බුදුන් වහන්සේ මනාව දේශනා කරඇති හෙයින්, මූල මැද අග යන තුන් තැනේදීම යහපත්වන බැවින් ස්වාක්ඛාතවේ. **සටහන:** ආධ්‍යාත්මික මගේ මූල මැද හා අග යන සෑම තැන්හිම, මාර්ගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමට ධර්මය පදනම්වේ. මූල ලෙසින් ශීලයද, මැද ලෙසින් භාවනාවද, අග ලෙසින් ප්‍රඥාවද දක්වා තිබේ. 2) **සන්දිට්ඨිකො (sanditṭhiko):** ධර්මයට අනුව පිළිපදින පුද්ගලයාටම වර්තමාන ජීවිතයේදීම ආධ්‍යාත්මික මග ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගැනීමට උපකාරීවන ගුණ ධර්මයේ ඇතිබව, සන්දිට්ඨික ගුණයය. තමා විසින්ම දැකිය යුතුය තමන්ම, තම අභ්‍යන්තරහි පවතින කෙලෙස්, ආර්යමග වර්ධනය නිසා ප්‍රහීණවූ බව අවබෝධ කර ගැනීම/ දැක ගැනීම සංදිට්ඨිකය. 3) **අකාලිකො (timeless, directly visible, immediately effective):** ධර්මය එක් කලයකයට සීමිත නොවේ, ධර්ම ගුණ සෑම කාලයන්ටම ගලපා ගත හැකිය, ඕනෑම කාලයකදී යහපත ගෙනදේ, එමනිසා ධර්මය අකාලිකය. නුවනැත්තාට ධර්ම ගුණ අප්‍රමාදව-කල් නොයවා දිස්වේ, එමනිසා අකාලිකය. ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරනවිට තමන් විසින් කරන ලෞකික කුසල් කල් නොයවා විපාක දෙනබව තමන් විසින්ම දකින්නේය, කල් නොයවා විපාක දෙන, වහා විපාක දෙන ස්වභාවය පෙන්නුම් කරයි. ධර්මයේ ඇති ලෝකෝත්තර බව (supra-mundane state) නිසා, මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයාට, කල් නොයාවම තම උත්සාහයේ ප්‍රතිඵල දැක ගත හැකිවේ.**බලන්න:** අකාලික. 4) **එහිපස්සිකො (inviting one to come and see):** ධර්මය ඇවිත් බලන්න යයි කීමට සුදුසුය, ඕනෑම කෙනකුට ධර්මයට පැමිණිය හැකිය, ප්‍රශ්නකල හැකිය, එය සත්‍ය යය. 5) **ඕපනයිකො (applicable):** වෙනත්

දේට වඩා ධර්මය පළමුකොටම සිතෙහි දැරීමට සුදුසු බව ඔපනයික ගුණයෙන් පෙන්වාදේ. ධර්මය භාවිතා කර තමාගේ සිතෙහි උපදවා ගැනීමටද, අරමුණු කිරීමට ද සුදුසුය. එසේ යෙදියහැකි ගුණය ඔපනයික ගුණයවේ. ධර්මයේ සිත පිහිටුවා ගත්විට, ධර්මය විසින්ධර්මයේ ගමන්කරන්නා ධර්මය තුලට කැඳවාගෙනයන ගුණය ඔපනයිකය. 6) පච්චන්තං වේදිතබ්බො විඤ්ඤානීති (to be personally experienced by the wise): නුවණැත්තන් විසින් තමා විසින්ම ධර්මය වඩන ලද බව ද, ඵල ලබා ගත් බවද අවබෝධ කරගන්නා බව මේ ගුණයෙන් පෙන්වාදෙයි. ධර්මය අනුව පිළිපදින පුද්ගලයාට, තම සිත් තුලින්ම ධර්මයේ යහපත්බව වැටහේ. තම තමන්ගේ ප්‍රඥාවේ මට්ටම අනුව, කර්ම ශක්තිය අනුව ධර්ම අවබෝධය සිදුවේ. සටහන: දහම් ගුණ : විස්තර පිණිස බලන්න: සුවිසි මහ ගුණය, සම්පාදක: රේරුකානේ වන්දවිමල මහනාහිමි, 2005. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සලායතවග්ග: 1.7.8. උපවාණ සූත්‍රය, පි. 118, ESN: Saḷāyatana saṃyutta:70.8.Upavāṇa sutta, p.1240, අංග.නි: (6):11-නිපාත: 11.2.1. හා 11.2.2.මහනාම සූත්‍ර,පි.645, EAN:11- II Recollection, 11.1 & 12.1 Mahanama, p.570.

▼ ධම්මගුණ-සලායතන තුලින් අවබෝධකිරීම: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “යම්කිසි භික්ෂුවක් ඇසින් රූප දැක ඒවාට ඇලුන බව දන්නවා, ඒ නිසා සිත තුළ රූප කෙරහි රාගයක් ඇතිවූ බව දන්නවා... ‘රූපය දැකීම නිසා මා තුළ රාගයක් හටගත්තා’ කියා ඔහු අවබෝධ කරගනී. ‘රූපය දැකීම නිසා මා තුළ රාගයක් හටගත්තේ නැහැ’ කියා ඔහු අවබෝධ කරගනී . එලෙසින් සිතේ රාගය ඇතිවූ බව දැනගැනීම ... හෝ රාගයක් ඇතිනොවූ බව දැනගැනීම නිසා ධර්මය සන්දිට්ඨික, අකාලික, එහිපස්සිකය, ඔපනයික හා නුවණැත්තන් තමන් විසින්ම අවබෝධකර ගැනීම ආදීවූ ගුණයන්ගෙන් යුක්තය...”. සටහන්: * සෙසු සලායතන නිසා :කණ නිසා ඇසෙන ශබ්ද... ආදියෙන් ඇතිවෙන හෝ ඇතිනොවන රාගය, ඇල්ම ගැන ඉහත පරිදි අවබෝධ කරගතයුතුවේ.** මේ සූත්‍රය දේශනා කළේ උපවාන තෙරුන්ටය. මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (4): සලායතන සංයුත්ත: 1.7.8. උපවාන සූත්‍රය, පි. 118, ESN: Salayatnasamyutta, 70.8 Upavāṇa sutta, p. 1240.

▼ ධම්මය අකාලිකබව: ලොවුතුරු දහම ආකාලිකය, කම්සැප කාලික බව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. එක්සමයක මාරයා, බමුණු වෙසක් ගෙන, භාවනාවේහි යෙදුන භික්ෂු සමුහයක් වෙත පැමිණ මෙසේ පැවසූහ: “...හවත්වූ මිනිස් කම්සුව විදිත්වා. මේ අත්බවේ වින්ද යුතු සුව හැර කල් ගෙවා වින්ද යුතුවූ සුව කරා නොදුවත් වා” එවිට භික්ෂුන් මෙසේ පිළිතුරු දුන්හ: “...අපි මේ අත්බවේදීම විදින්නට ඇති සුව හැර, කල්ගෙවා විදින්නට ඇති සුව කරා නොදුවමු... අපි කල්ගෙවා විදින්නට ඇති සුව හැර මේ අත්බවේම විදින්නට ඇති සුව විදින්නොමු ...කාමයෝ කාලිකය... බොහෝ දුක් ඇත, මේ ලොවුතුරු දහම (අකාලිකය) කල් නොයවා විපාක දෙන සුළුය...”. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.3.1 සම්බහුල සූත්‍රය, පි. 240, ESN: Mārasamyutta: 21.1.A Number, p. 290.

▼ ධම්මගුණ බල සම්පන්නය: ධම්මගුණ සිහිපත් කරනවිට, කෙනෙක්තුල ඇතිවන බිය, තැනිගැනීම ආදී අප්‍රසන්න තත්වයන් මග හරවා ගත හැකිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සක්බ

සංයුක්ත: 11.1.3. ධජග්ග සූත්‍රය, පි. 414, ESN: 11: Sakkasamyutta: 3.3. The Crest of the Standard-dhajagga, p. 461.

▼ ධර්මයේ සත්‍යගුණ සිහිකිරීමෙන් ලෝක සත්ත්‍වයාට සෙනක්, ශාන්තියක් ලැබෙනබව රතන සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර:බු.නි: බුද්දකපාය: 6- රතන සූත්‍රය, පි. 35, බු.නි: සුත්තනිපාත: චූල වග්ග, රතන සූත්‍රය, පි. 87, Sutta Nipatha, The Minor Chapter: The Threefold Gem, p. 76, Translated by L Khantipalo Mills, Published by SuttaCentral, 2015.

▼ ධම්මගුණ ආවර්ජනය සමාධිය පිණිසය: ධර්මගුණ ආවර්ජනය කිරීම-අනුසතිය, සමාධියට හිතකර බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: යම් පුද්ගලයෙක් ධර්මගුණ සිහිපත්කරන අවස්ථාවේදී, ඔහුගේ සිතේ ඇති රාග දෝස හා මෝහ යන කෙළෙස් පහවියයි. එමගින් ඔහුගේ සිත සෘජුවී ධර්මය පිලිබඳ අර්ථවේදය (අර්ථ වැටහීම), ධර්මවේදය (ධර්මය නිසා සතුට ලැබීම) ඔහුට ලැබේ. එවිට ඔහුගේ සිත ප්‍රමෝදවේ. ප්‍රමෝදමත් සිතේ ශ්‍රීතිය ඇතිවේ. ශ්‍රීතිය නිසා කාය පස්සදිය ලැබේ, එමනිසා සිත සුවපත්වේ. සුවපත් සිත සමාධිය ලබාදෙයි. එම අවස්ථාවේ දී ඒ පුද්ගලයා, විෂමසහගත සිත් ඇති අය අතර ශාන්ත සිතක් ඇති, දුකට පත් අය අතර නිදුක් සිතක් ඇති කෙනෙක්වේ. ඒ ආර්ය ශ්‍රාවකයා ධර්මය ප්‍රවාහයට ඇතුළුවූ, ධම්මානුසතිය වඩන කෙනෙක් බවට පත්වේ:

“...යසම් මහානාම සමයෙ අරියසාවකො ධම්මං අනුසාරති, නෙවසු තසම් සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහ පරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවසු තසම් සමයෙ චිත්තං හොති ධම්මං ආරබ්භ, උජුගතචිත්තො බො පන මහානාම අරියසාවකො ලහති අඤ්චෙදං ලහති ධම්මචෙදං ලහති ධම්මුපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතසු පීති ජායති, පීතමනසු කායො පසුඵහති, පසුඤ්ඤායො සුඛං වෙදියති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, අයං චූචති මහානාම අරියසාවකො විසමගතාය පජාය සමප්පතො විහරති, සබ්බාපජ්ඣාය පජාය අබ්බාපජ්ඣා විහරති, ධම්මසොතසම්පනො ධම්මානුසුතිං භාවෙති”

සටහන්: * මේ සූත්‍රය වදාලේ මහානාම ශාක්‍යයන්ටය. අනුරුද්ධ තෙරුන් ගේ සහොදරයා වූ ඔහු බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපාසකයෙකි. බලන්ත: උපග්‍රන්ථය:3 මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6): 11-නිපාත: 2 අනුසති වගග, 11.2.1, 11.2.2. මහානාම සූත්‍ර,පි.645, EAN-11: Recollection, 11.1 & 12.1, Mahanama , p.570.

▼ ධම්මගුණ ආවර්ජනය කුසලය පිණිසය: ධර්මගුණ සිහිකර ඒ ගුණ සිතතුළ දාරණය කරගන්නා ශ්‍රාවකයෙක්, ලාමක අකුසල් පහ කරගැනීමට හා කුසල් සිත වඩා ගැනීමට සමත්වන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: අනුසති වගග:11.2.3. නන්දිය සූත්‍රය,පි.658, EAN-11: Recollection, 13.3, Nandiya, p.571.

▼ ධම්මගුණ දෙවියෝ අගයකරයි: ජනවසහ සූත්‍රයේදී, සනංකුමාර බ්‍රහ්මරාජයා විසින් දේවසභාවට ධර්ම ගුණ විස්තර කර, බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය මනාව දේශනාකර ඇතිබව ද අමරණියබව - නිවන පිණිස

දොරටුව විවෘත කරන ලද බවද පවසා ඇත. මූලාශ්‍ර: දීඝ.නි: (2): 5. ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209.

▼ **ධම්ම ගුණ විස්තර කරන වෙනත් සූත්‍ර: බලන්ත:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග: සන්දිට්ඨික සූත්‍ර 2කි, පි.144.

▲ **ධම්ම ගුරුවරු- Dhamma teachers:** දහම උගන්වන මහා ගුරුවරයා- ශාස්තෘන් වහන්සේ නම් බුදුන් වහන්සේය. ධම්ම ගුරුවරු -පුදපුජා කලයුතු ගින්නක්ය- දකිණෙය්‍ය අග්නි. බලන්ත: දකිණෙය්‍ය අග්නි.

▲ **ධම්ම චක්‍රය-Dhamma wheel:** තථාගත සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ කරුණු 5 ක් සහිතව නවලෝකෝත්තර ධම්ම චක්‍රය පවත්වන සේක. ඒ ශ්‍රේෂ්ඨ චක්‍රය ලෝකයේ බ්‍රහ්ම, දේව, මාර, මිනිස් ආදීවූ කිසිවෙකුට ආපසු පෙරලිය නොහැකිය (ප්‍රතිවර්තනය): 1) අර්ථය දන්නේය (අක්කංඝු ව හොනි). කුමක් යහපත්ද ? යන්න පස් ආකාරයකින් අවබෝධ කර ඇත (පංචවිධ අර්ථ): තමාගේ අර්ථය, අන්‍යයන්ගේ අර්ථය, දෙපක්ෂයේම අර්ථය, වර්තමානය පිණිස ඇති අර්ථය, අනාගතය පිණිස ඇති අර්ථය. 2) ධර්මය දන්නේය (ධම්මඝ්‍රාහු ව හොනි). සතර ධර්මය අවබෝධ කර ඇත: චතුසත්‍ය. 3) මාත්‍රය දන්නේය (මත්තඝ්‍රාහු ව හොනි) සිව්පසය ගැනීම පිලිබඳ පමණ දන්නේය. 4) කාලය දන්නේය (කාලඝ්‍රාහු ව හොනි): එනම් විවේකසුවයෙන් වාසය කලයුතු කාලය, ජානසමාපත්ති ඇතිව වැඩසිටීමේ කාලය, ධර්මය දේශනා කිරීමේ කාලය, වාරිකාවේ යෙදීමේ කාලය. 5) පිරිස (පරිඡය) දන්නේය (පරිසඝ්‍රාහු ව හොනි): එනම් තමන්වහන්සේ හමුවට එන පිරිස කවරේද යන්න: ශාකාය, බ්‍රාහ්මණ, වෛශ්‍ය, ශුද්‍ර, ශ්‍රමණ ආදී ලෙසින්. සටහන්: * මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, තමන් වහන්සේගේ දෙටු පුත්වැනි, සැරියුත් තෙරුන් (ජේෂ්ඨ ශ්‍රාවක) ඉහත කරුණු 5 සහිතව, ධම්ම චක්‍රය පවත්වන බව පෙන්වා ඇත. ** ධම්මරාජවූ බුදුන් වහන්සේ, ධර්මය ඉහලින් තබාගෙන, ධර්මයට පුද සත්කාර කරමින්, ධර්මය ධජය ලෙසින් ගෙන, ධම්ම චක්‍රය පවත්වන සේක. ** උන්වහන්සේ හික්ෂු හික්ෂුණින් හට, උපාසක, උපාසිකාවන්ට, මග පෙන්වා දෙමින් ඔවුන්ට යහපත් රැකවරණය ලබාදේ. සෙවිය යුතු දහම සෙවීමට, නො සෙවියයුතු දහම නො සෙවීමට, වාසය සුදුසු හා නුසුදුසු තැන් ආදිය ගැන අවශ්‍ය උපදෙස් ලබාදේ.

සටහන: බුදුසසුනේ ප්‍රථමවරට ධම්ම චක්‍රය පැවැත්වූවේ බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රථම ධම්ම දේශනාවේදීය. බලන්ත: ධම්මවක්කජ්ජවත්තන සූත්‍රය, සංයු.නි: (5-2), පටිසම්භිදා 2: ධම්මවක්ක කථා. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:රාජවග්ග: 5.3.4.1, 5.3.4.2, 5.3.4.3 සූත්‍ර, පි.264.

▼ **ධම්මචක්‍රය** ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මයය. එය, ඉතා උතුම් නිසා, ශ්‍රේෂ්ඨනිසා අනර්ඝනිසා, බ්‍රහ්මචක්‍රය (The Wheel of Brahmā) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සටහන: බුදුන් වහන්සේ ධම්ම චක්‍රය හැරවීම පිලිබඳ විස්තර: බලන්ත: ධම්මවක්කජ්ජවත්තන සූත්‍රය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය, පි. 90, EAN:10: 21.1. The Lion, p. 499, ම.නි: (1): 1.2.2. මහාසිහනාද සූත්‍රය, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion’s Roar, p.160.

▼ **ධම්මචක්‍රය පැවත්වීම**
“...මහණෙනි, සැරියුත් තෙමේ, තථාගතයන් විසින් පවත්වන ලද

අනුක්තරවූ ධම්මචක්‍රය, මනා කොටම පවත්වයි”. (Sāriputta properly continues to keep in motion the unsurpassed wheel of the Dhamma set in motion by the Tathāgata.). මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (1):1 නිපාත: එතග්ගපාළිය:1.13.26 සූත්‍රය, පි.84, EAN:1: 187.18: sutta,p.44.

▲ ධම්ම චක්‍ර:පාලි: ධම්මචක්‍ර- Eye of the Dhamma: ධම්මචක්‍ර - දහම් ඇස ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපත්ති මාර්ගඵල ලැබීමය. පංචනිවරණ පහවීමෙන් පිරිසුදුවූ සිත, චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිස යහපත් ලෙසින් යොමු කරන පුද්ගලයාහට ධර්මයේ මූලික න්‍යායයක් වූ ‘හටගැනීමේ ස්වභාවය ඇති දේ, නැතිවියාමේ ස්වභාවය ඇත’ ය යන නුවණ පහළවේ. එම නුවණ ඇතිවීම - හේතු ප්‍රත්‍ය පිලිබඳ දැනනය ඇතිවීම දහම් ඇස පහළවීමය, දහම් මගේ පළමු පියවරවූ සෝතාපන්න වීමය. සටහන: බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රථම දහම් දේශනාව වූ, ධම්මචක්‍ර ජපවත්වන සූත්‍රයේ දී චතුසත්‍ය අවබෝධ වීම මගින් තමන්වහන්සේට පෙර නො ඇසූ ධර්මය පිලිබඳ දහම් ඇස පහළවූ බව වදාරා ඇත. එලෙස, බුදුන් වහන්සේ, සියලු කෙළෙස් පහකර උතුම් සම්බෝධිය සාක්ෂාත් කරගත්හ.

▼ ධම්මචක්‍රජපවත්වන සූත්‍රය ශ්‍රවණය කල ආයුෂ්මත් කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන්හට, ‘යම්කිසි ධර්මයක් ප්‍රත්‍යයෙන් උපන්නේ වේ ද, ඒ සියලු ධර්මතා නිරුද්ධවීමේ ස්වභාවය කොට ඇතය’යි රාගාදී රජස් රහිතවූ, පහවූ (දිට්ඨිවිච්චිඡා) මල ඇති සෝතාපත්ති මාර්ග දැනනය -දහම් ඇස පහල වූයේය: “ඉමසම්ඤ්ඤව පන වෙය්‍යාකරණසම්භංගඤ්ඤමානෙ ආයසමනො කොණ්ඩඤ්ඤස්ස වීරජං වීතමලං ධම්මචක්‍රං උදපාදි ‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම’ නති” (And while this discourse was being spoken, there arose in the Venerable Kondañña the dust-free, stainless vision of the Dhamma: ‘Whatever is subject to origination is all subject to cessation’) මූලාශ්‍ර: වින.පි: මහාවග්ග 1: 22 : පි. 101, සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මචක්‍රජපවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: Saccasamyutta: 11.1 Setting in Motion the Wheel of the Dhamma, p. 2276.

▼ චතුරාර්ය සත්‍ය ධර්මය බුදුන් වහන්සේ, යසකුලපුත්‍රයාහට (පසුව යසකුලපුත්‍ර තෙර) දේශනා කල අවස්ථවේදී, ඔහුට දහම් ඇස පහළවිය. බලන්න: අනුපූර්ව කථා. මූලාශ්‍රය: වින.පි: මහාවග්ග 1: 8: පි. 110.

▼ උග්ග විසාලානුවර ගහපති හා උග්ග හත්ථිගාම ගහපති යන ගිහි උපාසකයන්හට, බුදුන් වහන්සේ පළමු හමුවීමේදීම, දේශනා කල ධර්මය අසා දහම් ඇස පහලවූහ. එම ගුණය ඔවුන්ට ඇති අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූත ගුණයන්ගෙන් එකකි. බලන්න: අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූත ගුණ.

▼ වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. ධම්මචක්‍ර- දහම් ඇස : “ධම්මචක්‍ර හෙවත් දහම් ඇස පහළවීම යනු මේ ලෝකයේ පැවැත්ම පිලිබඳව තත්වය අවබෝධවීමය- යථාබව (සෝතාපන්න වීමය) එනම් ඉදපපවචයතා - හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මතාව අවබෝධ වීම. “ යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බං තං නිරොධ ධම්මං- යම් හේතුවක් නිසා ඇතිවන දේ ඒ හේතුව නැතිවීමෙන්

නැතිවී යනවා”. “දිය සුළිය: පි.7: කටුකුරුන්දේ ඤාණනන්ද හික්බු, පහන්කනුව ධර්ම දේශනා, ධර්මග්‍රන්ථ මුද්‍රණ භාරය, 2005.

▲ **ධම්ම චේතිය- Dhamma chetiya:** ධම්ම චේතිය ලෙස මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, ත්‍රිවිධ රත්නයේ අනගිබවය. පසේනදී කෝසල රජ, මෙහිදී ධම්ම චේතිය ගුණ වර්ණනා කර ඇත. එම වම්ම චේතිය, ඉගෙනගැනීමට, සිහියේ දරාගැනීමට, පුහුණු කිරීමට බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාළහ. ධම්ම චේතිය, අර්ථසහිතය, ආදී බ්‍රහ්මචාරිකය යි මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: ම.නි: (2): 2.4.9 ධම්මචේතිය සූත්‍රය, පි.566.

▲ **ධම්ම වරියාව හා අධම්ම වරියාව- conduct in accordance with the Dhamma & conduct contrary to the Dhamma:** ධම්මවරියාව යනු ධර්මයට අනුකූලව හැසිරීමය, කුසල් සහගතය. අධම්මවරියාව යනු ධර්මයට එරෙහිව- පටහැනිව හැසිරීමය, අකුසල් සහගතය. කය වචන හා සිත යන තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියාවන්හි යෙදීම ධම්මවරියාව යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එසේම, තුන් දොරින් කරන අයහපත් ක්‍රියා- විෂම ක්‍රියා වන්නේ යෙදීම අධම්මවරියාව වේ. ධම්මවරියාව මගින් කෙනෙක් සුගතියට පමුණුවන අතර අධම්මවරියාව නිසා කෙනෙක් දුගතියට යයි. බලන්න: දසකුසල හා දස අකුසල. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: කරජකාය වගභ: 10.5.1.10. අධම්ම වරියා සූත්‍රය, පි.586, EAN:10: 220.10: Conduct contrary to the Dhamma, p. 561.

▼ **ශිභිගෙය හැර පැවිදිවූ සංඝයා විසින් අධම්ම වරියාව හැර ධම්ම වරියාවට අනුව වාසය කලයුතු ආකාරය මෙහි දක්වා ඇත.** මූලාශ්‍රය: බු.නි: සුත්තනිපාත: චූළවග්ග: 2-6 කපිලසූත්‍රය, පි.104.

▼ **මෙහිදී සැරියුත් මහා තෙරුන්, කෙනෙක් අධම්ම වරියාවේ හැසිරීමට හේතු හා කෙනෙක් ධම්ම වරියාවේ හැසිරීමට හේතු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.** මූලාශ්‍රය: ම.නි: (2): 2.5.7 ධනඤජානි සූත්‍රය, පි.696

▲ **ධම්ම ඤාණය- Dhammanana:** ධම්ම ඤාණය (ධම්මේඤානය-ධමෙම ඤාණං) යනු ධර්මය පිලිබඳ ඇති පූර්ණ අවබෝධයය. මෙය ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස උපදවගතයුතු සතර ඤානයන්ගෙන් එකකි. බලන්න: උත්පාදයිතවා ධර්ම.

▲ **ධම්මඤ්ඤ- Dhammanu:** ධම්මඤ්ඤ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ දේශනා කර වදාළ සූත්‍ර, ගෙයිය... ආදීවූ නව අංග ධම්මයන් යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගත මහණ/මෙහිණිය ධම්මඤ්ඤ ලෙසින් හඳුන්වයි. බලන්න: නවාංග ශාසනාශාසනය. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.2.4 ධම්මඤ්ඤ සූත්‍රය, පි.464

▲ **ධම්මචයිති ඤාණය- Dhammatthi nana:** හේතුප්‍රත්‍ය ධර්මතා පිලිබඳ පිරිසිදු දැනගැනීමේ නුවන ධම්මචයිති ඤාණයය. විස්තර පිණිස බලන්න: බු.නි: පටිසම්භිදා 1:ඤාණකථා: 4 ධම්මචයිති ඤාණය, පි.116.

▲ **ධම්ම තණ්හාව- craving for mental phenomena:** සිතීන් සිතන සිතුවලි පිලිබඳ ඇති ඇල්ම, ධම්ම තණ්හාවය. විඤාණය නිසා භටගන්තා තණ්හාවය- ආශාවන්ය-(පස් ඉඳුරන්ගෙන් අල්ලා ගන්නා දේ පිලිබඳ ඇති ඇල්මය-විඤාණ හැර). අපූර්වදේ ගැන, මනස්කල්පිත දේ ගැන, දුරඅවබෝධ-භවාත්මක කරුණු, බුද්ධිමය පර්යාය, වේදනා හා චිත්තවේගී

අවස්ථා ආදිය පිලිබඳ විඥාණයේ ඇතිවන ආශාවන්ය. බලන්න: තණ්හාව.

▲ **ධම්මස්ථ-Dhammastha:** සත්‍යකථා කරණ, ධම්ම විනිශ්චය යහපත් ලෙසින් පිහිටි පුද්ගලයා ධම්මස්ථය යි මෙහි දක්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: බු.නි: ධම්මපදය: 19: ධම්මස්ථ වග්ග: පි.116.

▲ **ධම්ම දූතසේවය- Missionary:** ධම්ම දූතසේවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා පිරිස අතරට පැමිණ ධර්මය දේශනා කිරීමය, ප්‍රචලිත කිරීමය. බලන්න: දූත කර්ම

▲ **ධම්මදින්න උපාසක-Dhammadinna upasaka:** බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධම්මදින්නා තෙරණිය-Dhammadinna Therani:** බලන්න: උපග්‍රන්ථය:2

▲ **ධම්මමගේ දියුණුව- Progress in the Path:** වෙළඳාමේ දක්ෂ වෙළෙන්නදා, මහා ධන සම්පත් ලබා තමාගේ ජීවිතමග දියුණු කරගනී. ගුණ 3 ක් ඇති හික්ෂුව මහා කුසල් ඇතිකර දහම් මග දියුණු කරගැනීමට සමත්වේ. 1) **තීක්ෂණ ඇස:** වතු සත්‍ය යහපත් ලෙසින් දැකීමේ හැකියාව ඇතිබව 2) **වගකීම:** අකුසල පහ කර ගැනීමට හා කුසල් ඇතිකර ගැනීමට අවශ්‍ය වීරිය උපදවා ගැනීමේ වගකීම අවබෝධකිරීම 3) **අනුග්‍රාහකයන් ලැබීම-** ධර්මයේ බහුගුණ, ධර්මයේ දක්ෂ උතුම් හික්ෂුන් නිතර හමුවූ, ධර්ම කාරණා පිලිබඳ කරුණු පහදා ගැනීමට හැකිවීම. එම ගුණ නැති කෙනා, අදක්ෂ වෙළෙන්නදා නො දියුණුවන ලෙසින්, දහම් මගේ පිරිහීමට පත්වේ. බලන්න: වෙළෙන්නදා උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (2): 3 නිපාත: 3.1.2.9 -10 සූත්‍ර 2කි, පි. 256, EAN:3: 19.9 & 20.10 Shopkeeper, p. 84.

▼ **ධම්මමග ආරක්ෂා කරගැනීමට උපකාරීවන ධර්මතා 10ක්** මෙහිදී පෙන්වා ඇත. බලන්න: නාඨකරණ ධම්ම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.7 ප්‍රථම නාඨකරණ සූත්‍රය.

▼ **ධම්ම මග අවහිර කරන ධර්මතා 10ක්** මෙහිදී පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.3 වෙනොබ්ල සූත්‍රය.

▲ **ධම්ම දායාදය-Heirs in Dhamma:** ධම්ම දායාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධම්මවිනය උරුම කරගෙන වාසය කිරීමය.

“මහණෙනි, මගේ ධර්මයට දායාද වන්න, ආම්භයට දායාද නොවන්න”. සටහන්: * ආම්භය යනු සිව්පසයය. ** හික්ෂුව, ධර්මය දායාද කරගන්නා පිළිවෙත, සැරියුත් තෙරුන් මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍ර: ම.නි: (1): 1.1.3 ධම්මදායාද සූත්‍රය, පි. 50, EMN:3 Heirs in Dhamma, p.85.

▲ **ධම්මදේශනාව- Discoursing Dhamma:** බුදුන් වහන්සේ, ධර්මය දේශනාකොට වදාළේ, ලෝක සත්ත්වයන් හට සසරින් ගැලවීමේ මාර්ගය පෙන්වා දීම පිණිසය. තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරන ක්‍රම 2කි: 1)

සැකෙවින් 2) විස්තරාත්මකව. මූලාශ්‍ර: අංග.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 144, EAN: 2: 14.4 Sutta, p. 58.

▼ නිවැරදි අර්ථයද නිවැරදි ධර්මයද සහිතව, හික්ෂුන් ධර්මය දේශනා කරන්නේ නම්, ඔවුන් බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිස, අර්ථය පිණිස කටයුතු කරන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දී ඇත. එලෙස කටයුතු කරණ සංඝයා බොහෝ කුසල් රැස්කරගනී, සසුන පවත්වා ගැනීමට, ආරක්ෂා කිරීමට කටයුතු කරයි. එහෙත්, වැරදි අර්ථයද වැරදි ධර්මයද සහිතව, සංඝයා ධර්මය දේශනා කරන්නේ නම්, ඔවුන් බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිස, අර්ථය පිණිස කටයුතු නො කරයි. එසේ කිරීමෙන් ඔවුනට බොහෝ අකුසල සිදුවේ, සසුනට හානි ඇතිවේ, සසුන අතුරුදහන් වීමට කටයුතු සිදුවේ. මූලාශ්‍ර: අංග. (1): 2 නිපාත: 2 .1.4.10 සූත්‍රය, පි.172, EAN: 2 : 41.10 Sutta, p. 63.

▼ ධර්මය දේශනා කිරීමේ පරමාර්ථය වන්නේ, මෙලොවදී ඇතිවන ආසව සංවරකරගැනීමට හා පරලොව විපාක දෙන ආසව විනාශ කිරීම පිණිස බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. බලන්න: ආසව. මූලාශ්‍ර: දීඝ.නි: (3): 6 පාසාදික සූත්‍රය-(16), පි. 210, EDN: 29.The delightful discourse-(22), p. 318.

▲ ධම්මදස්සි බුදුන් වහන්සේ- Buddha Dhammadassi: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි ධම්මදස්සි බුදුන් වහන්සේ පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. බලන්න:බුද්ධවංශ පාලි:15: ධම්මදස්සි බුදුන්වහන්සේ.

▲ ධම්ම ධාතුච: පාලි:ධම්මධාතු:Dhamma Dhathu- penetration of the principles of Dhamma: තථාගතයන් වහන්සේ සතු ‘සියල්ල දක්නා නුවණ’ ධම්මධාතුච ලෙසින් පෙන්වා ඇත.

“ යම් ධර්ම ධාතුචක් යහපත් ලෙසින් පිළිසිඳ දන්නා නිසා තථාගතයන් වහන්සේ, පෙර විසූ බුදුවරු මෙබඳු උපත් ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු නම් ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු ගෝත්‍ර ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු සිල් ඇත්තෝවුහ,මෙබඳු දහම් ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු නුවණ ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු විහරණ ඇත්තෝවුහ...” ආදී ලෙසින් තමන්වහන්සේට පෙර වැඩ විසූ බුදුවරු පිලිබඳ දැනගතයුතු සියලු දේ දැකිය හැකිබව, දත හැකි බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

“තථාගතඤ්ඤාවෙසා හිකබ්වෙ ධම්මධාතු සුප්පට්ඨිඤා යඤ්ඤා ධම්මධාතුයා සුප්පට්ඨිඤා තථාගතො අතීතෙ බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ ඡින්නපපඤ්ඤෙව ඡින්නවට්ඨමෙ පරියාදීන්නවට්ඨෙට සබ්බදුකබ්වීතිවතො ජාතිතොපි අනුසාරති, ගොතතොපි අනුසාරති, සාවකසන්නිපාතතොපි අනුසාරති....”. (The Tathāgata understands these things...by his own penetration of the principles of Dhamma) සටහන්: * මෙහිදී විපස්සි සිට කාශ්‍යප තෙක් පෙර බුදුවරු සන්දෙනා පිලිබඳව විස්තර දක්වා ඇත. බලන්න: අතීතයේ වැඩසිටි සම්මා සම්බුදුවරු. මූලාශ්‍ර: දීඝ.නි: (2): 1.මහාපදාන සූත්‍රය, 14 ඡෙදය, පි. 18, EDN: 14 Mahāpadāna Sutta, p. 150.

▼ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ තථාගතයන් පහළවුවද, පහළ නොවුවද: සියලු සංඛාර අනිත්‍ය...දුකය...අනාත්මය යන ධම්මධාතුච

එලෙසම පවතින බවය. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (1)3
නිපාත: යොධාජීවච්ඡේ: 3.3.4.4. සූත්‍රය, පි.552.

▲ **ධම්ම නානත්වඤානය- Dhamma Nanathwanana:** ධම්ම නානත්වඤානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නවධර්මයන් පිරිසිඳ දැනගැනීමේ ප්‍රඥාවයය. මූලාශ්‍රය: බු.නි. පටිසම්භිදා 1: 19 ධම්ම නානත්වඤානය, පි.184.

▲ **ධම්මානුසාරී:** පාලි: ධම්මානුසාරි-Dhamma-follower/devotee: ධර්මය යහපත්ලෙසින් දැක පිළිගත් ආර්ය ශ්‍රාවකයා ධම්මානුසාරී ය. ඔහු උත්තම දසපුද්ගලයන්ගෙන් කෙනෙකි, ආර්ය පුද්ගලයන් සත්දෙනාගෙන් කෙනෙකි. ඔහුගේ දහම් මග තියුණුය, ධර්මය නිරුත්සාහයෙන් අවබෝධවේ. ඔහුට මාර්ගය ඉක්මනින් සාක්ෂාත් කර ගැනීමට හැකිය. මුවහත් පිහියකින් කෙසෙල් බඩයක් කපන ලෙසින් පහසුවෙන් කෙළෙස් කපාදැමිය හැකිය. බලන්න: ESN: note: 198, p. 2412. සටහන්: * සෝතාපන්න බවට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණ පුද්ගලයා ධම්මානුසාරීය. බලන්න: ආධ්‍යාත්මික පංචඉන්ද්‍රිය, ඉන්ද්‍රියනානත්වය.

▼ **අභ්‍යන්තර ආයතන 6 (වක්ඛු ආදී) -අනිත්‍යය, වෙනස්වේ,** විපරිනාමවේ. ඒ බව යථා ලෙසින් දකින ආර්ය පුද්ගලයෝ සෝතාපන්න නොවී කල්‍රිය නොකරයි, ඔහු ධම්මානුසාරී ආර්ය පුද්ගලයෙකි. බලන්න: සෝතාපන්න. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්ත: 4.1.1. වක්ඛු සූත්‍රය, පි. 470, ESN: 25: Okkantismyutta: 1 The eye, p. 1140.

▲ **ධම්මානුස්සති භාවනාව- Recollection of the qualities of Dhamma** ධම්මානුස්සති (අනුසති) භාවනාව (ධම්මානු සතිය) දහම් ගුණ සිහිපත්කර සිත එකඟ කර ගැනීමය- සමාධිය ලැබීමය. මේ භාවනාව නිවන පිණිස පවතී. බලන්න: අනුසති භාවනා, ධම්මගුණ. සටහන: කටයුතු බහුල ජීවිතයක් ඇති ගිහියන්ට සුදුසු භාවනාවකි. බලන්න: ගිහියන්ට උපදෙස්. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **ධම්මානුපස්සනාව-Dhammanupassana:** දීඝ.නි: හා ම.නි: සතිපට්ඨාන සූත්‍රයන්හි, දහම් කරුණු විමසා බැලීම ධම්මානුපස්සනාව බව පෙන්වා ඇත. බලන්න: චතුසතිපට්ඨාන.

▼ **ධම්මවිනයේ දක්ෂ භික්ෂුව කරුණු 11ක් සපුරා ගෙන ධම්මානුපස්සනා** සාක්ෂාත් කරගන්නා බව මෙහි පෙන්වා ඇත. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (6) 11 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග සූත්‍ර, පි.704.

▲ **ධම්මානුධම්ම පටිපන්න:** පාලි: ධම්මානුධම්මපටිපන්නා- Dhmmannudamma patipanna: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඤාන යන ධර්මතා පිලිබඳ කළකිරීම පිණිස, නොඇල්ම පිණිස, නිරෝධය පිණිස පුරුදු පුහුණුව ලබන භික්ෂුව ‘ධම්මානුධම්මපටිපන්න- ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපන්න’ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▲ **ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව:** පාලි: **ධම්මානුධම්මසව්පනි -Dhammanu Dhamma patipada:** ධර්මයට අනුකූලව, දුකින් මිදීමට කටයුතු කිරීම, ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාවයය (practising in accordance with the Dhamma). එම ප්‍රතිපදාවට බැසගත් පුද්ගලයා “ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න” යයි හඳුන්වයි. එවැනි පුද්ගලයා කතා කරන්නේ නම්: දසධර්ම කතා පමණක් කතා කරයි, සිතන්නේ නම් නෙක්කම්ම ආදී ධර්ම විතක්ක පමණක් මෙනෙහි කරයි. උපෙක්කා සහගතව, සිහි ඇතිව, නුවණ ඇතිව වාසය කරයි. එවැනි මහණ, ධර්මය අරමුණු කොට ඇති සමට හා විදර්ශනාව වඩයි, ඔහුට 37ක්වූ බෝධි පාක්ෂික ධර්මතා පිහිටයි. සෑම ඉරියව්වකදීම, කෙළෙස් සන්සිඳවීම ගැන සිත යොදන ඔහු ඒකාන්තයෙන්ම නිවන ලබයි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** අටුවාවට අනුව: “when he is practising the preliminary portion of the practice that is in conformity with the ninefold supramundane Dhamma (the four paths, their fruits, and Nibbāna)”. **බලන්න:** ESN:note 51: p.1177. මූලාශ්‍ර: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.4.6 අශුභානුදර්ශී සූත්‍රය, පි. 45, 3.4.7 ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න සූත්‍රය, පි.456.

▼ **ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න පුද්ගලයා,** පංචඋපාදානස්කන්ධය (රූපය ආදී) ගැන නිබ්ද්දාව ඇතිකරගනිමින්, ඒවායේ අනිත්‍යබව මෙනෙහි කරමින්, ඒවා නිසා ඇතිවන දුක දකිමින්, ඒවායේ අනාත්මබව දකිමින් වාසය කලයුතුය යි මෙහි දක්වා ඇත. එය, දුකින් මිදීමේ මගය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි (3) බන්ධසංයුත්ත: නතුම්භාකවග්ග: 1.1.4.7-10 අනුධම්ම සූත්‍ර, පි.98, ESN: Khandasamyutta: 39.7 - 42.10 suttas 4, In accordance with the Dhamma, p. 1029.

▼ **ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව අනුගමනය,** සෝතාපන්න වීමට අවශ්‍ය අංග 4 න් එකකි. **බලන්න:** සෝතාපන්න.

▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව බොහෝ උපකාරීවේ-බහු උපකාර ධර්මයකි. මූලාශ්‍ර: දීස.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ධම්මපරියාය:** පාලි: **ධම්මපරියායං- Dhamma Theme:** ධම්ම පරියාය ලෙසින් මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ ධර්ම දේශනාවය, දේශනාවට ඇතුළත් ධර්ම කරුණුය-තේමාවය. **බලන්න:** සංසප්පනිය ධර්ම පරියාය.

▼ **බහුධාතුක සූත්‍රයේ දී** බුදුන් වහන්සේ 1) ධාතු කුසලතාවය 2) ආයතන කුසලතාවය 3) පටිච්චසමුප්පාදය පිලිබඳ කුසලතාවය 4) ස්ථාන අස්ථාන දන්නා කුසලතාවය පිලිබඳ විස්තරකර ඇත. සූත්‍රය අවසානයේදී ආනන්ද තෙරුන් එම දේශනාවේ-පරියායේ නම-තේමාව ඇසූ විට බුදුන් වහන්සේ වදාළේ එම ධර්මකරුණු: “බහුධාතු”, “වතුචක්‍ර” (වතුපරිවට්ටා), “දහම් කැඩපත”(ධම්මාදාසොති), “අමත බෙරය”(අමතදුඤ්චිතිපි) , “අනුත්තර සංග්‍රාමවිජය” (අනුත්තරො සඬගාමවිජයො) ලෙසින් සිහියේ දරා ගත යුතුබවය. (The Many Kinds of Elements, The Four Cycles, The Mirror of the Dhamma, The Drum of the Deathless, The Supreme Victory in Battle). මූලාශ්‍ර: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▲ **ධම්ම පරියාය - ඉන්ද්‍රිය පිලිබඳ - Method of exposition of faculties:**
 මේ ධම්ම පරියාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ඉන්ද්‍රිය පහ හා බලපහ (පංච ඉන්ද්‍රිය හා පංච බල) අතර ඇති අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයය. එනම්, පංච ඉන්ද්‍රිය, පංච බල බවට පත්වීම හා පංචබල, පංච ඉන්ද්‍රිය බවට පත්වීමය. පංච බල ඇත්නම් පංච ඉන්ද්‍රිය ඇත, පංච ඉන්ද්‍රිය ඇත්නම් පංච බල ඇත. සටහන: හික්ඛු බෝධි හිමිට අනුව මේ දෙක අතර ඉතා වැදගත් වෙනස්කමක් නැත. බලන්ත: ESN: note: 230, p.2415. මේ පිලිබඳ දැක්වූ උපමාව: එක් ගංගාවක් නැගෙනහිරට බරව ගලයයි, එහි මැද දුපතක් වේ. එම ගංගාව එකක් ලෙසින් හෝ ගංගා 2ක් ලෙසින් හෝ පෙන්විය හැකිය. පළමු ක්‍රමයට අනුව දුපතේ නැගෙනහිර ඇති ජලය හා දුපතේ බටහිරට ඇති ජලය එකම ගංගාව ලෙසින් සැලකීම. දෙවන ක්‍රමයට අනුව: දුපතේ උතුරින් ඇති ජලය එක් ගඟක් ලෙසින්ද, දුපතට දකුණින් ඇති ජලය දෙවන ගඟ ලෙසද සැලකීම. එලෙස සලකන විට සද්ධා ඉන්ද්‍රිය, සද්ධා බලයය (ආදිවශයෙන්). බලන්ත: දුපත උපමාව: උපග්‍රන්ථය: 5 මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුක්ත: ජරාවග්ග: 4.5.3 සාකෙත සූත්‍රය, පි.414.ESN:48: Indriyasamyutta: 43.3. Saketha, p.1975.

▲ **ධම්මපරියාය සෝකසල්ලහරණ- Method of exposition of extraction of the dart of sorrow:** මේ ධම්ම පරියාය භාවිතා කරන්නේ සිතේ ඇතිවන මහා දුක්-ශෝකය නැතිකර ගැනීම පිණිසය. එක්සමයක්, නාරද තෙරුන්, මුණ්ඩ රජුගේ ශෝකය පහ කිරීම පිණිස වදාළ දේශනය, සෝකසල්ලහරණ ධම්ම පරියාය බව මෙහි දක්වා ඇත. බලන්ත: උපග්‍රන්ථය: 1,3. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: 5.1.5.10 සෝකසල්ලහරණ සූත්‍රය, පි.112.

▲ **ධම්ම ප්‍රවාහය - Dhamma Stream:** ධම්ම ප්‍රවාහය -ධම්ම සෝතය- දහම නැමති දිය පහර, ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් කෙනෙක් ශීලය පරිපූර්ණ කරගත්විට, එම ගුණය සෙසු ධර්ම ගුණ පූර්ණ කරමින් ක්‍රම ක්‍රමයෙන් එම පුද්ගලයා විමුක්තිය දෙසට ගෙනයෑමය.

“ධර්මය විසින්, ධර්මය අනුක්‍රමයෙන් සපුරාගත්විට, ධර්ම ප්‍රවාහය විසින් මෙතෙර (සසර) සිට එතෙරට (නිවන) දක්වා ගෙනයයි”:
 “ඉති බො හිකබ්වෙ ධම්මා ව ධම්මෙ අභිසනාඤ්ඤති. ධම්මා ව ධම්මෙ පරිපූරෙත්ති අපරා පාරඛගමනායාති” (Thus, bhikkhus, one stage flows into the next stage, one stage fills up the next stage, for going from the near shore to the far shore.). මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):11 නිපාත:නිසසය වග්ග: 11.1.2 න වෙනනාය කරණිය සූත්‍රය,පි.614, EAN: 11 : Dependence:2.2 Volition p.566.

▼ **කෙනෙක් බුදුගුණ, දහම්ගුණ, සහගුණ, ශීලයේ ගුණ, වාගගුණ, දේවගුණ ආවර්ජනාකරනවිට (අනුසති භාවනා) , ඔහු, අසමවූ ජනයා (රාග දෝස මෝහයෙන් මැඩුණ මිනිසුන්) අතර සමතුලිතව වාසය කරයි, දුකින් පෙළෙන ජනයා අතර නිදුකින් වාසය කරයි. ඔහු ධර්ම ප්‍රවාහයට (ධර්ම සෝතයට) ප්‍රවිෂ්ඨව ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. බලන්ත: අනුසති භාවනා. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6):11 නිපාත: අනුසති වග්ග: 11.2.1 මහානාම සූත්‍රය,පි.645, EAN: 11: Recollection: 11.1 Mahanama , p.570.**

▲ **ධම්ම යුගල- Pairs of Dhamma:** ධම්ම යුගල (ද්වම ධම්ම) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ දහම් කාරණා දෙකක් යුගලයක් ලෙසින් ගැනීමය. **බලන්න:** යුගල ධම්ම කරුණු .

▲ **ධම්මයෝගී-Dhamma specialists:** ධම්මයෝගීන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ විශාරදබව ඇති ධම්ම කලීක භික්ෂුන්ය. ඔවුන් විස්මය දනවන (astounding) පුද්ගලයන්ය, ඔවුන් ධර්මයේ ගැඹුර- ස්කන්ධධාතු, අර්ථ, විදර්ශනා සහිත මාර්ග ප්‍රඥාව විනිවිද දුටු උතුමන්ය. ඔවුන් දුර්ලභය. එමනිසා, ධ්‍යායි භික්ෂුන් (භාවනායෝගී) පමණක් නොව, ධර්මයෝග (ධම්මකලීක) භික්ෂුන් කෙරෙහිද පැහැදී , ඔවුන්ගේ ගුණ පවසමින් වාසය කලයුතුය. මේ හැම ලෝකයාගේ සුව සෙත පිණිස කටයුතු කරති. **සටහන:** මහාචාර්යවරුන්, මේ අවවාද අනුසාසනා වදාලේ ඇතැම් සංඝයා, භවනා යෝගීන් පමණක් පසසන නිසා එම වැරදි ආකල්පය නිවැරදි කිරීම පිණිසය. **බලන්න:** ධ්‍යායි මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග: 1.6.5.4 මහාචාර්යවරුන්, පි.142.

▲ **ධම්ම යානය-Dhamma vehicle:** ධම්ම යානය නම් ආර්යඅට මගය. **බලන්න:** ආර්යඅටමග.

▲ **ධම්මරාජ- King of the Dhamma:** තථාගතයන්වහන්සේ ධම්ම රාජයාය, දහමේ ස්වාමියාය. **බලන්න:** තථාගතයන්වහන්සේ, බුද්ධතාම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: රාජවග්ග: 5.3.4.3 ධම්මරාජ සූත්‍රය, පි.266.

▲ **ධම්මරත්නය-Dhammarathna:** ධම්මරත්නය, ත්‍රිවිධ රත්නයේ දෙවෙනි රත්නයය. රතනසූත්‍රයේ, ධම්ම රත්නයේ ගුණ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ත්‍රිවිධරත්නය.

▲ **ධම්මාරාම-Dhammaraama:** ධම්මාරාම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය ආරාමයක්- වාසස්ථානයක් කරගෙන ජීවත්වීමය. එවැනි පුද්ගලයෝ, මේ ජීවිතයේදීම සුවයෙන් හා සැපයෙන් සිටිති.

මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.4 සුඛ සෝමනස්සසූත්‍රය, පි.254.

▲ **ධම්මරසය- Flavor of Dhamma:** බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මයේ ඇත්තේ එක් රසයකි, එනම් විමුක්ති රසය. මාර්ග ඵල සාක්ෂාත් කරගැනීම නිසා ආර්යෝ ලබන විමුක්ති රසය අග්‍රතම රසයවේ. මාර්ගය සාක්ෂාත් වීම නිසා ලබන අර්ථරසය හා ඵල සාක්ෂාත් වීම නිසා ලබන ධම්ම රසය, මගින් විමුක්ති රසය ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: එකධම්මපාළිය: 1.16.4.15 සූත්‍රය, පි. 114.

▲ **ධම්මය වරදවා ගැනීම- Taking the Dhamma in wrong way:** ධම්මය වරදවා ගැනීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, දහම පිලිබඳ හරි අවබෝධය නොමැති අය, එය විකෘති කර දැක්වීමය. මෙය ධර්මයේ පරිහානියට බලපායි. එහෙත්, දහම නිවැරදි ලෙසින් අවබෝධ කරගත් අය ධර්මයේ දියුණුව ඇති කරයි. **බලන්න:** තථාගතයන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.2- 2.1.3.5 සූත්‍ර, පි. 154 , EAN: 2: 22.2-25.5, Suttas, p.60.

▲ **ධම්ම විග්‍රහය-analysis of Dhamma:** ධම්ම විග්‍රහය යනු ධර්මය විභාග කර බැලීමය. ධර්ම විග්‍රහයේ මූලික පරමාර්ථය වන්නේ, ධර්මය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට උපකාරීවීමය, ධර්මය රැගෙන යාමය. ධර්මය රැගෙන යාම ‘භාරය’ වේ. ධර්ම භාරය කොටස් 16 ක් සහිතව මහා කච්චාන මහා රහතන්වහන්සේ විසින් වදාරා ඇත: 1) **දේශනා භාරය-** ධර්මය දේශනා කිරීම: ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය හා උතුම් ඵලය (නිවන) හා ඒ පිණිස ඇති මාර්ගය පෙන්වාදීම පිණිස බුදුන් වහන්සේගේ උපදේශය, ධර්මය රැගෙන යාම පිණිස වූ ධර්ම දේශනාව, දේශනා භාරය වේ. 2) **විවය භාරය-** එම දේශනාව පිළිබඳ විමසීම: ධර්ම දේශනාව කුළ ප්‍රශ්නයෙන් අසන ලද කරුණු හා එම ප්‍රශ්න විසඳීම, සුත්‍රයේ ඇති පද, ගාථා, විමසීම් විවය භාරය වේ. 3) **යුක්ති භාරය-** එම දේශනාවේ කරුණු ගලපා බැලීම: දේශනාවේ ඇතුළත් අර්ථ ව්‍යාංජන පිළිබඳව ගැලපීම-නොගැලපීම ආදිය බැලීම යුක්තිභාරය වේ. 4) **පදට්ඨාන භාරය-**එම දේශනාවට ආසන්න කරුණු සොයා බැලීම: දේශනාවට ආසන්නවූ කරුණු ගැන බැලීම. 5) **ලක්ෂණ භාරය-** එම දේශනාවේ ලක්ෂණ බැලීම: සුත්‍රයේ දක්වා ඇති ධර්මයට සමානවූ ධර්ම පිළිබඳ ලක්ෂණ මතුකර පෙන්වා දීම. 6) **චතුබහයයුභ-** එම දේශනාව 4 ආකාරයකින් බෙදා දැක්වීම: 1.නිරුක්තිය (පද ව්‍යාංජන විග්‍රහය) 2. සුත්‍රයේ අදහස්කල කාරනාව 3. සුත්‍රයට පසුබිම 4. පෙර අපර සන්ධි ගැලපීම. 7) **ආවට්ට භාරය-** එම දේශනාවට අනුව කුසල් අකුසල් නැවත විමසා බැලීම: යම්කිසි කුසල ධර්මයකට ආසන්න කරුණ එක් දහම් පදයකින් පෙන්වා ඇතිවිට, එයට සහායවන හා විරුද්ධ වන ධර්මයන්ගේ ආසන්න කරුණු පිළිබඳව කැරකි බැලීම. 8) **විභක්ති භාරය-** දේශනාවේ ඇතුළත් කරුණු විග්‍රහ කර දැක්වීම: දේශනාවේ ඇති ධර්මය, එය වැඩි දියුණුවට ආසන්න කරුණු, එයට අදාළ භූමිය ආදිය විග්‍රහකර දැක්වීමය. 9) **පරිවර්තන භාරය-** දේශනාවේ කුසල හා අකුසලයන් දක්වා ඇති විට, දියුණු කරගත යුතු කුසල්, ප්‍රභීණය කරගත යුතු අකුසල් හා ඒවාට විරුද්ධව ඇති කරුණු පෙන්වා දීම. 10) **වේච්චන භාරය:** දේශනාවේ ඇති වචන පිළිබඳව සමාන අරුත් ඇති වචන දැක්වීම. 11) **පඤ්ඤත්ති භාරය-** දේශනාවේ පැනවීම් විග්‍රහ කිරීම: දේශනාවේ ඇතුළත් එක් ධර්මයක් පිළිබඳව බොහෝ සමාන වචන අරුත් පෙන්වා විග්‍රහ කිරීම. 12) **ඕතරණ භාරය-**දේශනාවේ අර්ථ අවබෝධයට බැසගැනීම: දේශනාවේ යම් පටිච්ච සමුප්පන්න ධර්ම, ඉන්ද්‍රිය, ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන ඇත්නම් ඒ ඒ ධර්මතා තුළින් දහම් මගට බැසගැනීමක් තිබේද යායි බැලීම. 13) **සෝධන භාරය-** දේශනාවේ අර්ථ පිරිසිදුකර බැලීම: යමක් අරහයා ඇසූ කරුණු ගැන ඇති විසඳුම- ලබාදී තිබේද යන්න විමසීම. 14) **අධිට්ඨාන භාරය:** දේශනාවේ-සුත්‍රයේ අර්ථ දරා ගැනීම: තනිව හෝ විවිධ ලෙසින් හෝ දක්වා ඇති ධර්ම සැක නොකරයුතු බව පෙන්වීම. 15) **පරික්ඛාර භාරය-** හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මයෝ එකිනෙකට උපකාරීවීමෙන් ධර්මතා ඇතිවීම, ඒ හේතු ප්‍රත්‍ය වලට මුල්වන කරුණු සොයා බැලීම. 16) **සමාරෝපණ භාරය-** දේශනාවේ ඇතුළත් ධර්ම කාරනා වල අර්ථ මතුකර පෙන්වා දීම: යම් කුසල ධර්ම, ඊළඟ කුසල ධර්මවලට මුල්වේද, ඒවා සියල්ල තුළින් එකම අර්ථයක් ලබාදෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇතිබව, ඉස්මතු කර පෙන්වාදීම. **බලන්න: නෙත්තිප්පුකරණය: විභාගවාරය: පි. 17, පරිවර්තනය: පුජ්‍ය කිරිබත්ගොඩ ඤාණානන්ද ස්වාමීන් වහන්සේ. මූලාශ්‍ර: බු.නි: නෙත්තිප්පුකරණය: විභාගවාරය: 1.උද්දේසවාරය,පි.22,**

▲ **ධම්මවාදීන්-Proponents of Dhamma:** ධම්මවාදීන් යනු ධර්මයට පක්ෂපාතිව කථාකරණ, කෙළෙස් ප්‍රහීණය ගැන උගන්වන ආර්ය උතුමන්ටය. රාග, දෝෂ හා මෝහ යන අකුසල ප්‍රභාණය පිණිස දහම්දෙසන උතුමෝ ලෝකයේ ධම්මවාදීන්ය යි සැරියුත් තෙරුන් දක්වා ඇත. සටහන: තථාගතයන් හා රහතුන් ධම්මවාදීන්ය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජමබ්බාදක සංයුත්ත: 4.1.3 ධම්මවාදී සූත්‍රය, පි. 502, ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka : 3 Proponents of Dhamma, p. 1398.

▲ **ධම්මවේදය-Dhmmavedaya:** ධම්මවේදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමය, එවැනි පුද්ගලයා ධම්මවේදියාය. ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔහු ධර්මයේ අර්ථය (අර්ථවේදය), තේරුම්ගනී, ඉන්පසු ධර්මය මැනවින් අවබෝධ කර (, ධම්මවේදය) ප්‍රමෝදමත් සිතක් ඇතිව සිටී. මේ ගුණය, ධර්ම මරේගය දියුණු කරගැනීමට උපකාරීවන කරුණකි. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: අනුස්සතිවග්ග: 11.2.7 ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.682.

▲ **ධම්මචිනය-The Dhamma and discipline:** බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට වදාළ උගැන්වීම, අවවාද අනුසාසනා චිනය උපදෙස්, ධම්ම චිනයවේ. සුගත චිනය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ලෝකයේ ධර්ම චිනය පවත්නා තෙක් බුදුසසුන විරාත් කාලයක් වැජඹේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. බලන්න: චිනය.

▼ **තථාගතයන් වහන්සේ ලෝකයේ පහළව ධර්ම චිනය ප්‍රකාශ කරයි** ජාති ජරා මරණ යන ත්‍රිවිධ ධර්මතා ලෝකයේ පවතිනවිට තථාගතයන් පහලවේ, ධම්ම චිනය ඇතිවේ, බැබලේ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය, පි.284, EAN:10: 76-6.Incapable, p. 524.

▼ **ධම්ම චිනයේ අට ආකාර අසිරිමත් ගුණ ඇතිබව මෙහිදී පෙන්වා ඇත.** බලන්න: අෂ්ඨ ආශ්චර්ය ධම්මගුණ. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: මහවග්ග: 8.1.2.9 පහාරද සූත්‍රය, පි.104.

▼ **අනාවරණය කලවිට ධම්ම චිනය බබලයි:** බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “...තථාගතයන් වහන්සේ විසින් වදාළ ධම්මචිනය විවෘතවූ විට බබලයි. වැසුන විට නො බබලයි”. “තථාගඤ්චෙදිනො ධම්මචිනයො හිකඛවෙ විවටො විරොවති නො පටිච්චනොනා”. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1) : 3 නිපාතය: 3.3.3.9 සූත්‍රය, පි. 510, EAN:3: 131.9. Concealed, p. 137.

▼ **ධම්ම චිනය සත්‍යයය:** බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මචිනය සත්‍යයය:

“ අයං බො පන හිකඛවෙ මයා ධමමො දෙසිනො අනිග්ගහිනො අසඬකිලිට්ඨො අනුපවජ්ජො අජ්ජනිකුට්ඨො සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤාහි”. (මා විසින් (බුදුන් වහන්සේ විසින්) උගන්වා වදාළ ධර්මය: වැරදිය යි (අසත්‍යයයි) ඔප්පු කල නොහැකිය, නොකිලිටිය (කෙළෙස් රහිතය), කෙනෙකුට නින්දා කිරීමට (ගැරහීමට) නොහැකිය, නුවණැති ශ්‍රමණබ්‍රහ්මණයන් විසින් විවේචන නොකළ (සංසෝධනය නොකල) ධර්මයකි. (the Dhamma taught by the Buddha is unrefuted, undefiled, irreproachable, and un censured by wise ascetics and brahmins). සටහන: ඒ ධර්මතා නම්: සය ධාතු, ස්පර්ශ ආයතන සය,

මනෝ උපවිචාර 18, චතුරාර්ය සත්‍යය යි මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත.
බලන්න: ධර්මයේ සද්භාවය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104.

▼ **ධම්ම විනය දසධර්මයෙන් යුක්තය:** ධම්ම විනයේ දස ධර්මය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ 1-8 සම්මාදිට්ඨිය මුල් කරගත් ආර්ය අටමග හා 9 සම්මා ඥානය 10 සම්මා විමුක්තිය යන දස ධර්මතාය. 1) එම දස ධර්ම ඇත්තේ... 2) දස ධර්ම නිර්මලව හා පවිත්‍රව ඇත්තේ ... 3) නුපන් දසධර්ම උපදින්නේ... 4) ඒවා නිසා මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබෙන්නේ... 5) ඒවා නිසා රාග දෝස හා මෝහය යන අකුසල් ප්‍රභාණය වන්නේ... 6) ඒවා නිසා ඒකාන්ත නිබ්ද්දාව, විරාගය, නිරෝධය, උපසමය, අභිඤ්ඤාය, සම්බෝධිය හා නිවන සාක්ෂාත් වන්නේ... 7) ඒවා භාවිතය මගින්, නිතර දියුණු කිරීම මගින්, නුපන් ධර්මතා උපදින්නේ... 8) ඒවා වර්ධනය කර ගැනීමෙන් මහා අර්ථලාභ උපදින්නේ... 9) ඒවා වර්ධනය කිරීමෙන් අකුසල මුල් නැති කර ගැනීමට හැකිවන්නේ... 10) ඒවා වඩා ගැනීමෙන් මාර්ගය වැඩි විමුක්තිය සාක්ෂාත් වන්නේ සුගත්යන්ගේ ධම්ම විනයේ පමණි. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: පාරිශුද්ධ වග්ග සූත්‍ර, පි. 462, EAN:10: III Purified, p. 547.

▼ **ධම්ම විනයට ඇති අනාගත හය:** ධම්ම විනයට අනාගතයේදී සිදු විය හැකි හය 5 ක් (ධර්ම විනය පිරිහීමට හේතුවන කරුණු) පෙන්වා දුන් බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට වදාළේ, එම කරුණු දැන, ඒවායේ ප්‍රභාණය පිණිස විරිය ඇතිව කටයුතු කළයුතු බවය: **1 හා 2 :** අනාගතයේදී අධි ශීලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති හික්ෂුන්, සංඝයා උපසම්පදා කරයි. ආධුනික සංඝයා රැකබලාගන්නා ගුරුවරුන් මෙන් කටයුතු කරයි, නිස්සය දෙයි. ගුරුවරුන් යහපත් ලෙසින් ධම්ම විනය අනුගමනය නොකරන නිසා ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍ය පරම්පරාව ද දිගින් දිගටම ධර්මානුකූලව කටයුතු නොකිරීමට නැඹුරුවේ. **3** අනාගතයේදී අධි ශීලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති හික්ෂුන් ධර්ම කථාවල යෙදේ. යහපත් ධර්මය නොදන්නා නිසා ඔවුන්ගේ දේශනා අධර්මය දෙසට බරවේ. **4** අනාගතයේදී අධි ශීලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති හික්ෂුන් තථාගතයන් වහන්සේ දෙසු දහම් කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට උත්සාහය නොකරයි, සසුනට බාහිරවූ පුද්ගලයන්ගේ ප්‍රකාශන ගැන සිතඅලවයි. **5** අනාගතයේදී අධි ශීලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති හික්ෂුන් සිවුපස ලැබීම ආදී කරුණු කෙරේ සිත යොමුකරයි. අධිගමය (නිවන) ලබා ගැනීමට කටයුතු නොකරයි. ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍ය පරම්පරාවන්ද එලෙසින් කටයුතු කිරීමට නැඹුරුවේ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.3.9 අනාගත හය සූත්‍රය, පි.192, EAN:5: 79.9 Future Perils, p. 268.

▼ **ධම්ම විනය පරිහාණිය හා වර්ධනය-Dhamma vinaya decline & growth:** ආර්ය ශීලය, ආර්ය සමාධිය, ආර්ය ප්‍රඥාව, ආර්ය විමුක්තිය නොමැති වීට කෙනෙක් ධර්ම විනයේ පිරිහීමට පත්වේ. එහෙත්, එම ගුණ සතු පුද්ගලයා ධර්ම විනයේ වර්ධනයට පත්වේ. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: හන්ධාගමවග්ග: 4.1.1.2 පජ්නිත සූත්‍රය, පි.26.

▼ **ධම්ම විනය පැවතීම හා පරිහානිය:** ධම්ම විනය පැවතීමට කරුණු: අප්‍රමාදය, විරිය, අල්පබව, සන්තුෂ්ටිය, යෝනිසෝමනසිකාරය,

සම්පජ්ඣකය, කලයාණ මිත්‍ර සේවනය, කුසල් කිරීම, ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා කිරීම. ධම්මචිතය පරිහානියට කරුණු: ප්‍රමාදය, කුසිතකම, මහා ලෝභය, අසන්තුෂ්ටිය, අයෝනිසෝමනසිකාරය, අසම්පජ්ඣකය, පාප මිත්‍ර සේවනය, අකුසල් කිරීම. වැරදි ධර්මය දේශනා කිරීම. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: 1.10.21 සූත්‍රය, පි. 76.

▼ ධම්ම චිතයේ දිව්‍ය යානය -උතුම් යානය ආරිය අටමගය. බලන්න: ආරියඅටමග.

▼ ධම්ම චිතයේ දුෂ්කර දේ- Difficult things in Dhamm Vinaya:

ධම්ම චිතයේ දුෂ්කර කරුණු සැරියුත් මහා තෙරුන් මෙසේ දක්වා ඇත: 1) පැවිදි ජීවිතයට පැමිණීම- (පබ්බජා- Going forth) 2) පැවිදිජීවිතය ගෙනයාමට ඇල්ම ඇතිකරගැනීම 3) පැවිදි ජීවිතයට ඇල්ම ඇති අයට ධර්මානු ධම්ම ප්‍රතිපත්තිය ගෙනයාම දුෂ්කරය. එහෙත් ධර්මානු ධම්ම ප්‍රතිපත්තිය යහපත් ලෙසින් ගෙනයන්නේ නම් නොබෝකලකින් අරභත්මගඵල ලබාගත හැකිය. මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුබාදකසංයුත්ත: 4.1.1. දුක්කර සූත්‍රය, පි. 512, ESN: Salayathnasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka: Difficult to do: Suffering, p. 1411.

▼ භික්ෂුවක් ධම්ම චිතයෙහි පිරිහීමට පත්වන අන්දම මහා මුගලන් තෙරුන් පෙන්වා ඇත: 1) ක්‍රෝධයෙන් සිටීම (anger) 2) බද්ධ වෛරයෙන් සිටීම (උපනාහ- hostile) 3) ගුණමකුබව (මකබ- denigration) 4) අභංකාරය -ගරුසරු නැතිබව (යුගග්‍රාහ- insolent) 5) ඊර්ෂ්‍යාව-ඉරිසියාව ඇතිබව (envious) 6) මසුරුබව (miserliness) 7) කපටිබව (ශය-craftiness) 8) මායා සහිත බව (වංචනික-deceitful) 9) පාපික ඉවෂා (ලාමක ආශා- evil desires) 10) මුළා සිහිය ඇති නිසා මතු ආධ්‍යාත්මික දියුණුවට- අධිගමයට කටයුතු කිරීමට උත්සාහ නොගැනීම.

“...සො වතාවුසො භිකඤ්ඤා ඉමෙ දස ධමමෙ අප්පභාය ඉමසම්. ධම්මචිතයෙ වුඤ්ඤා චිරුළභිං වෙපුලං ආපජ්ජසාතිති නෙතං යානං විජ්ජති. සො වතාවුසො භිකඤ්ඤා ඉමෙ දස ධමමෙ පභාය ඉමසම්. ධම්මචිතයෙ වුඤ්ඤා චිරුළභිං වෙපුලං ආපජ්ජසාතිති යානමෙතං විජජති” එම අකුසල ධර්ම 10 ය, පහ නොකර, ධම්ම චිතයේ දියුණුව ලබාගැනීමට, වර්ධනය ඇතිකර ගැනීමට, පරිණතබවට පත්වීමට හැකියාව නැත. එහෙත්, ඒවා පහකර ගැනීමෙන් ධම්ම චිතයේ දියුණුව ලබාගැනීමට, වර්ධනය ඇතිකර ගැනීමට, පරිණතබවට පත්වීමට හැකියාව ඇත, එය විද්‍යාමාන කරුණකි. සටහන්: * අධිමාන සූත්‍රයේ ධම්ම චිතයේ පරිහානිය ඇතිවන තවත් කරුණු 10 ක් මහා කාශ්‍යප තෙරුන් පෙන්වා ඇත: 1) දැඩි ආශාව (අබ්ජ්ජා) 2) ව්‍යාපාදය 3) අලසකම හා නිදිමත 4) සිතේ ඇති නොසන්සුන්බව -උද්දව්වය 5) විවිකිච්චාව-සැකය 6) වැඩ බහුල කර ගැනීම හා වැඩට ඇලීම-කර්මාරාමතාව 7) කථාවට ඇලුම් කිරීම- දොඩමළුව 8) නින්දට ඇලුම් කිරීම 9) සෙසු අය හා නිතර ආශ්‍රය කිරීම ඇලුම් කිරීම 10) මාර්ගයේ සුළු වූ අත්දැකීම් ලබා ඉන් සැහීමට පත්වී දුක කෙළවර කරගැනීමට උනන්දු නොවීම. එම කරුණු පහ කරගත්විට ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පරිණත කරගත හැකිවේ. ** කත්ථි සූත්‍රයේදී මහා වුන්ද තෙරුන් ධම්ම චිතයේ පරිහානිය ඇති කරණ අතිරේක කරුණු පෙන්වා ඇත: 1) දුශ්ශීල බව 2) අඉද්ධාව 3) දහම් දැනුම

අල්ප බව හා අයහපත් හැසිරීම 4) අකීකරුව - අවවාද පිළිගැනීමට ඇති අකමැත්ත 5) පාපමිත්‍ර සේවනය 6) කුසිත බව- අලසකම 7) මූලාඩු සිහිය ඇති බව - සිත අවුල් කර ගෙන සිටීම 8) කුහකබව 9) නඩත්තු කිරීම අපහසුබව- දුබ්භරො 10) ප්‍රඥාව නොමැතිබව- දුප්ප ප්‍රඥා. ධම්ම චිනය වර්ධනය කරගැනීමට නම් මේ අකුසල පහ කර ගත යුතුවේ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.4.4. ව්‍යාකරණ සූත්‍රය, පි. 304, 1.2.4.6 අධිමාන සූත්‍රය, 316, 10.2.4.5 කත්ථි සූත්‍රය, පි. 308 EAN: 10: 84.4 Declaration p. 526 & 86.6. Final Knowledge, p. 528, 85.5 The Boaster, p. 527.

▼ ධම්ම චිනයේ සුබ හා දුක: ධම්ම චිනය පිලිබඳ අනභිරතිය (ඇල්ම නැතිබව) දුකය, අභිරතිය (ඇල්ම) සුබය යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් පෙන්වා ඇත. ධර්ම මාර්ගය වඩන භික්ෂුව: (භාවනාව පිණිස) ඇවිදීම, ඉදීම, සිටීම, හා සයනය-ඇලවීම-සතර ඉරියව්ව, (පිණිසානය පිණිස) ගමට ගියවිට, (හුදකලා විවේකය පිණිස) වනයට, රුක්මුලකට, හිස් කුටියකට, එළිමහන් තැනකට ගියවිට, සංඝයා සමග හැසිරෙනවිට, ඔහුට සතුටක්, සැපයක් ඇති නොවීම ධම්ම චිනයේ දුකය. එහෙත්, එම කටයුතු වල යෙදෙන භික්ෂුවට ඒ පිලිබඳ සතුටක්, සැපක් ඇතිවේනම් එය ධම්ම චිනයේ සුබය වේ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: දුතිය සුබසූත්‍රය, පි.246, EAN:10: 66.6 Happiness ,p. 519.

▼ ධම්ම චිනය වර්ධනය කරගැනීමට භික්ෂුව, කරුණු 11ක් සපුරා ගතයුතු යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) රූපය අවබෝධකිරීම - රූපඤ: සියලු රූප සතර මහා ධාතුන් ගෙන් හටගෙන ඇතිබව 2) ලක්ෂණ අවබෝධකිරීම- බාල පණ්ඩිත බව හඳුනාගැනීම 3) අකුසල විතක්ක පහකරගැනීමේ හැකියාව 4) මනා ඉන්ද්‍රිය සංවරය තිබීම 5) ධර්මය ප්‍රගුණ කර, දේශනා කිරීමේ හැකියාව තිබීම 6) ජේෂ්ඨ, බහුග්‍රැහ භික්ෂුන් නිතර හමුවී දහම් කරුණු විමසීම 7) ධර්මය අසනවිට එහි අර්ථයද, ධර්මයද මැනවින් දැන සතුටට පත්වීම (අර්ථවේදී-ධම්මවේදී) 8) ආරිය අටමග ගැන යහපත් අවබෝධය තිබීම 9) සතර සති පටිඨානයේ දැක්වීම 10) සිව්පස පමණ දැන පිළිගැනීමේ දැක්වීම 11) වැඩිහිටි සංඝයා කෙරෙහි ගරු සැලකිලි කිරීම-ගෞරවය. සටහන: එම කරුණු 11 න් සමන්විත භික්ෂුව දැක් ගොපල්ලවයෙක් යයි බුදුන් වහන්සේ උපමා කර ඇත.බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5 මූලාශ්‍ර: ම.නි: (1) 1.4.3 මහා ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.546, EMN:33: The greater discourse on the cowherd, p.292.

▲ ධම්මයේ විශේෂභාවය- Specialty in Dhamma: ධම්ම 6 කින් සමන්විතවීම මගින්, භික්ෂුවට ධම්මයේ විශේෂභාවය ඇතිවේ:1) භානභාගීය ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to deterioration) 2) ස්ථිතිභාග ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to stabilization) 3) විශේෂභාගීය ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to distinction) 4) නිබ්බේදභාගීය ධර්ම ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to penetration) 5) යපත් ලෙසින් පුහුණුවීම (practices carefully) 6) සුදුසු දේ කිරීම (does what is suitable). සටහන: විශේෂභාවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමීබව ලැබීමය. මූලාශ්‍ර:

අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:අනාගාමිවග්ග: 6.2.2.7 සක්ඛිභබ්බ සූත්‍රය, පි.246, EAN:6: 71.7 Capable of Realizing, p.359.

▲ **ධම්ම විහාරි-Dhamma vihara:** ධම්මවිහාරි ලෙස මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, සූත්‍ර ආදී නවඅංග සාසන ධර්මය ප්‍රගුණ කරන, එහෙත්, ඒ ධර්ම පරියාපත්තියෙන් දවස නො ගෙවන, ප්‍රඥාවෙන් ඒ ධර්මතාවල අර්ථය දන්නා, ඒකීය භාවය ඇති, ආධ්‍යාත්ම විත්ත සමථයෙහි යෙදෙන හික්ෂුච/හික්ෂුණිය ය. **සටහන:** 1. පර්යාප්ති බහුල පුද්ගලයා 2. සංඥාප්ති බහුල පුද්ගලයා 3. සප්ඡායනා බහුල පුද්ගලයා4. විතක්ක බහුල පුද්ගලයා , මොවුන් ධම්මවිහාරින් නොවේ යයි මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අනාගතභය වග්ග: 5.2.3.3 හා 5.2.3.4 සූත්‍ර, පි.160.

▲ **ධම්ම සාකච්ඡා- Dhamma Discussions:** ධම්ම සාකච්ඡා කිරීම සුභ කරුණක්යයි මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. ධර්මය සාකච්ඡාවක් කිරීමට සුදුසු පුද්ගලයෙක් සතු ගුණ මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** සාකච්ඡා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: ආසාතවග්ග: 5.4.2.3 සාකච්ඡා සූත්‍රය, පි.330.

▲ **ධම්ම සංවේතනා -Dhamma sanchethana:** ධර්මය පිලිබඳ ඇතිකරගන්නා යහපත් වේතනා ධම්ම සංවේතනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** වේතනා.

▲ **ධම්ම සප්ඡායනා:** පාලි: ධම්මො සඛගායිතබ්බං Chanting the Dhamma: ධම්ම සප්ඡායනය යනු, සංඝයා එක්ව හිඳ ධර්මය ගායනය කිරීම, පිරිත් මෙන් දේශනා කිරීමය.තමන් වහන්සේ විශේෂ නුවණින් අවබෝධකළ ධර්මය: 37ක්වූ බෝධිපාකාය ධර්මය- සංඝයා එක්රැස්ව, අර්ථ, ව්‍යංජන සසඳා බලමින් සප්ඡායනය කලයුතුයයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අනුසාසනා කර ඇත. ධර්මය සප්ඡායනා කිරීම, සසුන දිගුකලක් පවත්වා ගැනීම පිණිස, දෙවිමිනිසුන්ගේ හිතසුව පිණිස, වැඩ පිණිස පවතී.**බලන්න:** සප්ඡායනා. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 6 පාසාදික සූත්‍රය- ඡේදය14, පි. 228, EDN: 29 Pasadika Sutta: The Delightful Discourse -section 17, p. 320.

▼ **සම්මා සම්බුද්ධු** භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වදාළ ස්වක්ඛාත ධර්මය, සංඝයා එක්ව, සමගියෙන් යුතුව සප්ඡායනා කලයුතුවේ යයි මහා සැරියුත්තෙරුන් වදාළහ: ධර්මය සප්ඡායනා කිරීමේ අරමුණු: බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම පිණිස, ධර්මයේ විරස්ථිතිය බව පිණිස, දෙවි මිනිසුන්ගේ යහපත, සුවය හා සැපය පිණිස, ඔවුනට අනුකම්පාව දක්වීම පිණිසය ය. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය- ඡේදය7, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 1.7, p. 362.

▲ **ධම්මපද සතර- Four Dhammas:** ධම්මපද 4 ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ: 1) අනභිධ්‍යා ධම්මපදය 2) අවායාපාද ධම්මපදය 3) සමායක් සති ධම්මපදය 4) සමායක් සමාධි ධම්මපදය. මේවා දිගුකලක් තිස්සේ පැවැත එන, ආර්යවංශය ලෙසින් හඳුන්වන, පුරාණික-පෙර බුදුවරුන්ද දේශිත, තුන් කලයේ බැහැර නොකරන ලද, නුවණැතියන් නොගරහන ලද ධර්මය වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: උරුවෙලවග්ග: 4.1.3.9 ධම්මපද සූත්‍රය, පි.80.

▲ **ධම්මයේ යේ සද්භාවය- Truthfulness of Dhamma:** ධම්මය සද්භාවය සහිතය- සත්‍යයය, කිසිවෙකුට අසත්‍යයයි ඔප්පු කළ නොහැකිය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“ අයං බො පන භික්ඛවෙ මයා ධම්මො දෙසිතො අනිග්ගහිතො අසඬකිලිටෙයා අනුපවජේජා අප්පතිකුටෙයා සමණෙහි බ්‍රහ්මණෙහි විඤ්ඤුහි”. ‘මහණෙනි, ශ්‍රමනයන් විසින් හෝ බමුණන් විසින් හෝ නුවණැත්තන් විසින් හෝ නිග්‍රහ කළ නොහැකි, කෙලෙසන්නට නොහැකි, උපවාද කරන්නන්ට නොහැකි, බැහැර කරන්නට නොහැකි මේ ධර්මයක් මා විසින් දෙසන ලද්දේය’ (...bhikkhus, this Dhamma taught by me is unrefuted, undefiled, irreproachable, and uncensured by wise ascetics and brahmins). ඒ ධර්මතා : 1) ධාතු සය (six elements) 2) ස්පර්ශ ආයතන සය (six bases for contact) 3) මනෝ උපවිචාර 18 (eighteen mental examinations) 4) සතර ආර්ය සත්‍ය (the four noble truths). බලන්න: ධාතු, ස්පර්ශ ආයතන සය, මනෝ උපවිචාර, චතුරාර්ය සත්‍ය. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p.104.

▲ **ධම්ම සැපය:** කම්සැපට වඩා දහම් සැපය අග්‍රබව මේහි පෙන්වා ඇත: එක්සමයක දේවතාවියක් සම්ද්ධි තෙරුන්හට: මෙලොව දැකිය හැකි පස්කම් සුවය විදීම සුදුසුයයි පැවසූහ. එවිට සම්ද්ධි තෙරුන් මෙසේ පැවසූහ:

“ කම්සැප කාලික බව (කෙටිබව) එහි බොහෝ දෝස ඇතිබව, මේ ධර්මය තමන් විසින්ම දැකිය යුතුය, කල්තොයවා විපාක දෙන සුළුය, එව බලව යයි කීමට සුදුසුය, තමන්ගේ සිතේ දරාගෙන සිටීමට සුදුසුය. නුවණැත්තන් විසින්ම අවබෝධ කරගතයුතුය’ යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ’, එමනිසා තමන්-මම මොලොවදීම ලැබෙන දහම් සැප හැර කෙටි කම් සැප ලුහුබදින්තේ නැත”. සටහන: සම්ද්ධි තෙරුන්-බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1 මූලාශ්‍ර: සංයු.නි:(1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.10 සම්ද්ධි සූත්‍රය, පි. 44, ESN: Devatasamyutta: 20.10 Samiddhi, p. 79.

▼ **යහපත් ලෙසින් ධර්මය පුරුදු පුහුණු කරනවිට සතුට සැපය ලැබේ** යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

“ධම්මො සුවිණෙණා සුබ්බොවහාති” (Dhamma practiced well, brings happiness). මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.8.3 විත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN: Devatasmyutta: 1: 73.3. Treasure, p.155.

▲ **ධම්ම සමාදානය-ways of undertaking things:** ධම්ම සමාදානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්ම කරුණු පිලිබඳ කටයුතු කල යුතු ආකාරයය. මේ සූත්‍රයේ ධර්ම සමාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත. යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: 1. මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කලද දුක් විපාක ඇතිවේ: 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන, වර්ධනය නොකළ යුතු අකුසල වර්ධනය කරයි. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: මෙකලද දුක ඇතිවේ,

මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන අකුසලයේ නොයෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. සටහන: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ දස අකුසලයේ යෙදීමය. ඒ පිලිබඳ උපමාව: වස යොදා ඇති කරවිල වැනි තිත්ත පානයක් ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, සැප ලැබීමට කැමති, දුක් වේදනා නැතිකර ගැනීමට කැමති කෙනෙක් සිටිති. එම පානය ගතහොත් එහි විස නිසා ඔහුට බොහෝ වේදනා ඇතිවේ, මරණයට පත්වේ යයි අන් අය ඔහුට කියති. ඒ අවවාද නො අසන ඔහු ඒ පානය ගැනීම නිසා මෙලොව දුක් විඳ මරණයට පත්වේ. බලන්න: උපමාව. උපග්‍රන්ථය: 5 2. මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කල දුක් විපාක ඇතිවේ. 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- වර්තමානයේ සුඛ ඇතිකරන, එහෙත්, අනාගතයේ දුක ඇතිකරන අකුසල ධර්මයේ යෙදේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: මෙකල සුඛ ඇතිවේ, මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන අකුසලයේ නොයෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. සටහන: කෙනෙක් දස අකුසලය කිරීමෙන් සතුට ලබයි. එනිසා මතුකල දුක් විපාක විඳී. ඒ පිලිබඳ උපමාව: වස ඇති එහෙත් මිහිරිවූ පානයක්, ලස්සන බඳුනක ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, සැප ලැබීමට කැමති, දුක් වේදනා නැතිකර ගැනීමට කැමති කෙනෙක් සිටිති. අන් අය ඒ පානය විස සහිත යයි පැවසුවද, ඒ නොසලකා ඔහු එම පානය ගනී. දැන් මිහිරි රස විඳ, වස නිසා මතුවේ ඔහු මියයයි. 3. මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කල සුඛ විපාක ඇතිවේ . 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- යම් දේ කිරීමෙන් දැන් දුක ඇතිවුවත්, අනාගතයේ සුඛ ඇතිවේ යන්න නොදැන කටයුතු වල දේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: මෙකල දුක ඇතිවේ, මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන කුසලයේ යෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. සටහන: දසඅකුසලයේ නොයෙදීම නිසා, දසකුසලයේ හැසිරීම නිසා කෙනෙක් හට දුක් වේදනා මෙකල ඇතිවේ, එහෙත්, මතුවේ සුඛ විපාක ලැබේ. ඒ පිලිබඳ උපමාව: පාණ්ඩු රෝගය ඇති කෙනෙක් සිටී. අරළු ආදී තිත්ත පානයක් ඇත, එහෙත් එය පානය කරයි නම් ඔහු සුවපත්වේ යයි කෙනෙක් කියයි. අමිහිරි නිසා මෙකල දුක් වේදනා ඇතිවුවත්, ගුණය නිසා මතු කල ඔහු සුව පත්වේ. 4. මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කලද සුඛ විපාක ඇතිවේ. 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- යම් දේ කිරීමෙන් දැන් සැප ඇතිවේ, අනාගතයේ සැප ඇතිවේ යන්න නොදැන කටයුතු වල දේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: මෙකල සුඛ ඇතිවේ, මතුකලද සුඛ ඇතිවේ යයි යථා බව දැන කුසලයේ යෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. සටහන: මෙකල දසකුසලයේ හැසිරීම නිසා සුඛ ඇතිවේ, මතු කල යහපත් විපාක නිසා සුඛ ඇතිවේ. ඒ පිලිබඳ උපමාව: මී ගිතෙල් පැණි ආදිය යෙදූ රස පානයක් ඇත. රක්තඅතිසාරය ඇති පුද්ගලයෙක් හට ඒ පානය රස බවද, ගුණ බවද කෙනෙක් පවසයි. ඒ පානය ගත් පුද්ගලයාට මෙවක එහි රස දැනේ, මතුවේ ඔහු සුවපත්වේ. බලන්න: වස හා මිහිරි පාන උපමාව: උපග්‍රන්ථය: 5 සිව්වෙනි, ධර්ම සමාදානයට පිළිපත්

පුද්ගලයා - බුදු සසුන පිළිගත් කෙනා, වර්ෂා කාලයේ අවසානයේ, අඳුර දුරුකර, නිල්වන් අහසේ දිලෙන හිරු මෙන්, අන්‍ය ආගමිකයන් අතර බැබළේ ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: උපමා. මූලාශ්‍රය: ම.නි: (1) මහා ධම්ම සමාදාන සූත්‍රය.

▼ ම.නි. චූල ධම්ම සමාදාන සූත්‍රයේ ද සමානවූ ධර්ම සමාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත. 1) මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කල දුක් විපාක ඇතිවේ: සමහර ආගමික නිකායන් හි පුද්ගලයන්: කම්සැප විදීම හානියක් නොවේ යන දිට්ඨිය ඇතිව සිටිති. මෙලොව කාමසැප විදින ඔවුන් හට පරලොව දුගතියක දුක් විදීමට සිදුවේ. ඒ පිලිබඳ උපමාව: මලුවා වැල, ගසක එතියන මුල් කාලයේ, එය මෘදුය. පසුව, මුලු ගසම වෙලාගෙන ගස විනාශ කරයි. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: 5 2) මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කලද දුක් විපාක ඇතිවේ කෙනක්, අත්තකිලමතානු යෝගයේ යෙදී බොහෝ කායික දුක් වේදනා මෙකලද විදී, මරණින් මතු දුගතියේ උපත ලබා දුක් විදී. 3) මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කල සුඛ විපාක ඇතිවේ කෙනෙක්හට, රාගය, ද්වේශය හා මෝහය ඇත. ඒවා නිසා ඔහුට දුක් වේදනා ඇතිවේ. එහෙත්, දුක්වේදනා විදීමින් ඔහු යහපත් ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයක් ගත කරයි. මරණින් මතු සුගතියේ සැප ඔහුට ලැබේ. 4) මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කලද සුඛ විපාක ඇතිවේ කෙනෙක්හට, දැඩි ලෙසින් රාගය, ද්වේශය, මෝහය නැත. එමනිසා ඔහු නිතරම දුකට පත්නොවේ. ඔහු සිව් ජාන සමාපත්ති ලබා ගැනීමට සමත්වේ. එමනිසා, මරණින් මතු සුගතියේ සැප ඔහුට ලැබේ. මූලාශ්‍රය: ම.නි: (1) චූල ධම්ම සමාදාන සූත්‍රය.

▲ ධම්ම ශ්‍රවණය-Dhamma shravanaya: පළමුව, බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය ශ්‍රවණය කළ පිරිස වුවේ පස්වග-තවුසන් (පස්වග මහණුන්)ය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: 1 සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවීම පිණිස දහම ඇසීම අවශ්‍යම කරුණකි. බලන්න: සම්මා දිට්ඨිය.

ධර්මයේ බහුශ්‍රැත වීම පිණිස දහම ඇසීම අවශ්‍යතාවයක් බව සූත්‍ර දේශනා වල දක්වා ඇත. මංගල සූත්‍රයේ, ධර්ම ශ්‍රවණය සුභ කරුණක් යයි පෙන්වා ඇත. ක්‍රමානුකූලව දහම පුහුණු කිරීම පිණිස ධර්ම ශ්‍රවණය අවශ්‍යතාවයක් බව පෙන්වා ඇත. බලන්න: ධම්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම. ධර්ම ශ්‍රවණය මගින් සිතේ අවුල් සහගත බව නැතිකර ගත හැකිවේ. බලන්න: චිත්ත වික්ෂේපය යහපත් ලෙසින් ධර්මය ශ්‍රවණය කිරීම සෝතාපත්ත බව ලබාගැනීමට උපකාරීවේ. බලන්න: සෝතාපත්ත.

▼ ධම්ම ශ්‍රවණය නිසිකල කිරීම, නිසිකල අර්ථ පරික්ෂාකිරීම නිසා ඵල 6 ක් ලැබේ: 1) මෙතක් විමුක්තිය නොලැබූ, පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන හික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී තථාගතයන් වහන්සේගෙන් දහම ඇසීමට ලැබේ. ඒ අවස්ථාවේදී, පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදීමට ඔහුට හැකිවේ. සටහන: එශ්ගුන තෙර, මරණාසන්නයේදී, බුදුන්වහන්සේ වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබුන නිසා එතුමන් අනාගාමීව අපවත්වූහ. බලන්න: උපග්‍රන්ථය: 1. 2) මෙතක් විමුක්තිය නොලැබූ, පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන හික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක උතුමෙක් වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී අනාගාමීව අපවත්වීමට ලැබීම. 3) මෙතක්

විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී ආර්ය උතුමෙක් ගෙන් දහම ඇසීමට නොලැබේ, එහෙත්, තමන් ඇසූ, දන්නා දහම සිතීන් අවර්ජනා කිරීම මගින්, අනාගාමීව අපවත්වීමට ලැබීම.4) පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, බුදුන්වහන්සේ වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී, සියලු උපධි හැර අපවත්වීමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම.5) පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක උතුමෙක් වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී, සියලු උපධි හැර අපවත්වීමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම. 6) පංචඛරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, ආසන්නයේදී ආර්ය උතුමෙක් ගෙන් දහම ඇසීමට නොලැබේ, එහෙත්, තමන් ඇසූ, දන්නා දහම සිතීන් අවර්ජනා කිරීම මගින්, සියලු උපධි හැර අපවත්වීමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම. මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: මහාවග්ග: 6.2.1.2 එග්ගන සූත්‍රය, පි.178.

ධය

▲ **ධ්‍යායි-meditator:** ධ්‍යායින් ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ භාවනාවේ යෝගී භික්ෂුන්ය. ඔවුන් විස්මය දනවන (astounding) පුද්ගලයන්ය, ඔවුන් නිර්වාන ධාතුව නාමකයින් ස්පර්ශ කර වාසය කරන උතුමන්ය, ඔවුන් දුර්ලභය, එමනිසා, ධර්මයෝග (ධම්මකථික) භික්ෂුන් පමණක් නොව, ධ්‍යායි භික්ෂුන් කෙරෙහිද පැහැදී , ඔවුන්ගේ ගුණ පවසමින් වාසය කලයුතුය. **සටහන:** මහාවුන්ද තෙරුන්, මේ අවවාද අනුසාසනා වදාලේ ඇතැම් සංඝයා, ධම්මකථිකයන් පමණක් පසසන නිසා හා ඇතැම් සංඝයා, භවනායෝගීන් පමණක් පසසන නිසා එම වැරදි ආකල්පය නිවැරදි කිරීම පිණිසය.**බලන්න:** ධම්මයෝග මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග:1.6.5.4 මහාවුන්ද සූත්‍රය, පි.142.

ධර

▲ **ධර්මය අතුරුදහන්වීම- Disappearing the Dhamma:** ධර්මය නොදත් සංඝයාගේ හැසිරීම ධර්මයේ- සද්ධර්මයේ අතුරුදහන්වීමට හේතුවන ආකාරය මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන:** අටුවාවට අනුව සද්ධර්මය අතුරුදහන් දහන් වීමට කරුණු 5 ක් හේතුවේ; භික්ෂු බෝධි හිමි ඒවා මෙසේ සාරාංශ කර දක්වා ඇත: 1) අධිගමය ලැබීම අතුරුදහන් වීම (අධිගම අන්තරධාන): මාර්ග ඵල ලැබීම හා; ඒවා ලබාගැනීමට උපස්තම්භක වන පටිසම්භිදා ඥාණය, අභිඥා ඥාණය ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 2) ධර්ම පුහුණුව අතුරුදහන්වීම (පටිපත්ති අන්තරධාන): ජාන, විදසුන් නුවණ, මග හා ඵල හා සිල්වත් හැසිරීම ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 3) ධර්මය ඉගෙනගැනීම අතුරුදහන්වීම (පරියත්ති අන්තරධාන): ත්‍රිපිටකය ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 4) ලාංජනය අතුරුදහන්වීම (ලිංග අන්තරධාන): සංඝයා දරන සිව් රු ක්‍රමයෙන් නැතිවී යාම, අවසානයේදී ඉතිරිවන්නේ සංඝ බව දැක්වීමට හිරියල් පාට රෙදි කැල්ලක් කරේ එල්ලා ගෙන සිටීමය 5) ධාතු අතුරුදහන්වීම (ධාතු අන්තරධාන): ගෝතම බුදුන් වහන්සේගේ සසුන (ඉගැන්වීම අවාසානවනවිට) අවසන්වනවිට , උන්වහන්සේගේ ධාතු, බුද්ධ ගයාවේ බෝධි රුක ඉදිරියේ එක් රැස්වී, බුදුඅනුරුවක් මැවී, මහා දීප්තිමත් ගිනි ජාලාවකින්, ශ්‍රී විභූතිය දක්වා

අතුරුදහන් වේ. බලන්න: EAN: 1: note no. 63: p. 584. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: අංග.නි: (1) 1 නිපාත: අධම්මවග්ගය: 1.10 සූත්‍ර, පි.78.

▼ **ධර්මයේ අතුරුදහන් වීමට බලපාන කරුණු 2ක්** 1) අයහපත් ලෙස යොදාගත් වචන හා වැකිකඩ (වාක්‍ය බණ්ඩ) 2) අයහපත් ලෙස යොදාගත් අර්ථ කථනය. එම කරුණු නොමැතිවීමට ධර්මය වර්ධනය වේ. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (1) 2 නිපාත:2.1.2.10 සූත්‍රය, පි. 154 හා 2.1.4.10 සූත්‍රය, පි.172.

▼ **ධර්මයේ අතුරුදහන් වීමට බලපාන කරුණු:** මේ සසුනේ මහණ සකස්කොට 1) දහම ගරුත්වය ඇතිව නො ඇසීම 2) දහම ගරුත්වය ඇතිව පුහුණු නොවීම 3) දහම ගරුත්වය ඇතිව සිතේ ධාරණය නොකර ගැනීම 4) ඇසූ දහම ගරුත්වය ඇතිව අර්ථ නො විමසීම 5) ගරුත්වය ඇතිව ධර්මානුකූල පුහුණුවේ නොයෙදීම 6) ධර්ම පරියාය යහපත් ලෙසින් ඉගෙන නොගැනීම 7) ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා නොකිරීම 8) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් අනුන් ලවා කියවීමට පුරුදු නොකිරීම 9) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් සප්ථයනා නොකිරීම 10) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් අවර්ජනා නොකිරීම 11) අයහපත් ලෙසින් ඇති ධර්මය ඉගෙන ගැනීම 12) පහසුවෙන් කීකරුකරගැනීමට අපහසු (දුර්වච්චාවය) සංසයාසිටීම 13) ධර්මයේ බහුශ්‍රැත භික්ෂුන්, අනිකුත් සංසයාට ධර්මය වනපොත් කිරීමට පුරුදු පුහුණු නොකිරීම 14) ජේෂ්ඨතම සංසයා සුඛෝපභෝගී ජීවිතයට බැසීම නිසා ඔවුන්ගේ අනුගාමීන් ද එම පිළිවෙතට පුරුදු වීම 15) සංසභේදය ඇතිවීම. එහෙත්, එම කරුණු පහකර ගන්නේ නම් ධර්මය අතුරුදහන් නොවන්නේය. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (3) 5 නිපාත: සද්ධර්මවග්ග: 5.4.1.4 - 5.4.1.6 සූත්‍ර 3කි,පි.308.

▲ **ධර්ම දානය- gift of the Dhamma:** ආමිෂ දානයට වඩා, ධර්ම දානය අග්‍රවේ. බලන්න: අග්‍ර ධර්මදාන.

▲ **ධර්මය නිවැරදි හා වැරදි -Right & wrong Dhamma**

නිවැරදි ධර්මය බුදුන් වහන්සේගේ දේශනාය, වැරදි ධර්මය බුදුන් වහන්සේ දේශනා නොකළ දේය. කෙනෙක්, නිවැරදි දහම දෙසනවිට පටන්ගත් විරිය ඇතිකරගනිද, ඔහු ද සුවසේ සිටින කෙනෙක්ය, එහෙත්, කුසිතව සිටින්නේ නම් ඔහු දුකසේ වෙසන කෙනෙක්ය. කෙනෙක් වැරදි දහම දෙසන විට කුසිත වන්නේ නම්, ඔහු සුවසේ වෙසෙන කෙනෙකි, එහෙත්, ඔහු විරිය ඇති කරගන්නේ නම් දුකසේ වෙසන කෙනෙක්ය. මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (1) 1 නිපාත: 1.16.3.9-12 සූත්‍ර, පි.108.

▲ **ධර්මය පහළවීම- Appearance of the Dhamma:**

තථාගතයන්වහන්සේ ගේ පහළවීම, ධර්මයේ පහළවීමය. බලන්න: තථාගතයන් මූලාශ්‍රය: අංග.නි: (6) 10 නිපාත: ආකඩබ වග්ග, 10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284.

▲ **ධර්මය පැහැදිලි කිරීම-Clarifying the Dhamma:** ධර්මය නොදත් අය ධර්මය පිළිබඳව විවාද කරණ විට කරුණු සහගතව ධර්ම කරුණු පැහැදිලි කිරීම අවශ්‍යබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කලින් කලට අනුවණ මිනිසුන්, ඔවුන්තුළ ඇති වැරදි අදහස් ගැන විවාද කරනවිට, බුද්ධ

ශ්‍රාවකයන්, යුක්තිසහගත හේතු -ධර්ම කරුණු පෙන්වා ඔවුන්ගේ විවාදය නිෂ්ඵල කලයුතු ය, වැරදි බව ඔප්පුකළයුතුය:

“ ...එවං බො තෙ ගහපති මොසපුරිසා කාලෙන කාලං සහධමෙමන සුනිග්ගහීතං නිග්ගහෙනබ්බාති”. (...householder! It is in such a way that those hollow men should from time to time be thoroughly refuted with reasoned argument) සටහන්: * අටුවාවට අනුව: sahadhammena as ‘with a cause, with a reason, with a statement’-sahetukena kāraṇena vacanena. බලන්න: EAN:Note: 2125, p. 682. ** මේ අවවාදය වදාලේ අනාච්ඡික සිටුවරයාටය. බලන්න: දිට්ඨි. ** වජ්ජියමානික සූත්‍රයේදී, බුදුන් වහන්සේ එම අවවාදය සංඝයාට වදාළහ. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය,පි.360, 10.2.5.4. වජ්ජියමානික සූත්‍රය,පි.368, EAN:10: 93. 3 View, p. 534, 94. 4 Vajjiyamāhita, p.535.

▲ ධර්මිෂ්ඨය හා අධර්මිෂ්ඨය- Dharmistha & Adharmistha:ධර්මිෂ්ඨය යනු ධර්මයට අනුව ඇති යහපත් හැසිරීමය. අධර්මිෂ්ඨය යනු ධර්මයට එරෙහිව ඇති අයහපත් හැසිරීමය. කල්‍යාන කම්ම නිසා ලෝකයේ ධර්මිෂ්ඨ බව ඇත. පාපික කම්ම නිසා ලෝකයේ අධර්මිෂ්ඨ බව ඇත. බලන්න:කම්ම.මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 5 අකෝෂ වග්ග, 10.1.5.7.මහාලී සූත්‍රය,පි.182, EAN:10: 47.7 Mahali, p. 511.

▲ ධර්මයේ මූලධර්ම- Doctrinal principles: ධර්මයේ මූලධර්ම අධිවූත්තිපද/ අධිවචන ලෙසින් හඳුන්වයි. එනම්, ස්කන්ධ, ආයතන, ධාතු ආදියය. බලන්න: අධිවූත්තිපද. මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: අධිවූත්තිපද සූත්‍රය, පි.96.

▲ ධාරණස්මෘතිය -Dharnasmriti: ධාරණස්මෘතිය- සතිමත්තාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ඇසු ධර්මය යහපත් ලෙසින් සිහියේ දරාගැනීමට හැකි කුසල්තවයය. ආනන්ද තෙරුන්, මේ කුසලතාවය ඇති භික්ෂූන් අතුරින් අග්‍රය. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1

▲ ධාර්මික- Righteous: ධාර්මික යනු ධර්මානුකූලවීමය. ධාර්මික නිසා සිදුවන යහපත බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:

“රජවරු ධාර්මිකව කටයුතු කරන විට, රාජ පුරුෂයන් ධාර්මික වේ. එලෙස, රටේ වැසියන්ද ධාර්මිකවේ. එමනිසා, සඳ හිරු පවත්නා කාලය, කාලගුණය, සෘතු, වැසි සුළං යහපත්වේ, ධාර්මික නිසා දෙවියෝ සතුටුව, නියම කලට වැසි ලබා දේ. ඒ නිසා හොඟ යහපත් ලෙස වැඩේ. හොඳ හෝඟ පරිහරණය නිසා මිනිසුන් නිරෝගිව දීර්ඝ ආයුෂ ලබති. රාජ්‍යයට, බලවත් යහපත ඇතිවේ”. සටහන: සක්චිති රජ ධාර්මික රජෙකි. බලන්න: සක්චිති රජ මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (2): 4 : නිපාත:4.2.2.10 අධාර්මික සූත්‍රය, පි. 162, EAN: 4: 70.10 Unrighteous , p. 177.

ධව

▲ ධුව- stable: ධුව-ස්ථිර ධර්මය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිවනය. මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. බලන්න:නිවන. මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 - ධුව සූත්‍රය, පි.684.

▲ **ධෝවන ගම - Village Dhovana:** බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි කාලයේ දක්ෂිණ ප්‍රදේශයේ පිහිටි ගමකි. එම ගම් වැසියන් මළවුන් අනුස්මරණය කිරීම ගැන බුදුන් වහන්සේ විස්තර වදාළහ. **බලන්න:** ආර්යධෝවනය හා ආනාර්යධෝවනය.

නා කොටස: නළ, නක, නබ, නග, නස, නච, නජ, නට, නත, නථ, නද, නධ, නන, නප, නබ, නභ, නම, නය, ණය, නර, නල, නළ, නච, නස, නග, නජ, නභ

නළ

▲ **න උප්පදේතබ්බ ධම්ම-** Dhamma not to be aroused: නළුප්පදේතබ්බ ධම්ම, නො ඉපදියයුතු ධම්ම යනු දස අකුසලය යි මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** උප්පදේතබ්බ ධම්ම. මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: අරියවග්ග: 10.3.5.5. උප්පදේතබ්බ සූත්‍රය, පි. 476

නක

▲ **නකුලමාතා හා නකුල පිතා-Nakula matha & pitha**

මේ දෙදෙනා බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපසිකා හා උපාසකයන් ගනයට වැටේ. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නිකට්ඨ පුග්ගල-** Nikatthapuggala: බුදුන් වහන්සේ නිකට්ඨ පුද්ගලයන් 4 දෙනෙක් ගැන පෙන්වා ඇත. 1) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලා විවේකසුවය පිනිස පැමිණි එහෙත් සිතින් නොපැමිණි (කාම, ව්‍යාපාද, භිංසා විතක්ක -මිථ්‍යාසංකප්ප සිහිකරමින් සිටින පුද්ගලයා) 2) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලා විවේක සුවය පිනිස නොපැමිණි එහෙත්, සිතින්, නෙක්කම්ම, අව්‍යාපාද, අවිභිංසා සිතුවිලි -සම්මා සංකප්ප ආවර්ජනය කරමින් විවේකිව සිටින පුද්ගලයා 3) ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලාවිවේක සුවය පිනිස නොපැමිණි, සිතින්, මිථ්‍යාසංකප්ප සිහිකරමින් සිටින පුද්ගලයා 4) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලාවිවේක සුවය පිනිස පැමිණි, සිතින් සම්මා සංකප්ප සිතුවිලි ඇති පුද්ගලයා. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.4.8 නිකට්ඨ පුග්ගලසූත්‍රය, පි. 286, EAN:4: 138.8 retreat, p. 197.

▲ **නික්කම ධාතුව- Nikkama Dhathu-** the element of persistence නික්කම ධාතුව (නික්කම විරිය- නික්ඛම්මේ විරිය) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම්කිසි කටයුත්තක් ආරම්භකරගත් පසු එම කටයුත්ත දිගටම කරගැනීමට උත්සාහය- විරිය පවත්වා ගැනීමය. මෙය චිතමිද්ධය ප්‍රභාණය කිරීමට උපකාරීවේ. **බලන්න:** විරිය, චිතමිද්ධය, ශක්තිය.

▲ **නික්ඛ උපාසක-Nikkha Upasaka:** බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නිකේතසාරි-Nikethasari:** නිකේතසාරි යනු ගිහිගෙයට ඇලි සිටීමය. අනිකේතසාරි යනු ගෙයක් නොමැතිව- කෙළෙස් නොමැතිව හැසිරීමය. **බලන්න:** අනිකේතසාරි.